

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE – ULUSLARARASI PARA FONU İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA
MALİ EGEMENLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
I. Danışman - Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN
II. Danışman – Prof. Dr. Nihat FALAY**

**Hazırlayan
İdil ELVER**

Çanakkale- 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,
İdil ELVER'e ait "Türkiye – Uluslar arası Para Fonu (IMF)
İlişkileri Bağlamında Mali Egemenlik" adlı çalışma, jürimiz tarafından Maliye
Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Yrd. Doç Dr. Mehmet Şahin (I. Danışman)

Üye

Prof. Dr. Nihat FALAY (II. Danışman)

Üye

Prof. Dr. Naci Birol MUTER

Üye

Yrd. Doç. Dr. Esra SİVEREKLİ DEMİRCAN

Üye

Yrd. Doç. Dr. Selçuk İPEK

Yrd. Doç Dr. Mehmet ŞAHİN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

1970'lerin sonlarında başlayan ve 1980'lerde ivme kazanan süreç, dünyanın ekonomik açıdan boyut ve yön değiştirmesine dayanır ve "küreselleşme" olarak adlandırılır. Küreselleşme ile birlikte, uluslararası ekonomik kuruluşlar, uluslararası sistemin yürütücüsü, denetleyicisi olarak uluslararası ekonomik sistemde yer almaktadırlar. Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası bu kuruluşların en önemlileridir.

İki blokluluğun ortadan kalması ile devletten devlete yardımın sona ermesi, finansman ihtiyacının uluslararası mali piyasalardan uluslar arası raiting kuruluşlarına ve özellikle IMF referanslarına göre belirlenecek faiz hadleri üzerinden yapılabilmesi durumu ülkeleri iktisat politikaları bakımından bu kurumlara bağımlı hale getirmiştir.

Özellikle IMF ve DB, gelişmekte olan ülkelere kredi şeklindeki kaynak desteği için bir takım koşullar öne sürmektedirler. Bu koşullar, ulus devletlerin klasik egemenlik anlayışlarında dönüşümler yaratmıştır ve ulus devletlerin meşruluğu konusunda tartışmalara yol açmıştır. IMF'nin öne sürdüğü koşullar, mali egemenliğin aşınmasına yol açmaktadır. Bu egemenlik aşınması bu kuruma ve uygulamalarına şüpheyle yaklaşılmasına yol açmaktadır.

Türkiye'nin 1947'den bu yana IMF ile ilişkileri artan yoğunlukta devam etmektedir. Ancak Fon'nun öne sürdüğü koşullar, yapılan düzenlemelerle mali egemenliği aşındırmaktadır.

ABSTRACT

The process that has started in the late 70's and accelerated in 1980's is based on the changes of dimensions of the world economy and this situation is called globalization. Together with the globalization, the international economic organizations are functioning as the executor and the supervisor of the international system. International Monetary Fund, World Trade Organization and the World Bank are the most important organizations of this process.

As the state to state aids are ended as a result of disappearing blocks, the financial requirements are met from international financial institutions, from international rating institutions and especially with the interest rates determined by the IMF references, has caused the economic policies of the countries to be depended to these institutions.

Especially IMF and WB are attaching some conditions to their credits that are highly required by the developing countries for their developments. But this attached conditions to the credits causes transformations on the sovereignty of the credit demanding countries and opens arguments on governmental legitimacy. The conditions that is forced by the IMF, causes erosion of the fiscal sovereignty. This situation causes some suspicions on this organization and its applications

Turkey since 1947 have increasing relations with IMF. But it is certain that the conditions that the fund attaches to the arrangements erodes the fiscal sovereignty

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR CETVELİ.....	ix
TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ.....	x
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ EGEMENLİK

1. DEVLET TANIMI VE DEVLET TANIMINA YÖNELİK

KURAMLAR.....	4
---------------	---

2. EGEMENLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ: DEVLETİN

İKTİDAR UNSURU OLARAK EGEMENLİK KAVRAMI	8
2.1. Egemenlik Kavramı ve Tanımı.....	8
2.2.Egemenliğin Unsurları.....	9
2.3.Egemenliğin Tarihsel Gelişimi.....	11
2.3.1. Grotius'a Kadar Olan Dönem.....	11
2.3.2. Grotius'dan Sonraki Dönem.....	12
2.4. Egemenlik Türleri.....	14
2.4.1. Klasik Bir Ayrım: İç ve Dış Egemenlik.....	15
2.4.1.1. İç Egemenlik	15
2.4.1.2. Dış Egemenlik	15

2.4.1.2.1. Devletin Egemen Eşitliği İlkesi.....	15
2.4.1.2.2. İçişlerine Karışmama İlkesi.....	16
2.4.2.Kaynağı İtibarıyla Egemenlik Türleri.....	16
2.4.2.1.Teokratik Egemenlik Teorileri.....	17
2.4.2.1.1. Doğa Üstü İlahi Hukuk Kuramı.....	17
2.4.2.1.2. Providansiyel İlahi Hukuk Kuramı.....	17
2.4.2.2. Demokratik Egemenlik Teorileri	17
2.4.2.2.1.Milli Egemenlik Teorisi.....	18
2.4.2.2.2. Halk Egemenliğı Teorisi.....	18
2.4.2.3. Ekonomik Egemenlik.....	19
3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN EGEMENLİĞE ETKİSİ.....	19
4. KLASİK EGEMENLİKTEN SINIRLI EGEMENLİĞE GEÇİŞ.....	21
5. MALİ EGEMENLİK KAVRAMI VE KAPSAMI.....	23
6. MALİ EGEMENLİĞİN UNSURLARI.....	23
6.1. Vergilendirme Yetkisi.....	23
6.2. Harcama Yapma Yetkisi.....	25
6.3. Bütçe Yapma Yetkisi.....	28
6.4. Borçlanma Yetkisi.....	29
6.5. Kamu Mallarını Yönetme Yetkisi.....	30

İKİNCİ BÖLÜM
MALİ EGEMENLİĞİ ETKİLEYEN ULUSLARARASI MALİ
KURULUŞLAR

1.ULUSLARARASI PARA FONU/INTERNATIONAL

MONETARY FOUND: IMF	35
1.1. IMF'nin Tarihsel Gelişimi.....	35
1.2. IMF'nin Amaç ve Fonksiyonları.....	38
1.2.1. Gözetim (Surveillance) ve Konsültasyon.....	39
1.2.2. Teknik Yardım.....	40
1.2.3. Borç Verme	41
1.2.3.1. Stand-By Düzenlemeleri	47
1.2.3.2. Genişletilmiş Fon Kolaylığı	47
1.2.3.3. Bütünleyici Rezerv Kolaylığı	48
1.2.3.4. Telafi Edici Finansman Kolaylığı	48
1.3. IMF Kredilerinin Kaynakları.....	48
1.3.1. Kotalar.....	49
1.3.2. Altın.....	50
1.3.3. IMF'nin Diğer Kaynakları.....	51

2. DÜNYA BANKASI GRUBU / WORLDBANK: WB..... 51

2.1.Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası / International Bank For Reconstruction And Development: IBRD.....	52
2.2. Dünya Bankası Kredileri.....	53

3. GATT (GÜMRÜK TARİFELERİ GENEL ANTLAŞMASI)	
ve WTO (DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ)	55
3.1. Tarihsel Gelişimi.....	56
3.2. GATT Yapısı ve Temel İlkeleri.....	58
3.3. Uruguay Görüşmeleri ve WTO'nun Kurulması.....	60
3.4. WTO'nun Temel Hükümleri.....	61
3.4.1. Mal Ticaretine İlişkin Çok Taraflı Antlaşmalar.....	61
3.4.2. Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması/General Agreement on Trade in Services: GATS.....	62
3.4.3. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları/ Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPS.....	63
3.4.4. Anlaşmazlıkların Giderilmesi Mekanizması.....	64
3.4.5. Ticaret Politikalarını İnceleme Mekanizması.....	65
4. IMF, WB ve WTO'NUN MALİ EGEMENLİK ÜSTÜNDEKİ	
ETKİLERİ	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE –ULUSLARARASI PARA FONU İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA MALİ EGEMENLİK

1. TÜRKİYE'DE EGEMENLİK KAVRAMI VE KAPSAMI	73
1.1. 1924 Anayasasında Egemenlik.....	74
1.2. 1961 Anayasasında Egemenlik.....	74

1.3. 1982 Anayasasında Egemenlik.....	75
2. TÜRKİYE – IMF İLİŞKİLERİ.....	76
2.1. 1946 Devalüasyonu Dönemi.....	78
2.2. 4 Ağustos 1958 İstikrar Programı.....	79
2.3. 1970 Yılı İstikrar Programı.....	81
2.4. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı.....	81
2.5. 1990’lı Yıllarda IMF İlişkileri.....	82
2.5.1. 1990–1999 Döneminin Maliye Politikaları.....	83
2.5.2. 1990–1999 Döneminin Kamu Maliyesi Dönüşümü.....	83
3. 1999–2005 DÖNEMİ TÜRKİYE – IMF İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA	
YAPILAN DÜZENLEMELER.....	83
3.1. 17. Stand-By Anlaşması	85
3.1.1. Maliye-Bütçe Politikası.....	86
3.1.2. Para ve Döviz Kuru Politikaları.....	87
3.1.3. Gelirler Politikası.....	87
3.1.4 Yapısal Reformlar.....	88
3.1.4.1 Tarım Reformu.....	88
3.1.4.2 Sosyal Güvenlik Reformu.....	88
3.1.4.3 Kamu Mali Yönetimi ve Şeffaflık.....	89
3.1.4.4 Vergi Politikası ve İdaresi.....	89
3.1.4.5 Özelleştirme ve Sermaye Piyasası.....	89
3.1.4.6 Bankacılık Sisteminin Güçlendirilmesi ve Bankacılık	89
Düzenlemeleri	
3.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	90

3.3. 18. Stand- By Düzenlemesi.....	92
3.4. 19. Stand-By Düzenlemesi	96
4. TÜRKİYE – IMF İLİŞKİLERİNİN MALİ EGEMENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	101
4.1. IMF ile Uygulanan Programların Egemenlik Üstündeki Etkilerinin Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergelerdeki Gelişmeler ile İncelenmesi.....	103
4.1.1 Konsolide Bütçe Üstündeki Etkileri.....	104
4.1.2 Özelleştirme ve Özelleştirme Gelirleri.....	115
4.1.3 Bağımsız Düzenleyici Kurumların Mali Egemenlik Açısından İncelenmesi.....	116
SONUÇ.....	122
KAYNAKÇA.....	126
EKLER.....	146

KISALTMALAR CETVELİ

Çev.	: Çeviren
Edt.	: Editör
GAB	: General Aggrement to Borrow – Ödünç Alma Genel Anlaşması
GATS	: General Aggrement on Trade in Services – Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması.
GATT	: General Aggrement on Trade and Tariffs - Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması.
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GPS	: Genel Preferanslar Sistemi
ICSID	: International Centre for Settlement of Investment Disputes – Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Uzlaştırma Merkezi
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IDA	: International Development Association- Uluslararası Kalkınma Birliği.
IFC	: International Finance Cooperation – Uluslararası Finans Kurumu
IMF	: International Monetary Fund – Uluslararası Para Fonu
ITO	: International Trade Organization – Uluslararası Ticaret Örgütü
NAB	: New Arrangements to Borrow – Yeni Ödünç Alma Düzenlemeleri
SDR	: Special Drawing Rights – Özel Çekme Hakları
TEFK	: Telafi Edici Finansman Kolaylığı
TRIPS	: Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights – Ticaretle

Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları

- WB : World Bank – Dünya Bankası
WTO : World Trade Organization – Dünya Ticaret Örgütü
YIP : Yakın İzleme Programı

TABLolar VE ŞEKİLLER CETVELİ

Şekil 1: Küreselleşme ve Egemenlik için Bir ereve.....	21
Şekil 2: Toplam İ Borç Stoku (Milyar \$).....	104
Şekil 3: Toplam Kamu Sektörü Dış Borç Stoku (Milyar \$).....	105
Şekil 4: Toplam İ Borç Stokunun GSMH'a Oranı.....	
Şekil 5: İ ve Dış Borç Ana Para demelerinin Vergi Gelirlerine Oranı.....	107
Şekil 6: İ ve Dış Borç Faiz demelerinin Vergi Gelirlerine Oranı.....	107
Şekil 7: İ ve Dış Borç Ana Para ile Faiz demeleri Toplamının Vergi Gelirlerine Oranı.....	108
Şekil 8: Faiz Dışı Konsolide Be Açığı Fazlasının GSMH'a Oranı.....	109
Şekil 9: Konsolide Bede Faiz Dışı Harcamaların Yüzde Dağılımlı.....	111
Şekil 10: Konsolide Bede Faiz Dışı Harcamaların GSMH'a Oranı(Yüzde).....	112
Şekil 11: Konsolide Be Gelirlerinin Yüzde Dağılımlı.....	113
Şekil 12: Konsolide Be Gelirlerinin GSMH'ya Oranı (yüzde).....	113
Şekil 13: Konsolide Be Gelir ve Gider Farkının GSMH'a Oranı (yüzde).....	114
Tablo 1: GATT ok Taraflı Ticaret Müzakereleri.....	58
Tablo 2 : Dünya Ticaret rgtnde Anlaşmazlık Giderme Mekanizması.....	64
Tablo 3: Dünya Bankası Yapısal Uyum Programları ile IMF Destekli Uyum Programlarının zellikleri.....	67
Tablo 4: IMF Kredilerinin Kullanımı, 1949–1999.....	72
Tablo 5: Türkiye'nin Kota Değişimi.....	78
Tablo 6: 4 AĞustos 1958 İstikrar nlemleri.....	80
Tablo 7: 18. Stand-By Düzenlemesinin İmzalanması İçin Yerine Getirilmesi Gereken nkoŐullar.....	93

Tablo 8: 18. stand-By Düzenlemesinde Yerine Getirilmesi Gereken Yapısal Kriterler.....	94
Tablo 9: 18. Stand-By Düzenlenmesinde Yerine Getirilmesi Gereken PerformansKriterleri.....	95
Tablo 10: 19. Stand By Düzenlemesinin İmzalanması için Önkoşullar.....	96
Tablo 11: 19. Stand-By Düzenlemesinde Yerine Getirilmesi Gereken Performans Kriterleri.....	97
Tablo 12: 19. Stand By Düzenlemesinin İmzalanması için Yerine Getirilmesi Gereken Hedefler.....	98
Tablo 13: IMF' ye Taahhüt edilen Maliye Politikasına Yönelik Yapısal Düzenlemeler (1999–2004).....	99
Tablo 14: 17. Stand-By Düzenlemesi.....	102
Tablo 15: 18. Stand-By Düzenlemesi.....	102
Tablo 16: 19. Stand-by Düzenlemesi.....	103
Tablo 17: Özelleştirme Gelirleri.....	115

ÖNSÖZ

“Türkiye - Uluslar arası Para Fonu (IMF) İlişkileri Bağlamında Mali Egemenlik” başlıklı yüksek lisans tezimin araştırması ve yazımı aşamasında şüphesiz birçok emek vardır. Tezle doğrudan ilgili olmayıp ancak ellerinden gelen yardımı esirgemeyen bu kişilere teşekkürlerimi sunmak isterim.

Her şeyden ve herkesten önce, çok değerli danışman hocalarım Prof. Dr. Nihat FALAY ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin’e bana güven duyarak tez danışmanlığımı kabul ettikleri ve emekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Varlığı için, bu zorlu süreci güzelleştirdiği için Annem İncilay ELVER’e minnettarım. Onun yaşamımı kolaylaştırıcı rolü, karşılıksız sevgisi, içtenliği, güveni benim yüksek lisans eğitimimi başarıyla tamamlamamı sağlamıştır.

Canım Busem, her defasında benim tez çalışıyor olduğum bilinciyle hareket etmiştir. Tatillerinde annesiyle birlikte olmaktan feragat etmek durumunda kalmış ve bunu içten, tatlı bir tebessümle karşılamıştır. Canım kızıma minnettarım.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ hocama değerli katkıları ve içten desteği için saygıyla teşekkürlerimi sunuyorum.

Arşivinden yararlanma imkânını tanıdığı için çok değerli Uluç GÜRKAN’a teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca, değerli meslektaşım, dostum Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi Özgür BOR’a, tez konusunun belirlenmesinden sunum aşamasına dek her aşamada, ilkeli ve paylaşımcı etik anlayışının gereği hiç esirgemediği akademik desteği ve sonsuz dost sabrı için çok teşekkür ediyorum.

Bölümdeki çalışma yükümü üzerimden alarak fedakârlık yapan çalışma arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

İdil ELVER

GİRİŞ

Devleti güç olarak belirginleştiren, kendi sınırları içinde bölünmez, mutlak emredici gücünü ifade eden egemenliğidir. Egemenlik, devletin iradesi gereği kendi ülkesi içinde ve ülkesi adına kararlar alabilmesi ve uygulayabilmesidir.

Uluslararası ilişkilerin artan ve daha karmaşık hale gelen yapısıyla, ekonomik, siyasal, sosyal dönüşümler yaşanmaktadır. Ticaret yoluyla ve finansal serbestleşmeyle sanayileşme sürecinin tamamlamadan dışa açılmak durumunda kalan ulusal ekonomiler finansal istikrarsızlıklar yaşamaktadırlar. Bu istikrarsızlıklar, küreselleşmenin sınırların olmadığı dünya anlayışıyla ülkeden ülkeye sıçramakta ve hızla yayılan büyük krizlere yol açmaktadırlar. Bu noktada, uluslararası ekonomik sistemin kolaylaştırıcıları olan Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası gibi kurumlar sistemin aksaklıklarını yayılmacı olan siyasal ve ekonomik uluslar arası düzenin lehine gidermektedirler.

Finansman sıkıntısı içerisinde olan ve krizlerden ve istikrarsızlıklardan etkilenen ülkeler, bu kurumların çözüm olarak öne sürdüğü koşullara, programlara uymak durumunda kalmaktadırlar. Bu kurumlara katılımda hukuki olarak hiçbir zorlayıcılık ve bağlayıcılık yoktur. Ancak, sistemin doğası gereği ülkeleri bu kurumlara yönlendirildiği varsayımıyla, bu durumdan kurtulmak güçleşmekte hatta imkansız hale gelmektedir.

Ülkeler bu kurumların sunacağı krediler için öne sürdükleri koşulları ve düzenlemeleri uygulamaya koymayı kabul edip, uyguladıklarında talep ettikleri

finansman kaynağına kavuşabilmektedirler. Bu koşullar, ekonomiyi ilgilendirmesinden öte, sosyal, siyasi, kültürel, kurumsal birçok dönüşümü içermektedir. Bu durumda kalan hükümetler egemenlik haklarından büyük ödünler vermektedirler.

Nitekim son yıllarda artan egemenlik tartışmaları ve yine artan mikro ulusalcılık, ulus devlet kavramının zayıflaması bu durumun sonuçlarındandır.

Kısaca çerçevesini çizdiğimiz bu ekonomik döngünün en önemli aktörü hiç kuşkusuz IMF'dir. IMF'nin vermiş olduğu krediler için sunduğu koşullar son dönemde ülkelerin IMF programlarına şüpheyle bakmasına ve Kurumun devletlerüstü kimliği ve alınan kararların dünya ve ülkeler yararına olmadığı konusunda sorgulamalara yol açmıştır.

Bu çalışmanın amacı; 1990 sonrası dönemde Türkiye'de uygulanan Stand-By düzenlemelerindeki koşulları ortaya koymak ve mali egemenlikten ödün vermenin unsurları olarak belirlediğimiz Devlet politikalarındaki negatif dönüşümleri işaret etmektir.

Tezde üzerinde durulan savları şu şekilde sıralayabiliriz;

- IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ekonomik rejimin uygulayıcısı, denetleyici, koruyucusu olan üç temel kurumdur.
- Yine bu kurumların uygulamaları birbirini destekler ve tamamlar niteliktedir.
- Bu kurumların yönetim yapıları incelendiğinde Dünya Bankası'nın Amerika ve IMF'nin Avrupa merkezli bir oluşum olduğu görülmektedir.
- Bu kuruluşların sermaye yapıları incelendiğinde aynı yapı yani Amerika ve Avrupa merkezli sermaye yapısı öne çıkmaktadır.

- Uygulanan ekonomik programlar siyasal, kültürel, sosyal dönüşümleri de içermektedir.
- Bu kurumların uyguladıkları koşullara bağlı program, destek, düzenleme vs. ulus devlet egemenliğini dönüşüme uğratmakta, güçlü ulusların egemenliklerinden beslenen uluslararası sistem egemenliği yaratmaktadır.

Tezin içeriğini özetlersek;

Birinci bölümde devlet kavramı ve devletin varlık nedeni olarak egemenlik açıklanmıştır. Egemenlik kavram ve türleri üzerinde durularak, ekonomik egemenlik ve mali egemenlik kavramlarına ilişkin hükümler açıklanmıştır.

İkinci bölümde mali egemenliği etkileyen uluslararası mali kuruluşlar, politikaları, sermaye yapıları incelenmiş ve bu kurumların mali egemenlik üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölüm olan son bölümde; asıl inceleme konumuz olan IMF – Türkiye ilişkileri tarihsel bir bakışla ele alınmıştır.

Bu bölümde 1990 sonrası IMF düzenlemelerindeki koşulların incelenmesi öngörülmüş, ancak 16. Stand-By Düzenlemelerine ulaşamadığı için 17., 18., 19. Stand-By Düzenlemeleri esas alınmıştır. Yine bu bölümde ekonomik göstergelerdeki incelemeler, 1990 sonrası veriler ele alınarak yapılmıştır. Ekonomik göstergeler, analizin daha iyi anlaşılabilmesi açısından resmi kuruluşlarca yayınlanmış tablolardan derlenen verilerin grafiklere dönüştürülmesiyle elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MALİ EGEMENLİK

Devletlerin kendi aralarındaki ve kendi toplumları arasındaki geleneksel ilişkilerde birtakım dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümler, devlet ve egemenlik kavramlarının klasik tanımlarından daha karmaşık hale gelmesine yol açmış ve bu nedenle bu konulardaki tartışmalar günümüzde yoğunlaşmıştır.

Bu süreçte “Egemen devletlerin, kendi coğrafi sınırları içerisinde paylaşılabilen bir otoriteye sahip olmaları”(Kılınç 2002: 35) temeline dayanan uluslararası sistemin doğası tartışılır hale gelmiştir.

1.DEVLET TANIMI VE DEVLET TANIMINA YÖNELİK KURAMLAR

İnsanların toplu halde yaşama zorunluluğunun bir sonucu olarak devlet kurumu ortaya çıkmıştır. Çünkü toplu halde yaşama zorunluluğunun farkına varmaları, insanları toplum halinde yaşamayı sağlayacak kuralları geliştirmeye zorlamıştır.

İnsan toplulukları kendi içlerinden çıkan bir güçle örgütlenme yoluna girdikleri ve tüm örgütleri kapsamına alan daha geniş bir örgüt kurdukları zaman devletten söz edilmeye başlanmıştır. Buna göre devlet, toplumu her yanından saran ve tüm alt güçleri denetimi altına alan siyasal iktidara sahip bir üstün güçtür.

Devlet kelimesi çeşitli dillerde ‘**Etat, Staat, Stato, Estado**’ şeklindedir ve bu kelimeler aslen “durum ve vaziyet” anlamını içeren Latince ‘**Status**’ kelimesinden türemiştir (Teziç 1991: 107).

Romalılar, devlet karşılığında ‘**Civitas**’ veya ‘**Res Publica**’ kelimelerini kullanırlardı. **Civitas** “site, medine, şehir devleti” demektir. **Res Publica** ise şey (res) ve kamu (publica) kelimelerinden oluşmakta “kamu malı” “herkese ait olan şey” anlamına gelmekte idi. Bu kelime daha sonra Fransızca’ya **République** yani cumhuriyet anlamında geçmiştir. Orta çağda devlet için **İmperium, Regnum** (hükümdarlık, krallık) gibi terimler kullanılmıştır. Yine devlet yerine zaman zaman **Populus, Gens** (halk); **Terra, Terre, Land** (toprak, yer, ülke, memleket) gibi terimler de kullanılmıştır. Yine ortaçağ boyunca devlet yerine **Citta, Cité, Ville, Bourg** gibi şehir anlamına gelen terimler de kullanılmaya devam edilmiştir (Gözler 2002: 42).

Tarih boyunca toplumlardaki devlet yapısının genel bir tanımını yapmak için pek çok denemeler yapılmıştır. Bu kuram ve görüşler genel olarak dört gruba ayrılmıştır: (Doehring 2002: 21–23)

- Bir devlet hedefinden kaynaklanan tanımlar (Aristoteles, Augustin, Macchiavelli, Bodin);
- Toplumsal bir olgudan kaynaklananlar (Adam Müller, Rudolf Smend, Herman Heller);
- Saf bir norm ilişkisinden kaynaklanan tanımlamalar (Hans Kelsen);
- Hakların ve yükümlülüklerin birbirine bağlanmasını belirli bazı Öğelerden çıkartan tanımlar (Georg Jellinek).

Bu sınıflandırmaya göre; **Bodin’in** devlet tanımı “pek çok aile ocağı ile onların ortak yararlarının egemen bir güç tarafından doğru yola sokulmasıyla oluşur”

(Doehring 2002: 24) şeklindedir. **Herman Heller** devlet tanımına sosyolojik bir bakış açısıyla; insanların ancak bilinçli, akıl ve anlayışla yoğrulmuş eylemleriyle devletin ortaya çıkıp geliştiği yönündedir (Doehring 2002: 26–27). **Hans Kelsen** devleti hukukun önemi bakımından saf bir norm düzeni olarak yorumlayıp; devlet, hukuksal cephesi bakımından yalnız hukuksal ilişkilerin bütünüdür tanımını yapmıştır (Doehring 2002: 26). Tüm bu tanımlama denemeleri, Yakınçağdan bugüne kadar değerini yitirmeyen Georg Jellinek’in tanımlamasıyla noktalanmıştır. **Georg Jellinek** devleti; “belli bir ulusu olan, belli bir ülkede yaşayan ve bir devlet gücüyle donatılmış insan topluluğudur” (Doehring 2002: 24) şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım Üç-Öge Kuramı olarak anılmaktadır ve Üç-Öge Kuramı her kuram veya açıklamaya uymaktadır (Doehring 2002: 27).

Yukarıdaki sınıflandırmanın dışındaki bazı devlet tanımları şu şekildedir; **Hobbes** devleti, insanlardan oluşan yapay bir olgu biçiminde görmektedir. Hobbes bu ifadeyle devletin temel ögesi olarak kişilerin birbirlerine olan toplumsal bağı, yani kişisel/kişilere bağlı egemenliği öne çıkarmıştır (Koçak 2006: 95–96).

Alman sosyolog **Max Weber** (1864–1920)’in belirttiği gibi, devlete mahsus özellik otoriteyle birlikte, güç bütünleşmesidir: “Bir devlet, belirli bir toprakta/alanda fiziksel güç kullanımı meşruiyeti tekeline iddia eden (başarılı bir şekilde) bir insan topluluğudur”(Hague ve Harrop 1998: 6) şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Rus devrimci **Lenin** (1870–1924) devletleri “silahlı adamların gövdeleri” olarak tanımlayarak, devlet ve şiddet/zorbalık arasındaki bağı ifade etmiştir (Hague ve Harrop 1998: 6).

Devlet “Bir sosyo-ekonomik kuruluşta, ekonomik egemenliği elinde bulunduran bir sınıfın, kendi çıkarlarını diğer sınıf ve katmanlara kabul ettirmesini ve onlar karşısında güvence altında tutmasını sağlayan, belirleyici politik iktidar mekanizması” (Buhr ve Kosing 1999: 96) dır.

Genel kabul görmüş Üç-Öge kuramına göre (Doehring 2002: 24); devlet en az üç temel ögenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

- **İnsan Topluluğu:** Devlet her şeyden önce bir insan topluluğudur. Ancak her insan topluluğu devlet olamaz. İnsan topluluğunun millet veya ulus olabilmesi için ırk birliği, dil birliği, din birliği, amaç birliği gibi bağların bir veya bir kaçıyla bir arada olmaları gerekmektedir (Gözler 2002: 43–45).
- **Ülke:** Devlet olmanın bir başka varolma koşulu ülkedir. Devleti oluşturan topluluğun, üzerinde yerleştiği belli yere ülke denir. Ülke, devleti meydana getiren topluluğun doğal çevresini ve siyasi iktidarın yer yönünden yetki alanını, devletin iç ve dış varlığının ve egemenliğinin sınırlarını belirler (Gözübüyük 1997: 12).
- **Kendi üstünde bir otoriteye bağlı olmayan bir siyasal yönetim-Egemenlik:** Devletin üçüncü unsuru egemenliktir. Bir devletin kurulabilmesi için, insan topluluğu ve ülke unsurları gereklidir. Ancak bu unsurlar egemenlik olmadan devleti oluşturamazlar. Devletin oluşması için, insan topluluğunun bu ülke üzerinde egemen olması gerekir.

Bu belirttiğimiz unsurlar devletin vazgeçilmez birincil nitelikleridir. Bu nitelikler sadece demokratik devletler için değil, tüm devletler için geçerlidir ve devletin varlığını sürdürebilmesi için asgari şartlardır. Ancak bu öğeler demokratik bir devlet için zorunlu olmasına rağmen yeterli bulunmamaktadır. Bu öğelere ek olarak; bir devletin, kurumsallaşmış demokratik bir devlet olabilmesini sağlayan diğer öğelere de sahip olması gerekmektedir. Demokrasinin kurumsallaşmasını sağlayan öğeler siyasal toplum, sivil toplum, ekonomik toplum ve hukukun üstünlüğü ilkesi şeklinde özetlenebilir (Hasanoğlu 2001: 73). Muhakkak ki demokratik devlet yönetim şekli, yalnızca devletin asgari öğelerine sahip olan diğer devlet yönetimlerinden daha üstündür.

Linz ve Stephan, sürdürülebilir ve sağlam bir demokrasi için işlevsel bir devlet varlığı ile beraber, karşılıklı, bağlantılı diğer beş şartın gerekliliğini belirtmişlerdir. Bu beş şartı şu şekilde sıralayabiliriz (Hasanoğlu 2001: 75):

- Özgür ve canlı sivil toplumun gelişmesi
- Otonom bir siyasal toplumun varlığı
- Vatandaşların özgürlüklerini emniyet altına alacak hukuki yapının varlığı
- Demokratik hükümet tarafından kullanılacak devlet bürokrasisinin varlığı
- Kurumsallaşmış ekonomik toplumun varlığı, şeklindedir.

Devletin demokratik şartları; modern, güçlü egemen devlet yapısının varlığına işaret etmektedir.

2. EGEMENLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ: DEVLETİN İKTİDAR UNSURU OLARAK EGEMENLİK KAVRAMI

Devletin iktidar unsuru olan egemenliğin tanımı ve tarihsel gelişimi konusunda çeşitli teoriler söz konusudur.

2.1. Egemenlik Kavramı ve Tanımı

Egemenlik teriminin ifade ettiği kavram Batı dillerinde, Latince “yüksek (Superior)” anlamına gelen “Superaneitas, Superanus” kelimelerinden türeyen “Souveraineté, Sovereignty, Souverennose, Souverenitet, Souranita, Soberania, Souvereiniteit” gibi kelimelerle karşılanmaktadır. Son dönem İslam Hukuku literatüründe egemenlik kavramı “El-Hakimiyye” ve “Es-Siyade” terimleriyle ifade edilmiştir (Türcan 2001: 77).

Egemenlik kelimesinin dilimize nereden geldiği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre; eski Türk metinlerinde “ide, ige” kelimesi “ilin sahibi” yani halkın tabi olduğu anlamında kullanırken, zaman içinde dilin geçirdiği değişikliklerle “eye”, “ege” biçimine dönüşmüştür. Egemenliğin de “ege” kökünden

türediği kabul edilmektedir. Bir başka görüş ise, egemenlik sözcüğünün hem ek hem de kök olarak Türkçe kelime yapısına uygun olmadığıdır (Koçak 2006: 69)

Egemenlik,“Egemen olma durumu”, “milletin ve onun tüzel kişiliği olan devletin yetkilerinin hepsi, hükümlanlık, hâkimiyet”; egemen ise “yönetimini hiçbir kısıtlama veya denetime bağılı olmaksızın sürdüren, bağımlı olmayan, hükümlan, hâkim” (TDK 1988: 434) şeklinde tanımlanmıştır.

Egemenliğin modern kavramı ilk kez yeni bir olgu olarak, onaltıncı yüzyılın son yarısında ifade edilmiştir. Onaltıncı yüzyıldan başlayarak, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına gelinceye dek egemenlikle ilgili geliştirilen teorilerin ortak yanını egemenliğin “üstün ve nihai bir güç” biçiminde ifade edilen devletin, bir vasfı veya bizzat devlet gücünün kendisi olarak görülmesi oluşturmaktadır (Morgenthau 1970: 403).

Egemenlik kavramı, yüzyıl olarak onaltıncı yüzyılda, Avrupa’da feodaliteden ulus devlete geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır. Başlıca Jean Bodin ve Thomas Hobbes’un düşünceleri üzerine kurulan klasik egemenlik teorisi, egemen gücün mutlak, sürekli ve bölünmez nitelikte olduğu görüşüne dayanmaktadır. Egemen güç, yetkisini kullanırken; ne kendisine eşit ne de kendisinden üstün herhangi bir güce bağılı değildir. Egemenlik, bir kişide, bir azınlıkta veya halkın çoğunluğunda toplanabilir. Önemli olan egemenliğin bölünmemesi, tek bir egemen güç olmasıdır. Devlet içinde birden çok egemen güç varsa; kilise, feodal beyler, egemenlik iddiasında bulunuyorlarsa, böyle bir düzenin ayakta kalabilmesi mümkün değildir. Gerçekte, böyle bir durumda, egemen bir devletin varlığından da söz edilemez (Uygun: 2003).

Egemenlik; Avrupa’da Westphalia anlaşması ile kurulan devletler sisteminden bu yana “Modern Devletin Tamamlayıcı Ögesi” olarak kabul edilmiştir. Egemenlik siyasal bir otoritenin sınırlı bir toprak parçası üzerindeki mutlak kontrolünü öngörmektedir (Kılınç 2002: 25–26).

2.2.Egemenliğin Unsurları

Bir devletin egemen sayılabilmesi için aşağıdaki yedi unsuru gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bir devlet için içsel ve yapısal olan konular (eğitim, sağlık, ulaşım,

yasa, düzen vb.) bu yedi ana ilkenin gerçekleşmesi sonucunda oluşmaktadır. Bu ana yedi unsur düzgün politikalar üretmek için rehber niteliği taşımaktadırlar. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Mc Connachie: 2003):

- **Hür Siyasi İrade:** Bireylerin, dış etkiler olmadan kendilerini yönetme, kendi ihtiyaçlarına uygun yasalarını yapma ve istenmeyen, ihtiyaç duyulmayan yasaları reddetme yeteneğidir. Devleti oluşturan bireylerin hiçbir zorlama, baskı altında kalmadan kendi geleceklerini belirleyebilme kabiliyetlerini ifade etmektedir.
- **Ekonomik Egemenlik:** Bu unsur, bir ülkenin kendi para birimini kullanmasını, kendi istediği ile ticaret yapabilmesini, ithalat ve ihracatı kontrol edebilmesini, kendi para birimini spekülasyondan korumak için kurallar, düzenlemeler uygulamasını içerir. Küreselleşme ve serbest piyasa sistemi bu ilke ile uyumsuzdur.
- **Sınırların Kontrolü:** Ekonomik veya fiziksel kendi sınırlarını kontrol edemeyen ülkeler, bağımsız değildir. Her devlet kendi sınırları içerisinde yaşayan bireylerin ihtiyaçları için ekonomisini geliştirmesi gerektiğinden, sınır kontrolü, ekonomik bağımsızlık ve yerelleşme ile aynı şekilde önemlidir ve savunulmalıdır
- **Küreselleşme Değil, Yerelleşme:** Yerelleşme egemenliğin ana unsurudur, çünkü ekonomik egemenliği kurar ve sağlar. Alternatifi olan küreselleşme ise bireylerin, toplulukların ve ulus devletlerin kendi varoluşlarına karar verme yeteneklerini ve egemenliklerini yok eder. Küreselleşme ticaretin kuralsızlaştırılması anlamına gelmektedir ve hükümetler ile insanların ekonomik güçlerini ellerinden alır. Yerelleşme ile ilgili politikalar, ekonominin ulus devlet tarafından kontrolünü artırmaktadır. Sonuç ise

toplumsal uyumun artması, fakirlikte azalma, sosyal altyapının gelişmesi ve çevrenin korunması ve güvenliğin artmasıdır.

- **Gıda ve Suda Kendine Yeterlilik:** Aynı zamanda gıda ve su egemenliğidir. Bu kaynaklar herhangi bir zamanda azalabilir ve kaybedilme riski taşımaktadır. Gıda ve suda kendine yeterlilik dış kaynaklara bağımlı olmama anlamına gelmektedir.

- **Enerjide Bağımsızlık:** Egemen birey, toplum veya ulus kendi enerji ihtiyaçlarını sağlayabilendir. Ulus devletin amacı enerji bağımsızlığını sağlamak olmalıdır. Enerji bağımsızlığını sağlayamayan bir ulus diğer kaynaklara dayanmak zorunda kalır veya diğer ülkeleri tehdit eden emperyalist politikalar geliştirmek zorundadır

- **Hür İrade İçin Meşru Müdafaa:** Egemenlik, birisinin kendi varoluşu üstündeki yetkisidir. Ama egemenliğin yürütülmesi güce bağlıdır. Egemen birey, toplum veya ulus kendini koruyabilmelidir. Eğer koruyamazsa daha kuvvetli bir güç tarafından yok edilebilir

2.3.Egemenliğin Tarihsel Gelişimi

Egemenlik kavramının tarihsel gelişimi iki bölümde incelenecektir. İlk bölüm Grotius'a kadar olan dönem İlkçağ ve Orta çağ düşünürlerini içermekte; ikinci bölüm olan Grotius sonrası dönem ise, Fransız Devrimi'nin temelini oluşturan çağdaş egemenlik anlayışlarının irdelendiği bölümdür. İncelemeye başlangıç olarak XVII. yüzyıl düşünürü Hugo GROTIUS (1583–1645)'un esas alınmasının nedeni (Amittay 1983: 142); ilk kez Hugo Grotius'un hukukun akla ve doğaya uygun olması gerektiğini ileri sürmüş olmasıdır. Grotius, yaptığı çalışmalarda matematikle doğal hukuk arasında bağlantılar kurmuş ve hukuku kilise kurallarından arındırıp laik bir temele oturtmuştur.

2.3.1. Grotius'a Kadar Olan Dönem

Bugünkü anlamını birebir karşılama da Yunanlılar ve Romalılarda da egemenlik kavramı mevcuttu. Duguit, egemenliğin kökeninden bahsederken “imperium” kelimesini tercih etmiştir. Imperium, modern anlayışa göre bir kudret iradesidir. Öyle bir irade ki içeriği gereği diğerlerine üstün olup, onlar hakkında kanunlar yapabilir. Roma Sitesi bu iradeye sahip çıkarak, hükmü altında bulundurduğu bütün ülkelere zorla kabul ettirmek amacıyla olmuştur (Lütem 1969: 11–17).

Ortaçağ'da, Romalı filozof Ciceron'a göre devletin oluşması için, çok sayıda insanın bir arada bulunması (Multitudo); ortak yasaları kabullenmesi (Juris Consensus); ortak yararlanma (Utilitatis Communio) şartlarının varlığı gerekli idi. Aquino'lu Thomas ise devleti “tanrısal bir imparatorluktur” şeklinde tanımlamaktadır (Akın 1987: 35).

Egemenlik ilk kez ve kesin bir şekilde Jean Bodin'de (1530–1596) ifadesini bulmuştur. Bodin, fikirlerini Les Six Livres de la Republique (Cumhuriyetin Altı Kitabı) adlı eserinde ifade etmiştir. Bodin egemenliğin anlamında, mutlak olma özelliğini taşıdığını belirtmektedir. Egemenlik siyasi bir yetkidir. Kanun yapmak, bu kanunu herhangi bir diğer iradeye kabul ettirmek, hakları kural ve kurumlaştırma yetkisidir. Bodin, egemen hükümdarın yaptığı kanunların, Tanrı ve doğa kanunlarını değiştiremeyeceklerini ve onları bozamayacaklarını söylemektedir. Bodin'in başarısının sebebi, “karar” kavramını egemenlik teorisi içine yerleştirmiş olmasında yatmaktadır (Schmitt 2002: 15–16). Bodin'e göre egemenlik sürekli, mutlak, devredilemez ve bölünmezdir (Koçak 2006: 81)

2.3.2. Grotius'dan Sonraki Dönem

Grotius'un egemenlik hakkındaki fikirleri çok net değildir. Grotius, “De Jure Belli Ac Pacis (Savaş ve Barış Hukuku)” adlı eserinde devletin egemenliğini de işlemiştir. Hatta Grotius'a göre devlet insanlık camiasının temel unsurlarından biri dahi değildir. Milletlerarası topluluğu, devletlerin bir araya geldiği değil ama

insanların bir araya geldiği topluluk olarak algılanmaktadır. Grotius'un ayırt edici özelliği; doğal hukuka bağlı haklar ile liberal düşünce akımının öngördüğü özgürlükler arasında bağ kurmasıdır. Bu bağ, Ortaçağın ardından Rönesansla, aydınlanma döneminin düşünürleri tarafından kurulmuştur. İlk kez XVII. yüzyıl düşünürü Hugo Grotius (1583 – 1645) hukukun akla ve doğaya uygun olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre, doğal hukuk nitelik, zaman ve yer açısından değişmez. Tanrı bile ona müdahale edemez. Hugo Grotius batılılarca çağdaş uluslararası hukukun babası sayılmaktadır (Amittay 1983:142; Gemalmaz 1997: 28).

Hobbes'la birlikte (1588–1679) egemenlik doktrini olgun bir hale gelmiştir. Hobbes'a göre “devletin oluşmasından önceki dönemde -yani doğal yaşam döneminde- kavga, didişme, savaş vardı. Bu dönemde “insan insanın kurdu (Homo Homini Lumpus)” idi. Bu dönemde “herkesin herkesle savaşı (Bellum Omnium Contra Omnes)” vardı. Bu kargaşadan bıkan insanlar, düzeni sağlamak için anlaşılabilir ve sözleşme yaptılar. Kendi özgürlüklerini “Leviathan'a (dev, ejderha)” bıraktılar”, Hobbes, Leviathan ile devleti kastetmiştir (Gözler 2002: 56). Hobbes, Leviathan'ın mutlak, sorumsuz, değişmez bir kudret olduğuna işaret ederek vatandaşların şahsiyetlerinin hükümdarın tek şahsiyeti içinde eridiğini belirtmektedir (Sarıca 1982: 62).

John Locke (1632–1714) ise; devletin ortaya çıkmasından önce –yani doğal yaşam döneminde- insanlar arasında barış ve özgürlük olduğunu savunmuştur. Sorun olarak gördüğü suçluların cezalandırılması konusu olmuştur. Locke'a göre bu dönemde suç işleyenleri cezalandıracak teşkilat bulunmamaktadır. Kural olarak suç işleyeni cezalandırmaya ve adaleti sağlamaya herkes yetkilidir. Tasvir edilen bu dönemde otoritenin yokluğu insanlar arasındaki barış ve huzurun tehlikeye düşmesine neden olabilirdi. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için insanlar kendi aralarında bir sözleşme yaparak sahip oldukları cezalandırma haklarından toplum yararına vazgeçmişlerdir. Bu sözleşmeyle insanlar doğal toplum halinden siyasi toplum haline, yani devlet haline geçmişlerdir (Gözler 2002: 57). Locke'un, üstün gücün kimin elinde bulunması gerekeceği meselesiyle uğraşmış ve bunun toplulukta, halkta bulunmasına karar vermiştir. Böylece “halk egemenliği” öğretisinin temeli atılmış olmaktadır.

Cenevre vatandaşı olan ünlü filozof Jean Jacques Rousseau (1712–1778)'ya göre; doğal yaşamda barış ve mutluluk vardı. Ancak insanlar artan ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaya başlamışlardır. Toprakların ve madenlerin işletilmesi özel mülkiyeti doğurdu. Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Hakkında Nutuk (**Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes**) adlı eserinde bu konuda şu şekilde bir söylemde bulunmuştur: “Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip ‘bu bana aittir’ diyebilen, buna inanacak kadar saf bulabilen ilk insan toplumun gerçek kurucusu oldu” (Gözler 2002: 57).

Rousseau, egemenliğin önemini ve toplumsal sözleşmenin amacını şu şekilde belirtmiştir (Rousseau 1974: 25):

“Üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan, öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun”

Rousseau yöneticiyi aile babasına, halkı da çocuklara benzeterek aileyi ilk siyasal toplum modeli olarak görmektedir (Göze 1986: 202). Rousseau'nun kuramı devleti ve hükümdarı hükümetten ayırarak halk egemenliğine dayandırmaktadır. Rousseau'nun kuramında hükümet, hükümdarın ajanı ve vekilinden oluşmaktadır. Hobbes'da, kral-i mutlakiyet, Rousseau'da ise “genel irade”nin mutlak üstünlüğü söz konusudur. Egemenlik, bu iradenin kullanılmasından oluşmaktadır. Rousseau'ya göre egemenlik; devredilememe, bölüştürülemezlik, daima kamu iyiliği yönünde ilerleme ve mutlak olma özellikleri taşımaktadır (Lütem 1969: 17–23).

Fransız Devrimi'ni hazırlayanların üzerinde Rousseau'nun etkisi inkâr edilemez niteliktedir. Hatta daha sonra hazırlanan anayasada dahi bu etki açık bir şekilde görülmektedir. İhtilal kuramında egemenlik, hem devlet kudretinin bir vasfı hem de bu kudretin kendisi şeklindedir. Egemenlik hem devlete hem millete aittir (Lütem 1969: 17–23).

2.4. Egemenlik Türleri

Egemenliğin kime ait olduğu sorusuna ilişkin değişik teoriler ileri sürülmüş ve bu teoriler çeşitli egemenlik türlerini ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bu teorileri genel olarak klasik ayırım ve kaynağı itibariyle şeklinde iki ana başlık altında açıklayabilmekteyiz.

2.4.1. Klasik Bir Ayırım: İç ve Dış Egemenlik

Egemenlik anayasa ile kavranan iç egemenlik ve uluslararası hukukla kavranan dış egemenlik olmak üzere iki ayrı biçimde incelenmektedir (Koçak 2006: 122)

2.4.1.1. İç Egemenlik

İç egemenlik devletin kendi ülkesi içindeki egemenliğidir. İç egemenlik iki değişik anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlamıyla devletin iktidarının kendisini, kapsadığı yetkileri ifade eder. Bodine'e göre; egemenlik, devletin kanun yapmak, para basmak, vergi toplamak, savaş veya barış ilan etmek, yargılama yapmak gibi yetkilerinden oluşur. İkinci anlamıyla egemenlik, devlet iktidarının kendisini değil, iktidarın bazı niteliklerini belirtir (Gözler 2002: 50).

Kamu otoritesinin devlet içinde nasıl örgütleneceğı, nasıl etkin işleyeceğı iç egemenlik kapsamındadır. Bu sebeple iç egemenlik anayasa hukuku içinde yer alan devletin egemenliğidir (Koçak 2006:122).

2.4.1.2. Dış Egemenlik

Devletin başka bir devlete bağımlı olmadığını, diğer devletlerle hukuken eşit konumda bulunması anlamına gelmektedir. Uluslararası hukuk devletlerin egemen eşitliği ilkesine dayanır (Koçak 2006: 126).

2.4.1.2.1. Devletin Egemen Eşitliği İlkesi

Her devletin egemen olmasının doğal sonucu egemen devletlerin eşitliğini gerektirmektedir. Bu olgu uluslararası hukuk açısından kural olarak tüm egemen devletlerin aynı hukuksal statüye sahip olduklarını belirtmektedir. Başka deyişle, devletlerin kendi iradeleri ile kabul edecekleri kural dışılıklar söz konusu değilse, tüm devletler uluslararası hukukta aynı haklardan yararlanmakta ve aynı genel yükümlülükler altında bulunmaktadır.

Uygulanan uluslararası hukuk devletlerin, egemen eşitliği ilkesine çeşitli anlaşmalarla getirilen kural dışılığa da tanık olmuştur. Bunların bir bölümü siyasal nitelikte bir bölümü ise ekonomik niteliktedir. Örneğin, Uluslararası Para Fonu (IMF) ya da Dünya Bankası (WB) çerçevesinde üye devletlerin katılma payları oranında oy hakkına sahip olmaları bu kural dışılıklara birer örnek oluşturmaktadır(Pazarcı 1990: 24- 26).

2.4.1.2.2. İçişlerine Karışmama İlkesi

Devletlerin egemenlik hakkının ve egemen eşitliği ilkesinin doğal sonuçlarından bir başkası da birbirlerinin iç işlerine karışmaması olmaktadır. Bu siyasal nitelikli bir ilkedir. 2.12.1823'te ABD kongresi önünde yapılan bir konuşmada bu ilke ortaya çıkmıştır. "Monroe Doktrini" diye anılan bu görüşe göre Avrupalı devletlerden Amerika kıtasının içişlerine karışılmaması istemekte ve ABD'nin de Avrupa içişlerine karışılmayacağı belirtilmektedir. Bu siyasal ilkenin uygulanan bir uluslararası hukuk kuralı haline gelmesi Milletler Cemiyeti sözleşmesinin 15. madde ve 8. fıkrasıyla gerçekleşmiştir. Anılan hükümde, üye devletlerin ulusal yetkisine giren bir sorun olduğu zaman örgütün karar alamayacağını öngörmektedir. Buna benzer ve aynı doğrultuda bir hüküm Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 2. madde ve 7. fıkrası ile de benimsenmiştir (Pazarcı 1990: 26).

2.4.2.Kaynağı İtibarıyla Egemenlik Türleri

Egemenliğin kaynağına ilişkin Teokratik ve Demokratik olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır (Koçak 2006:106). Teokratik egemenlik teorileri kaynağını tanrıdan almaktadır. Demokratik egemenlik teorileri ise kaynağını insanlardan almaktadır.

2.4.2.1. Teokratik Egemenlik Teorileri

Teokratik egemenlik teorilerine göre egemenlik, Tanrı'ya aittir. Tüm iktidarların tanrıdan geldiğine inanılmaktadır. Aziz Paul'un, "Bütün iktidarlar Tanrı'dan gelir" sözü ortaçağa hâkim olan egemenlik anlayışının özünü oluşturmaktadır. Teokratik egemenliğin iki ayrı biçimde savunulduğu görülmektedir. Bunlar "Doğa Üstü İlahi Hukuk Kuramı" ve "Providansiyel İlahi Hukuk Kuramı" dır (Koçak 2006:108).

2.4.2.1.1. Doğa Üstü İlahi Hukuk Kuramı

Doğaüstü egemenlik kuramına göre, egemenlik tanrıdan gelir ve egemenliği yeryüzünde kendi adına temsil edecek kişiyi de bizzat tanrı kendi tayin eder. Dolayısıyla krallar tanrının seçtiği kişilerdir. Bu takdirde krallar halka karşı sorumlu değil, doğrudan doğruya krala karşı sorumludurlar (Gözler 2002: 51).

2.4.2.1.2. Providansiyel İlahi Hukuk Kuramı

Providansiyel ilahi hukuk teorisine göre de egemenlik Tanrıya aittir. Ancak, egemenliği tanrı adına yeryüzünde kullanan kişiler doğrudan tanrı tarafından seçilmişlerdir. Tanrı tarafından bu seçim sosyal olaylar sonucunda gerçekleşir. Bu teori Fransa'da Josephe de Mistre (1752–1821) ve Louis de Bonad (1754–1840) gibi Fransız Devrimi'ne karşı düşünürler tarafından savunulmuştur (Gözler 2002: 51).

Teokratik Egemenlik Teorilerinin ortak özelliği, egemenliğin tanrıya ait olmasıdır. Bu teoriler arasındaki en büyük farklılık ise; Doğüstü Egemenlik teorisinde egemenliğin tanrı adına temsilcisi olan kralı tanrı seçmekte, Providansiyel egemenlik teorisine göre ise, egemenliğin tanrı adına temsilcisi olan kralı insanlar seçmektedir. Ancak bu seçim yine tanrının sevk ve idaresiyle olmaktadır.

2.4.2.2. Demokratik Egemenlik Teorileri

Demokratik egemenlik teorilerine göre; egemenlik tanrıya değil, insanlara aittir. Egemenliğin kaynağı beşeridir. Kaynağını insandan alan ve demokratik egemenlik teorileri şeklinde adlandırılan bu teorilerin demokratikliği tartışma konusudur. Ancak yerleşmiş bir deyim olduğu için literatürde bu şekliyle kullanılmaktadır.

Demokratik egemenlik teorileri de kendi içinde “Milli egemenlik Teorisi” ve “Halk egemenliği Teorisi” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Teziç 1991: 87–90).

2.4.2.2.1. Milli Egemenlik Teorisi

Milli egemenlik teorisine göre, egemenlik millete aittir. Millet (nation), kendisini oluşturan bireylerden ayrı ve onların üzerinde yer alan manevi bir varlıktır. Bu anlamda millet, halk kavramından farklıdır. Millet sadece belli bir ülke üzerinde yaşayan bireyleri değil, aynı zamanda geçmişte yaşamış, gelecekte doğacak olanları da kapsayan bir kavramdır. Bu gün yaşayanların dahil olduğu gibi tüm gelmiş ve geçmişı de kapsar. Tüzel bir kişiliği vardır. Bu takdirde egemenlik halka, tek tek vatandaşlara değil; millete, yani geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak olanlara da aittir (Teziç 1991: 88).

2.4.2.2.2. Halk Egemenliği Teorisi

Halk egemenliği teorisine göre egemenlik halka aittir. Halk belli bir ülkede, belli bir anda yaşayan vatandaşlar topluluğu demektir. Halk egemenliği teorisine göre,

egemenlik halka yani halkı oluşturan tek tek her bireye aittir. Bu nedenle egemenlik bölünebilir bir şeydir. Herkes, oransal olarak egemenliğin bir bölümüne sahiptir (Gözler 2002: 52). J.J. Rousseau Toplum Sözleşmesi adlı kitabında “Egemen varlığın yurttaşla ilişkisi, onbinin bire ilişkisi gibidir; yani onbin vatandaşın bulunduğu bir devlette her vatandaş egemenliğin onbinde birine sahiptir“ diye belirterek, halk egemenliğini açıkça vurgulamıştır (Rousseau 1974: 49).

2.4.2.3. Ekonomik Egemenlik

Ekonomik egemenlik, bir ülkenin para basma ve kendi parasını kullanabilme, ekonomik kararlarını hiçbir baskı altında kalmadan alabilmesi yetkisidir. Ya da bir ülkenin gelir dağılımını iyileştirmek, enflasyonu önlemek, istikrarı sağlamak, dış ticaret dengesini sağlamak, büyümeyi gerçekleştirmek gibi iktisadi amaçlarına ulaşmada kullandığı iktisat politikası enstrümanlarına sahip olma ve onları etkin olarak kullanabilme gücü şeklinde ifade edilebilmektedir. Ekonomik egemenlik, kendi ihtiyaçlarımızı karşılamada kendi ekonomimizin kontrol ettiği mekanizma anlamına gelmektedir. Tek bir ülke parasıyla bir kuruluşa üyelik ekonomik egemenliğin prensipleriyle uyumsuzdur (Mc Connachie: 2003).

3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN EGEMENLİĞE ETKİSİ

Küreselleşme, devlet egemenliğinin artık bölünmez olmadığını ve uluslararası organlarla paylaşılabilirliğini savunmaktadır. Egemenlik kavramı yeniden yapılandırılırken, egemenliğin yalnız bağımsız bir merkezi otoriteye ait olduğu yaklaşımı terkedilmektedir. Bu durum egemenlik kavramının yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Bu dönüşüm şu şekilde açıklanabilmektedir. “Yeni” egemenliğin “küresel” ve “kısmi” olmak üzere yeni düzeyleri ve merkezleri belirlenerek, egemenlik kavramına dair yeni düzenleme getirilmektedir. Bu düzenlemeye göre, ana egemenlik kavramı uluslararası merkezlere geçirilip “küresel”

düzeyde tanımlanırken, dünya çapında bir egemenlik yetkisi uygulaması için yerel egemenlere de ihtiyaç duyulması söz konusudur. Bu yeni egemenlik anlayışı ve egemenlik yetkisi, yerel olan “kısmi” egemenliğin küresel egemenliğe eşlik etmesiyle işlerlik kazanmıştır. Egemenliğin belli sınırlara ve bölgelere odaklanmaktan kurtulması ve zamana, mekâna uyumlu olarak düşünülmesi adına savunulan strateji, egemenliğin devletlerden şehirlere ve özel birliklere doğru yayılmasını ve bölgesel, ulusal ve yerel egemenliklerin küresel egemenliğe tabi olmasını gerekli kılmıştır. Ulus devletlerin bundan sonraki işlevi ancak küresel egemenlerden verilen talimatları, yerel bazda hayata geçirmek şeklinde olmaktadır. (Özdek 1999: 37)

Küreselleşme ile birlikte egemenlik alanındaki dönüşümler şekil 1’de gösterilmiştir. Buna göre dört farklı bileşimden sözedilebilir (Rugman 2004: 98–99).

- **1. Çeyrek - Yüksek küreselleşme ve düşük egemenlik:** Bu çeyrekte; uluslararası ilişkiler yazınında, ‘çevre ülkeler’ diye anılan ucuz işgücü ve zengin kaynakların, güçsüz devlet yönetiminin var olduğu ülke grupları yer almaktadır. Bu ülkelerde piyasanın ön planda olduğu; sağlık, eğitim gibi kamusal mal ve hizmetlerde özelleştirmenin tercih edildiği ekonomik yapılanma söz konusudur.
- **2. Çeyrek - Yüksek küreselleşme ve yüksek egemenlik:** Güçlü devlet yapısıyla, küreselleşmenin bilgi teknolojileri, AR-GE, iletişim, ulaşım, teknoloji gibi olumlu yanlarını bünyesinde barındıran; kontrollerini, denetimlerini uygulayan ülkeleri kapsayan çeyrektir.
- **3. Çeyrek - Düşük küreselleşme ve düşük egemenlik:** Bugünün birbirine bağlı ekonomik sistemlerini yok sayan, içe kapalı, zayıf devlet yönetimine sahip ülke gruplarının yer aldığı dilimdir.

- **4. Çeyrek - Düşük küreselleşme ve yüksek egemenlik:** Tüm küresel ekonomik güçlerden bağımsız bir biçimde, güçlü devlet yapısı ve kurumlarına sahip ülke grupları yer alır.

Şekil 1. Küreselleşme ve Egemenlik için Bir Çerçeve

		<i>Egemenlik</i>	
		Düşük	Yüksek
<i>Küresellesme</i>	Yüksek	1. Çeyrek	2. Çeyrek
	Düşük	3. Çeyrek	4. Çeyrek

Kaynak: RUGMAN Alan (2004: 98–99), **Globalleşmenin Sonu “Radikal Bir Globalleşme Analizi”**, MediaCat Kitapları, I. Baskı, (Çev. Sedat Eroğlu), İstanbul.

Tüm bu açıklamalar klasik egemenlik anlayışındaki aşınma, yeni egemenlik anlayışının karmaşasını belirtmeyi amaçlamaktadır. Şekil incelendiğinde; 1. ve 3. çeyrekte yer alan ülkeler düşük egemenlikten dolayı 2. çeyreğin etki alanına girecekler ve 2. çeyreğin egemenlik alanı içinde eriyebileceklerdir.

Aslında şekil birbirine eşit olmayan iki alanlı hale gelecektir. Düşük küreselleşme ve yüksek egemenlik yani 4. çeyrek; yüksek küreselleşme ve yüksek egemenlik yani 1 ve 3. çeyreği de içinde barındıran 2. çeyrek şeklinde olacaktır.

Egemenliğin anlatılmaya çalışılan değişimini ortaya koyabilmek için klasik devlet ve klasik egemenlik anlayışından bahsetmemiz gerekmektedir. Egemenliğin bölünemezliği, bizi mali egemenliği egemenlik kavramı içerisinde açıklamaya yöneltmiştir.

4. KLASİK EGEMENLİKTEN SINIRLI EGEMENLİĞE GEÇİŞ

Devletin kesin yüce otoriteye sahip olması, uluslararası toplumsal yaşamı düzenleyen hiçbir kural ve düzenin bulunmadığını, bulunmayacağını varsaymaktadır. Devletin üzerinde hiçbir otorite yok ise, o takdirde devletlerin de uyması gereken herhangi bir kurallar bütünü söz konusu olmayacaktır. Ancak, toplumsal ve tarihsel gereklilikler, önce Avrupa’da 1648 Westphalia Anlaşmaları ile devletler arasında yerleşmeye başlayan ortak düzenin, uluslararası hukuk düzeninin doğmasını zorunlu kılmıştır (Pazarcı 1990: 20).

20. yüzyılda uluslararası örgütlerin öneminin artması ile birlikte, bu uluslararası örgütlerin rolü ile ilgili olarak iki farklı görüş gündeme gelmiştir. Bunlardan birincisine göre, uluslararası örgütlerin tamamen devlet sisteminin yansıması beklenmektedir. Diğerine göre ise uluslararası örgütler uluslararası toplumu düzenlemeye çalışmaktadırlar. İkinci görüş egemenlik kavramını eleştirerek, mutlaklığını kabul etmemektedir (Hakyemez 2004: 115).

1648’den bu yana hukuki anlamda egemenlikte değişiklik olmamış, fiili anlamda farklılıklar oluşmuştur. Temel sorun fiili ve hukuksal egemenliğin çelişmesidir. Hukuksal açıdan, 1648 Westphalia’dan bu yana devletlerin eşit egemenlik ilkesi varlığını halen korumaktadır. Uluslararası sistemin anayasası olan Birleşmiş Milletler Anlaşması’nın İkinci maddesi devletlerin egemen eşitliği ilkesi hukuki olarak halen geçerliliğini korumaktadır. Buna karşın, fiili durumun çok farklı olduğu yönündeki tartışmalar artmıştır. Varılan sonuç, fiili durumda tahakküm kurma ve/veya vesayet altına girme durumu sözkonusu olduğu şeklindedir. Uluslararası sistemde belirginleşen ve hatta netlik kazanan görüş “Amerika vesayetinde sınırlı ve güvencesiz egemenlikler sistemi oluşturulmaya çalışılmaktadır” şeklindedir (Sancar: 2003).

Sancar Değişen Egemenlik Sürecinde Meşruiyet Sorunu ve Anayasal Düzen başlıklı çalışmasında bugünkü egemenlik anlayışını Schmitte'in şu düşüncelerini aktararak tanımlamıştır. *“Olağanüstü hale kim karar verirse, egemen odur diyor Carl Schmitt; yani, egemen fiili durumda gücünü kabul ettirebilendir. Fiili durumda gücünü kabul ettirebilmek de kural koymakla açıklanamaz, anlaşılamaz; asıl anlaşılacağı yer, kuralı ihlal etme gücüdür; yani, bir güç mevcut kuralları bütün karşı koyuşlara rağmen ihlal etme gücünü kendinde görebiliyorsa ve bunu da kabul ettirebiliyorsa, egemen odur”* (Sancar: 2003). Günümüzde ulus devletlerin yaşadığı meşruluk sorununa, tarihsel bir bakış söz konusudur. Bu takdirde fiili egemenlik kavramı, oldukça gerilere dönüş yaşamaktadır.

5. MALİ EGEMENLİK KAVRAMI VE KAPSAMI

Mali egemenlik, egemenlik kavramının mali alandaki görünümüdür. Devletin egemenliği ölçüsünde geniş ve kapsamlıdır; egemenliğin tamamlayıcısı ve ayrılmaz parçasıdır. Çeşitli yetkilerden oluşan mali egemenlik, devlet egemenliğinin varlık koşulu olmasının yanı sıra, onun sürekliliğini sağlar ve yürütür (Çağan 1982: 2-3).

Mali egemenliğin iç hukuk bakımından anlamı, devletin ülke sınırları içinde vergilendirme, harcama, bütçe yapma, borçlanma, kamu mallarını yönetme yetkilerine sahip olmasıdır.

Uluslararası alanda ise mali egemenlik, devletin diğer devletlere karşı bağımsız ulusal mali politika saptama ve izleme yetkisidir. Devletlerin “egemen eşitliği ilkesi” gereğince mali egemenliğin niteliği, bütün devletler için aynıdır (Çağan 1982: 3).

6. MALİ EGEMENLİĞİN UNSURLARI

Bir devletin mali egemenliği ülke sınırları içerisinde vergilendirme yetkisi, harcama yapma yetkisi, bütçe yapma yetkisi, borçlanma yetkisi, kamu mallarını yönetme yetkisi unsurlarına sahip olması demektir. Bu unsurlar bu bölümde kısaca tanımlanacaktır. Türkiye – IMF ilişkileri bakımından mali egemenlik analizi üçüncü bölümde incelenecektir.

6.1. Vergilendirme Yetkisi

Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili güçtür. Dar anlamda, devletin veya bu yetkiyi devletten devralmış kamu tüzel kişilerinin vergi koyma konusundaki yetkisini içerirken geniş anlamda, kamu giderlerini karşılamak üzere gerçek ve tüzel kişiler üzerine konulan her çeşit mali yükümlülüğe ilişkin yetkiyi kapsar (Öncel, Kumrulu ve Çağan 1998: 33). Bu yetki devletin varlık koşuludur (Çağan 1982: 3).

Onyedinci yüzyılda egemen olan “Jandarma Devleti” kuramına paralel olarak, vergilendirme yetkisinin, devletin siyasal gücü ölçüsünde mutlak olduğu savunulmuştur. Onyedinci yüzyılın sonları ile onsekizinci yüzyılın başlarında temelini doğal hukuk ve toplumsal sözleşme görüşlerinden alan “Rasyonalist Ferdietçi Devlet” kuramı; vergilendirme yetkisini, karşılık ilkesine dayanan yararlanma kuramı ile açıklamaya çalışmıştır. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında da vergilendirme, “Organik Kollektivist Devlet” kuramına dayanan fedakârlık ve ulusal görev kavramları ile açıklanmıştır (Çağan 1982: 3).

Vergilendirme yetkisinin asli sahibi devlettir; ancak devlet bu yetkisini kısmen tüzel kişilere devredebilir. Vergilendirme yetkisinin bölüşümü federal devletlerde ve merkezi devletlerde değişik özellikler göstermektedir. Federal devletlerde bu yetki federal devlet ve yerel idareler arasında bölüşüldüğü halde Türkiye gibi merkeziyetçi ülkelerde bu yetki devletle, yerel idareler arasında olur. Her iki devlet tipinde de vergilendirme yetkisi kısmen meslek kuruluşlarına (ticaret, sınaî, tabip vb.) ve dini kuruluşlara (kilise vb.) devredilebilir. Vergilendirme yetkisinin kural olarak bölüşümü anayasalarla düzenlenir (Erginay 1984: 23).

Vergilendirme yetkisinin bölüşümü konusunda değişik düzenlemeler getirilebilir (Öncel, Kumrulu ve Çağan 1998: 38):

- **Geniş Mali Özerklik:** Belli vergi alanları yerel idarelere bırakılabilir. Bu vergilerin konularını, yükümlülerini, matrahlarını, oranlarını ve diğer koşullarını saptayabilmektedir. Devletin genel bir denetimi altındadırlar.

- **Sınırlı Mali Özerklik:** Devlet vergilendirme konusundaki yasama yetkisini devretmemekle birlikte bazı vergilerin tarh, tahakkuk ve tahsilini yerel idarelere devredebilmektedir. Bir kısım vergiler bakımından ise, sadece kendi uygulayacakları oranları belirli sınırlar içinde belirleme yetkisi vardır.

- **Merkezi Devlete Bağlılık:** Yerel idareler merkezi devlet tarafından konulan ve tarh, tahakkuk ve tahsil edilen vergilerden çeşitli ölçütlere göre (nüfus, gelir dağılımı vb.) pay alırlar. Vergilendirme yetkisinin yerel idarelere devri sözkonusu değildir.

6.2. Harcama Yapma Yetkisi

Devletler birtakım görevleri adalet, savunma, eğitim, sağlık vb. yerine getirebilmek için harcama yapmak zorundadırlar. Bu harcamaların finansmanını karşılamak için gelir elde etmek durumundadır. Devletin toplamış olduğu gelir kalemlerinden en büyüğü ve önemlisi vergilerdir. Ancak klasik devlet anlayışından, günümüz modern devlet anlayışına geçişle, devletin fonksiyonları artmış; küreselleşen dünya ile birlikte, devletlerarası ilişkiler daha karmaşık bir hal almış ve devlet bütçelerindeki harcama kalemleri çeşitlenerek toplam harcama miktarları artmıştır.

Olağan gelir kaynağı olan vergilerin, bu durumu karşılamakta yetersiz kalmaları sebebiyle, devletler olağanüstü gelir kaynağı yaratma yollarına başvurumaktadırlar. Bu olağanüstü gelir kaynakları; borçlanma ve para basma şeklinde olmuştur.

Klasik Kamu Maliye Teorisi'ne göre devlet büyük yatırımlar ve savaşlar için borçlanma yoluna gitmektedir. Oysaki günümüzde, devlet bütçe açıklarını kapatmak, harcamaları finanse etmek için de borçlanmaya başvurmaktadır. Borçlanma, diğer kamu gelirleri gibi olağan bir kamu geliri haline gelmiştir (İnce 2001:1)

Günümüzde mali dengenin sağlanmasından öte ekonomik dengenin sağlanmasına çalışılmaktadır. Vergi, borçlanma, bütçe, harcama gibi kamu kesimi araçları; aksayan serbest piyasa koşullarında, ekonomik dengenin sağlanması için araç olarak kullanılmıştır. Ekonomik istikrarın sağlanması için devletin vergilemeyi, borçlanmayı ve bütçeyi önemli bir araç olarak kullanması, doğal olarak beraberinde yüksek oranlı vergilendirmeyi, yüksek oranlı borç yükünü ve açık bütçeleri beraberinde getirmiştir.

Mali anayasa, anayasal iktisat literatüründe devletin harcama, vergileme ve borçlanma konusundaki yetkilerini ve bu yetkilerin anayasal sınırlarını ifade eden bir kavramdır (Odabaşı ve Güngör 2004).

Devletin vergilendirme ve harcama yetkilerinin sınırlandırılması, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunması, mali otoritenin daha doğru hareket etmesi, birey üzerindeki otoritesinin meşru temeller çerçevesinde güçlendirilmesi için gereklidir (Özgen 2004).

Kamu harcamalarının borçla mı yoksa vergi ile mi finanse edileceği konusunda; vergilerin zorunlu, borçlanmanın ise gönüllü olarak yapıldığı göze alınırsa, vergi veya borçla finansmanın farklı etkiler ortaya çıkarabileceği açıktır.

Bu çerçevede kamu harcamaları ile ilgili mali kurallar çıkarmak gerekir. Bu kurallar aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Aktan: 2004).

- Toplam kamu harcamaları yükü miktar olarak anayasa ve/veya yasal kurullarla sınırlandırılabilir.
- Toplam kamu harcamaları denk bütçe kuralı ile sınırlandırılabilir. Denk bütçe kuralı; devletin gelirlerine eşit bir harcama bütçesi yapmasını gerektirir. Dolayısıyla denk bütçe kuralı ile harcamalar herhangi bir oransal sınırlama getirilmeksizin, harcama yetkisi otomatik olarak sınırlandırılmış olur.

- Toplam kamu harcamaları bir önceki yıl (veya önceki birkaç yıl ortalaması) bütçe açığı ile ilişkilendirilerek sınırlandırılabilir. Burada denk bütçe yerine açık bütçe ilkesi benimsenmekle birlikte; bütçe açığının sınırı anayasada açık bir şekilde yer alabilir. Örneğin, kamu kesimi finansman açığının GSYİH (veya GSMH)'ya oranının belirli bir yüzdeyi geçmeyeceği anayasal kural haline getirilebilir.

- Toplam kamu harcamalarının artışı parlamentonun belirli bir çoğunluğunun onayına tabi tutulabilir. Örneğin, kamu harcamalarında artış öngören hükümet tekliflerinin parlamentoda görüşülerek karara bağlanması ve basit çoğunluk yerine "kaliteli çoğunluk" kuralı dahilinde (üçte iki, dörtte üç, beşte dört gibi bir oylama kuralı ile) geçerli olması anayasada hüküm altına alınabilir.

- Kamu harcamalarının artışının, ancak vergi artışı ile finanse edilmesi halinde parlamentoda onaylanabileceği anayasada bir kural olarak belirlenebilir. Burada siyasal iktidarlar, vergi ile finanse ettikleri sürece kamu harcamalarını istedikleri ölçüde arttırabilirler. Ancak ağır vergiler, mükelleflerin tepkilerini beraberinde getireceğinden bu dolaylı olarak kamu harcamalarını sınırlandırıcı bir etki yapacaktır. Bu kural maliye teorisinde İsveçli İktisatçı Kunt Wicksell tarafından ilk olarak önerilmiş bir yöntemdir. Bu kural vergilemede harcama eğilimini sınırlayacak bir etki yapar. Anayasal İktisat literatüründe bu kural "anayasal asimetri" olarak ifade edilmektedir.

- Devletin görev ve fonksiyonlarının, anayasada açık bir şekilde belirlenmesi etkin bir şekilde kamu harcamalarını sınırlandırıcı etki yapar. Devlet faaliyetlerinin ya da kamusal mal ve hizmetlerin neler olduğunun anayasada belirlenmesi güçtür. Örneğin, devletin özel teşebbüslerin kolayca

arz edebileceği özel malların üretiminde bulunamayacağı, ticari ve belirli sanayi dallarında faaliyet gösteremeyeceği anayasada belirlenebilir.

- Merkezi devletin harcama yetkisinin sınırlandırılmasında önem taşıyan bir kural da idarelerarası hizmet ve gelir bölüşümünün anayasa içerisinde açık bir şekilde tespit edilmesidir. Anayasada merkezi devlet ile yerel yönetimlerin görev ve hizmet alanlarının açıkça belirlenmesi, merkezi devletin harcama gücünü doğal olarak sınırlandırır.

- Devlet tarafından yapılan transfer harcamaları (teşvikler, sosyal yardımlar, vs.) da anayasada miktarsal olarak sınırlandırılabilir veya tamamen yasaklanabilir.

6.3. Bütçe Yapma Yetkisi

Bütçe kararlarının alınması, alınan kararların uygulanması ve sonuçların denetimi bütçe sürecidir. Her ülkede bütçeleme süreci, mevcut anayasal düzenle doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlantı, anayasal hareketlerin temelinde; halkın kendi devleti ve kamu bütçesi üzerinde söz sahibi olma iradesinde, kendini açıkça gösterir (Falay 1999).

Bütçe kaynakları belli amaçlara tahsis etme ve alternatifler arasında karar verme mekanizmasıdır. Bu yolla kararlar birbiriyle ilişkilendirilmekte ve koordine edilmektedir. Böylelikle bütçe uygulama için bir çalışma planı sunmaktadır. Bu uygulama eldeki kaynaklarla ulaşılmak istenen amaçları en iyi gerçekleştirdiği ölçüde etkinliği sağlamanın bir aleti olmaktadır.

Bir başka perspektiften, bütçe bir sözleşme olarak kabul edilebilir. Hükümet ve parlamento belli koşullar altında belli amaçlar için kaynak tahsisi sözü vermekte, kuruluşlar da bu kaynakları üzerinde anlaşıldığı şekilde harcama yükümlülüğünü kabul etmektedirler. Bu durum karşılıklı yükümlülükleri ve denetimleri doğurmaktadır. Bütün bütçe süreci bir çatışma ve uzlaşma süreci olarak görülebilir.

Burada kritik olan nokta bu sürece hangi mekanizmaların hâkim olduğu ve bu mekanizmaların meşruluğu sorunudur (TESEV 2004).

Ülkelerin anayasalarında bütçe hakkının parlamentolara ve bütçenin görüşülmesi ve onaylanması hakkının yasama organlarına ait olduğu belirtilir. Günümüzde bütçeleme süreci karmaşık, bütçelerin içeriği teknik, bütçeleme sistemlerinin yöneldiği amaçlar farklıdır, bu da dolayısıyla yasama-yürütme organlarının ilişkilerini etkilemektedir (Falay 1999).

Devletin mali yükümlülük koyması, bir işe veya hizmete para ayırması ulusa ait egemenlik hakkının kullanılmasının görünümü olduğuna göre, bu işlemlerin bir program içerisinde birtakım hukuk kurallarına uygun olarak yapılması gerekmektedir. Ulus egemenliğinin uzantısı olan bütçe hakkının ihlal edilmesi ulusun egemenlik haklarının zedelenmesine yol açması demektir. Bu nedenle anayasalarda yer alan bütçe ilkelerine yasama ve yürütmenin titizlikle uymaları gerekmektedir (Güneş 2000: 193)

Özellikle son yıllarda mali sistemlerindeki farklılıklara rağmen birçok gelişmiş veya azgelişmiş ülkede büyük bütçe açıklarının ortaya çıkması ve sürekliliği politikacıların aşırı bütçe açıklarına başvurmaya yatkın olduğu görüşünün yaygın olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Durgunluk, savaş veya doğal afet gibi nedenler olmadan da hemen bütün ülkelerde büyük bütçe açıklarının verilmesi aslında düşündürücüdür. Belki de bu durum devletlerin mali egemenliklerini yeterince etkin kullanamadıklarının bir ifadesidir. Hükümetin istikrarı, partilerin bölünmüşlüğü, seçim sistemi, siyasi parti sistemi, siyasi rejim, iktidarın bölünmüşlüğü gibi etmenlerin mali performansı etkileyeceği eleştirileri getirilmiştir. Bu etmenlerden bazılarının mali disiplini etkilemese bile mali uyarlanmayı geciktireceği yorumları yapılmaktadır (TESEV 2004).

6.4. Borçlanma Yetkisi

Bütün devletlerin yönetim şekli ne olursa olsun kendisine yüklenilen fonksiyonları yerine getirebilmesi için harcama yapması gerekir. Harcamalarının istenilen düzeyin üstünde, gelirlerin ise bu düzeyin altında kalması, devleti başka

kaynaklar aramaya iter. Bazen beklenmedik olağanüstü (afet, savaş vb.) harcamalar da aynı sonucu verebilir. Devlet ihtiyaç duyduğu bu farkı ise iç ve dış piyasalardan faiz ve/veya başka koşullar karşılığında borç alarak karşılar (Kamu Borçları 2004).

Bir devletin borçlanmaya başvurma nedenlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz: Bütçe açıklarının giderilmesi, savunma giderleri için finansman sağlanması, ekonomik dengenin korunması ve sağlanması, büyük yatırım ve reformların finanse edilmesi, kaynak dağılımı ve kullanımında etkinlik sağlanması, tasarrufların belirli yatırımlara kanalize edilmesinin amaçlanması, vadesi gelmiş borçlara finansman sağlanması, olağanüstü harcamaların karşılanması şeklindedir (Kamu Borçları 2004).

Borçlanma ile ilgili mali kurallar ise aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Aktan 2004):

- Toplam borç yükü anayasada oransal olarak sınırlandırılabilir. İç borç ve dış borç toplamları, ayrı ayrı gayri safi yurt içi hasıla veya gayri safi milli hasılaya oranları itibariyle sınırlandırılabilir.
- Borçlanma, parlamentonun belirli oranda bir çoğunluğunun kararına bağlanabilir.
- Yerel yönetimlerin borçlanma yetkileri ve sınırları anayasada açık olarak belirlenebilir.
- Hazine yönetiminin Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans alımı tamamen ortadan kaldırılabilir ya da sınırlandırılabilir. Ayrıca, 'Kısa vadeli avansların toplam kamu harcamalarının belirli bir yüzdesini aşamayacağı ve yıl içinde Merkez Bankası'na geri ödenmesi' şartı anayasada kural olarak düzenlenebilir.

6.5. Kamu Mallarını Yönetme Yetkisi

Devlet, hangi toplumsal ihtiyaçları karşılaması gerektiğini belirleyerek kamu hizmetlerinin kapsamını belirleyecektir. Gerektiğinde bunların hangilerinin diğerlerine tercih olunacağını tespit edecektir. Bu ihtiyaçları hangi kaynaklardan karşılayacağını, hangi kesimlerden ne miktarlarda gelir elde edilmesi gerektiğini kararlaştıracaktır. Siyasi yapısı ister otokratik, ister demokratik olsun, ister merkezi, ister federal bir idare yapısı bulunsun, her devlet ortak ihtiyaçları karşılamak için kaynak bulmak, o ihtiyaçlarla bu kaynakları denkleştirmek zorundadır (Yereli ve Meriç 1992: 68).

Ülke topraklarının etkin ve verimli yönetimi de ulusal ekonomi için çok önemli bir olgudur. Bundan dolayı da bu alanda en büyük toprak sahibi olan devletin gerek mülkiyetindeki taşınmaz mallarının, gerekse hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerinin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Devletin sahip olduğu mallarla ilgili kararların alınması ve geleceğe yönelik politikaların oluşturulması, bu mallarla ilgili hareketlerin her aşamasında izlenmesini ve etkin bir biçimde denetlenmesini gerektirmektedir (Milli Emlak Kontrolörlерinin Görev ve Yetkileri: 2005).

Mali egemenliği oluşturan her bir unsur, devletin varlığını sürdürebilmesi için gerekli vasıtalaradır. Vergilendirme yetkisi, harcama yapma yetkisi, bütçe yapma yetkisi, borçlanma yetkisi, kamu mallarını yönetme yetkisi devletin ekonomiyi yönlendirmek ve istikrarı sağlamak için kullanmış olduğu bir nevi maliye politikası aracıdır. Bu unsurları kullanma yetkisi anayasamızda belirtilen esaslar dahilindedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi anayasada bazı çelişik durumlar söz konusu olsa bile; uygulamada en etkin hukuk kaynağı yine Anayasa'dır.

Hukukun kaynaklarını sıraladığımızda; yasama, yürütme ve yargı organlarından doğan kaynaklar şeklinedir. Hukuk hiyerarşisinde en üst sırada Anayasa olmak üzere, Uluslararası Anlaşmalar, Kanun, Kanun Hükümünde Kararnameler, Bakanlar Kurulu Kararları, Tüzükler, Yönetmelikler, Genel Tebliğler.. şeklinde olmaktadır. Tüm kanunların temeli olan ve devletin egemenliğini ifade eden Anayasa'dır. Dolayısıyla devlet sınırları içerisinde ve o devleti temsil eden organların aldığı kararlar da Anayasa'ya uygun olmak durumundadır.

Bu noktada, devletin ulus devlet kimliğinden çıkıp küreselleşme ile beraber yaşadığı dönüşümün en belirleyici göstergelerinden biri uluslararası anlaşmaların Anayasa'ya aykırılık taşıdığı durumlarda bile o anlaşmanın Anayasa'ya uygunluğunun sağlanabilmesidir. Teorik olarak en üst hukuk kaynağı anayasalar iken, uygulamada uluslararası anlaşmalar ve küresel aktörler tarafından uygulanan programlar çoğu zaman Anayasa'nın önünde yer almaktadırlar. Devletin yürütme gücü olan hükümetin, ülkesinde uyguladığı ekonomik, mali ve diğer politikalarda bu anlaşma ve programlara uyması egemenliğin bu dönüşümünü sorgulamamıza yol açmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MALİ EGEMENLİĞİ ETKİLEYEN ULUSLARARASI MALİ KURULUŞLAR

Küreselleşen dünyada, yıkıcı savaşların sebep olduğu ortak sorunlar, uluslararası ilişkilerde yaşanan yoğunluk gibi pek çok neden beraberinde birçok uluslararası kurum ve kuruluşu getirmiştir. Uluslararası mali kurum ve kuruluşlar, uluslararası rejimlerin içinde yer alarak, hemfikir olunan rejimin uygulayıcısı, denetleyicisi rolünü üstlenmiş birer aktördür.

Rejim bir grup tarafından kabul edilmiş kural, düzen, plan ve organizasyonlar bütünüdür (Keohane 1984: 57). Rejimler, bir düzen ihtiyacı sonucu ortaya çıkmaktadırlar. Uluslararası rejimlerin kurulması için, ortak çıkarların olması ve bu çıkarlarla birlikte gelişen ortak ihtiyaçların işbirliğine zorlaması gerekmektedir. Keohane (1984: 52)'ye göre; işbirliği, farklı birey veya toplumların hareketlerinin anlaşmalarla tutarlı hale getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. İşbirliği büyük oranda politiktir ve davranış değişikliğini gerektirir. İşbirliği, çatışmanın olmaması anlamına gelmemektedir. Aksine çıkar çatışmasına veya potansiyel çıkar çatışmasına bir tepkidir (Keohane 1984: 52–53). Kurumlar da işbirliğinin sonucunda oluşurlar ve oluşan kurumların kendileri için belirlenen fonksiyonları yerine getirmeleri beklenir.

Uluslararası düzen, egemen güç veya güçler tarafından kendi çıkarları üzerine inşa edilir ve diğer devletler de egemen gücü takip ederek bu düzenin yapısından yararlanırlar. (Keohane 1984: 137). Söz konusu uluslararası düzenin kurulması için,

işbirliği gerekir ve işbirliği de ortak çıkarlara dayanır. İşbirliği uluslararası ilişkilerde pazarlık ve ortak anlaşmalar ile sağlanır ve kurumların görevi, kendileri için belirlenen görevleri yerine getirmektir. Uluslararası kurumlar kurulan düzenin sürekliliğinin sağlanmasında aracı görevini yürütürler. Ülke veya ülkelerin çıkarları üzerine kurulu bir düzenin, uluslararası nitelik taşıması için bu düzenin geniş bir coğrafyada yürütülmesi gereklidir. Bu nedenle diğer aktörlerin düzene uyum sağlaması, düzenin sürekliliğinin sağlanması için gerekli kurulların yaratılması ve yürütülmesi uluslararası kurumların en önemli fonksiyonlarıdır. Bu fonksiyonların yürütülmesi ise devlet egemenliğinin bir kısmını bu kurumlara aktarılması ile mümkündür. Ancak devletler kendi ülkelerinde, otoritelerinin devamına önem verdikleri için, uluslararası kurumların devletler üzerinde otorite kurmaları zorlaşır.

Egemenlik, egemen gücün mutlak, sürekli ve bölünmez bir nitelik olduğu görüşüne dayanmaktadır ve siyasi bir otoritenin sınırlı bir toprak üstündeki mutlak kontrolünü öngörür (Kılınç 2002: 25–26). Bu mutlak egemenlik devletin kendi coğrafi sınırları içinde en yüksek, kapsayıcı, sınırsız ve paylaşılmayan bir otoriteye sahip olmasını gerektirir (Scholte 2000: 135).

Uluslararası kurumlar, öngördükleri düzeni sağlamak amacıyla, doğrudan veya dolaylı ekonomik, politik, sosyal baskılarla rejimin sürekliliğini sağlayacak kurulları diğer aktörlere de kabul ettirmek zorundadırlar. Bu ise uluslararası kurumların ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesini, devletin egemen eşitlik ilkesini ve ülkenin mali egemenliği aşındırmasına yol açmaktadır.

Bu nedenle bu bölümde IMF (Uluslararası Para Fonu), WB (Dünya Bankası) ve WTO (Dünya Ticaret Örgütü), egemenliği etkileyen uluslararası kurumlar başlığı altında ele alınarak egemenlik üstündeki etkileri incelenecektir. Bu kurumların kuruluş süreci, II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenmeye başlayan uluslararası düzende belirginleşmektedir ve uluslar arası sermayenin, Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarları ve neo-liberal politikaları üzerine inşa edilmektedirler.

II. Dünya Savaşı'dan ABD egemen güç olarak çıkmıştır. Üretimde verimlilik, sermayenin kontrolü ile piyasalar ve hammaddelerin kontrolü şeklinde üç temel konuda üstünlüğü bulunması, dünya siyasetine ve ekonomisine egemen olmasını

sağlamaktadır. Yeni düzen için gereken işbirliği ise, savaş sonrası yıkılmış Avrupa ekonomilerinin yeniden kalkınma için ABD'nin yardımına ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Bu ihtiyaç, ABD'nin değinilen üç temel konudaki üstünlüğünü ve egemenliğini sürdürebileceği bir uluslararası düzeni oluşturmak için araç olarak kullanmasını sağlamıştır (Keohane 1984: 138–139; Swedberg 1986: 380). Savaş sonrası ABD tarafından uygulanan Marshall planı; Avrupa'nın zayıflığını azaltarak uluslararası istikrarsızlığı gidermek ve Avrupa ülkelerini sistem içinde tutarak bir tehdit olarak gördüğü Sovyet etkisinden uzaklaştırmak için uygulanmıştır. Bahsedildiği üzere işbirliği ortak çıkara dayandığı için; ABD'nin bu denli etkili oluşu, ortaklarına sağladığı durağan bir uluslararası para sistemi, üretilen mallar için serbest piyasalar gibi koşullardan güç almıştır (Keohane 1984: 139; Gavin ve Rodrik 1995: 329). Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Ticaret Organizasyonu (ITO) ve sonrasında Gümrük Tarifeleri Genel Antlaşması (GATT) savaş sonrası kurulan uluslararası ekonomik düzenin üç temel direği olarak yeni uluslararası düzeni oluşturma ve genişletme amacına hizmet ederler. Bu uluslararası kuruluşlar yeni uluslararası düzenin işlemlerini sağlayacak kurumlardır. Bu kurumlar ile uluslararası düzenin işlemesi için gerekli çok taraflı kurallar getirilmeye çalışılmıştır.

Uluslararası rejimler yasal olarak zorlayıcı değildir bu nedenle ihtiyaç duyulan işbirliği karşılıklı fayda kuralı ile sağlanır (Keohane 1984: 89). Getirilen kuralların uygulanması devletlerin egemenlik haklarının bir kısmını devretmelerini gerektirdiğinden, kurulan kuruluşların tarafsız olması gerekmektedir. Ancak ilerde görüleceği üzere bu kuruluşlar, özellikle gelişmiş ülkelerin bir aracı olarak işlemekte (Selassie 1984: 35) ve egemenlik üzerinde aşındırıcı etkileri bulunmaktadır.

1. ULUSLARARASI PARA FONU/INTERNATIONAL MONETARY FOUND: IMF

Uluslararası Para Fonu (IMF), uluslararası finans kuruluşları arasında sermayesi ve etkinliği bakımından önemli bir yere sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerin, finans sorunlarını gidermede başvurdukları öncelikli kaynak mekanizması durumundadır.

Bu bölümde, vermeyi taahhüt ettiği kredi karşılığında uyguladığı programlarla uluslararası ekonomik düzen döngüsüne müdahale edebilme gücüne sahip olan IMF'nin; kuruluşundan bu yana politikalarında gerçekleşen değişimi, yönetim yapısı, kaynakları, kredi mekanizmaları, ülke kotaları ve buna bağlı olarak oy gücü açıklanacaktır.

1.1. IMF'nin Tarihsel Gelişimi

II. Dünya Savaşı devam ederken savaş sonrası kurulacak olan yeni uluslararası para sistemine ilişkin; ABD'nin White ve İngiltere'nin Keynes planlarının ardından Fransa ve Kanada Planları yayınlanmıştır. İngiltere ve ABD, Sovyetler Birliği dahil bütün ilgili ülkelere danıştıktan sonra kendi aralarında bir anlaşmaya vararak; bu planları 21 Nisan 1944 tarihinde açıklamışlardır. Bu konular, diğer ülkelerle birlikte Haziran 1944 tarihinde Atlantic City'de tartışılmış ve sonuçları, Bretton Woods'da 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'na sunulmuştur. Türkiye dahil 44 ülkenin katıldığı konferans sonucunda, uygulanacak olan yeni uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası olmak üzere iki önemli mali kuruluş yaratılmıştır (Karluk 2002: 287).

Fon 27 Aralık 1945 tarihinde yeterli sayıda ülkenin anlaşmaları onaylaması ve kotasının yüzde seksenini taahhüt etmesiyle yürürlüğe girmiştir. Fon'un 31 madde ve çeşitli eklerden oluşan Anasözleşmesi; Fon'un örgütlenmesinden işleyişine, üye ülkelerden fon personeline kadar çeşitli hükümler kapsamaktadır. Fon faaliyete Mart 1947'de geçmiştir. 1944 yılından 2004 yılına dek IMF sözleşmesi üç önemli değişikliğe uğramıştır. İlki, 28 Temmuz 1969 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu değişiklik ile özel çekme hakkı yaratılmıştır. İkinci değişiklik, 1 Nisan 1978 tarihinde yapılmış ve bunun sonucunda altının fon kaynakları içindeki payının azaltılması ve Özel Çekme Hakkı / Special Drawing Rights (SDR)'nin önemli bir rezerv olması ile

ilgili hükümleri kapsamaktadır. Üçüncüsü ise 11 Kasım 1992 tarihinde yürürlüğe konmuştur (Karluk 2002: 287–288).

Eylül 2005 tarihli rapora göre; bu tarih itibariyle Fon'a üye 184 ülke bulunmaktadır. Üye ülkelerin fona sağladığı toplam kotalar ise 312 milyar dolardır (IMF 2005a).

ABD, Batı Avrupa ekonomisinin yeniden yapılandırılmasında Marshall Planı'nın daha etkili olacağını öngörmesi sebebiyle 1947 ile 1955 yılları arasında, IMF kuruluş antlaşmasında belirtilen görevleri etkin olarak yerine getirmemiştir. Fon tarafından diğer ülkelere sağlanan imkanlar bu dönemde ABD'nin onayına bağlıdır. Bu yıllarda Fon üzerindeki ABD etkisi hem doların tek para birimi olmasını yarattığı güce hem de ABD'nin yüksek oy oranına bağlıydı (Swedberg 1986: 380). Kurumun nerede ise tamamen ABD kaynaklarına bağlı çalışmakta olması fonun işlevlerini yerine getirirken tarafsız olmadığını göstermektedir. Yine 1950'li yıllarda Sovyetler Birliği'nin üyeliğinin askıya alınması ve bundan birkaç yıl sonra Polonya ve Çekoslovakya'nın IMF ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'ndan (IBRD) uzaklaştırılması kurumun tarafsızlığı konusunda dikkat çekici durumlardır (Swedberg 1986: 384).

1960'larda canlanmaya başlayarak yukarıda bahsedilen sorumluluklarını etkin hale getiren Fon özellikle 70'li yıllarda uluslararası finansal sistemde etkisini arttırmaya başlamış ve bu bölümde ileride açıklanacak fonksiyonlarını yerine getirerek uluslararası ekonomik düzene ağırlığını koymuştur. Uluslararası para sisteminin işleyişinden sorumlu olan IMF, 1973 yılında Bretton Woods Sistemi yıkılana dek uluslararası parasal istikrarı, sabit kur sistemi ile yürütülmüştür (Seyidoğlu 2003: 528–529). Bu sisteme göre; ülkeler dış açıklarını ya altın ve döviz rezervlerini kullanarak ya da Fon'dan kısa süreli borçlanarak finanse etme yoluna gitmektedirler. Para birimlerinde devalüasyon ise Fon'dan izin alınması şartı ile en son çare olarak kullanılması öngörülmüştür (Seyidoğlu 2003: 492). ABD dışındaki tüm IMF üyeleri bu sistemde paralarının değerini ABD Doları cinsinden tanımlamışlar, ABD ise 1 ons altın (31 gram) 35 ABD Dolarından altına bağlamıştır. Her ülke para birimini ABD Dolarına, ABD Doları ise sabit fiyattan altına bağlaması şeklinde yürütülen sisteme sabit kur sistemi denilmektedir. 1973'te Bretton Woods

Sisteminden vazgeçilmesi ile sanayileşmiş ülkeler parasal birimlerini dalgalanmaya bırakmışlar ve bunun sonucu olarak IMF'nin kurucu anlaşması 1976 tarihli Jamaika Antlaşması ile değiştirilmiştir. Bu antlaşma, üye ülkelerin IMF'ye bildirim şartı ile dalgalı kur rejimi izlemelerine olanak sağlamıştır (Seyidoğlu 2003: 545).

Fon'un direkt veya dolaylı ekonomik ve politik baskılar ile kurulan uluslararası para rejiminin sürekliliğini sağlayacak kuralları, üye ülkelere kabul ettirerek egemenliklerini sınırlaması uluslararası finansal sisteme olan hâkimiyetiyle mümkün olmaktadır. Örneğin ülkelerin Fon ile olan ilişkilerine uluslararası mali piyasalarda giderek artan oranda önem verilmeye başlanması; mali piyasalarda borçlanmak isteyen ülkelerin Fon ile ilişkilerini iyi tutmalarını gerektirmektedir (Swedberg 1986: 384).

Fon'un ülkelerin ekonomik ve politik egemenliğini sınırlandırması verdiği borçlara eklediği "koşulluluk" ilkesi ile açık şekilde anlaşılmaktadır. Ancak öncelikle yönetim yapısının ele alınması Fon'un işleyişini anlamak için gereklidir.

1.2. IMF'nin Amaç ve Fonksiyonları

IMF uluslararası para ve finansal sistemin istikrarını temin etmekle yükümlüdür. Fon, ekonomik istikrarı sağlamak ve krizleri önlemek, oluştuğunda krizlerin çözümünü sağlamak, büyümeyi teşvik etmek ve yoksulluk ile mücadele etmek amacını taşımaktadır (IMF 2005a).

Kuruluş anlaşmasının birinci maddesi, IMF'nin ana sorumluluklarını şöyle belirtmektedir (Sönmez 2005: 306):

- Uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek,
- Uluslararası ticaretin uyumlu bir şekilde büyümesi ve genişlemesini sağlamak,
- Döviz kuru istikrarını teşvik etmek,
- Çok taraflı cari ödemeler sisteminin oluşturulmasına yardımcı olmak,

- Uygun garantiler karşılığında ödemeler dengesi problemleri yaşayan üyelerin fon kaynaklarından yararlanmalarını sağlamak.

IMF'nin ana sorumlulukları ele alındığında kısaca istikrar ve konvertibilitenin iki ana ilkeyi oluşturduğu görülmektedir. Fon bu iki ana ilkenin sağlanması için üç ana fonksiyon yürütmektedir (Fischer ve diğ. 2003: 45):

- Gözetim (Surveillance) ve Konsültasyon (Görüş Alışverişi, Danışma)
- Teknik yardım,
- Borç verme.

Fon'un Gözetim ve Konsültasyon fonksiyonu bilgi, muhasebe ve finansal standartlar sağlayarak bilgiye ulaşma maliyetlerini düşürürler ve uluslararası piyasalarda kredi veren kuruluşların borç verdikleri ülkelerin finansal durumlarını bilmelerini sağlar. Uluslararası piyasalardan borçlanmak isteyen kuruluşlar bu nedenle IMF gözetim ve konsültasyonlarına önem vererek Fon ile ilişkilerini iyi tutmak zorundadırlar.

Fon'un Borç verme fonksiyonu ise "Koşulluluk (Conditionality)" ilkesi nedeni ile egemenliği aşındıran en önemli etkidir. Aşağıda bu fonksiyonlar ele alınarak incelenmektedir.

1.2.1. Gözetim (Surveillance) ve Konsültasyon

Fonun uyguladığı gözetim fonksiyonu, fonun her üyeye düzenli olarak uyguladıkları ekonomik ve finansal politikaların gözden geçirilerek ulusal ve uluslararası sonuçları hakkında tavsiyede bulunması şeklinde tanımlanabilir (IMF 2005a).

IMF anasözleşmesi, Fon'un üye ülkeler üzerinde, döviz kuru politikalarının uygulanışı ile ilgili sürekli gözetim yapmasını ve ulaşılan sonuçları Fon tarafından kabul edilmiş genel kurallara uygunluk açısından değerlendirerek Yönetim Kurulu (İcra Direktörleri Kurulu)'na sunmasını öngörmektedir. Yapılacak olan gözetim üye ülke ekonomilerinin tüm sorunlarını kapsayacak genişlikte olur (Eğilmez 1997: 36).

IMF, üye ülkelerin ekonomik durumlarını konsültasyon adı verilen karşılıklı görüşmeler sonucuna göre değerlendirir. IMF Anasözleşmesi'nin IV. Maddesi uyarınca üye ülkeler yılda bir defa konsültasyona tabi tutulur (IV. Madde konsültasyonu). Sınırlı sayıda üye ülkeye ait konsültasyonlar ise, 18 – 24 aylık aralıklarla yapılmaktadır. Bu konsültasyonlar, IMF misyonu ile ülkenin üst düzey bürokratları arasında gerçekleştirilir. Konsültasyonlarda; gayri safi milli hasıladaki gelişmeler, kamu maliyesi, fiyat değişimleri, istihdam, üretim, ödemeler dengesi ve parasal göstergeler üzerinde durularak ekonominin genel seyri ortaya konmaktadır (Karlık 2002: 326).

Gözetim süreci içinde yer alan konular şu şekildedir (IMF 2005b);

- **Döviz kuru, para ve mali politikalar:** Gözetim sürecinin merkezini oluşturur. Fon ülkelerce seçilen döviz kuru rejimi ile uygulanacak para ve mali politikalar arasında tutarlılık sağlanması için politika tavsiyelerinde bulunmaktadır.
- **Finansal Sektör Konuları:** 1990'lı yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizler nedeni ile finansal sektör Fon'un ilgisini çekmektedir. 1999 yılında Fon ve Dünya Bankası ile ortak Finansal Sektör Değerlendirme Programı'nı yürürlüğe koyarak ülkelerin finansal sektörlerinin güçlü ve zayıf yanlarını değerlendirmeye almışlardır.
- **Risk ve Kırılganlıkların Değerlendirilmesi:** Giderek hızlanan uluslararası sermaye akımları ve büyüyen uluslararası sermaye piyasaları nedeni ile artan kırılganlık ve riskin yol açabileceği krizler Fon'un, ülkelerin sürdürülebilir dış borç ve cari işlemlerini gözetim altına almasına yol açmıştır.
- **Kurumsal Konular:** Merkez Bankası bağımsızlığı, Finansal sektörün yeniden düzenlenmesi, yönetim, politika şeffaflığı özellikle üye bazı ülkelerin planlı ekonomilerden piyasa ekonomisi sürecine geçişlerinde önem kazanmıştır. Bu nedenle Fon ve Dünya Bankası piyasa ekonomisinin etkin sürdürülebilmesi amacı ile uluslararası standartların geliştirilmesi ve uygulanması konusunda tavsiye ve gözetim görevini yürütmektedirler.

- **Yapısal Politikalar:** Fon tarafından izlenen, ülkelerin uluslararası ticareti, emek piyasaları ve enerji sektörü uygulamalarıdır.

Fon, genel olarak her yıl üye ülkelerin ekonomik durumunu derinlemesine inceler ve ülkelerin yetkilileri ile istikrarlı döviz kuru ve büyüyen ekonomi için en uygun politikaları tartışır. IMF'in görüşleri yılda iki kez "World Outlook" ve "Global Financial Stability Report" da basılır (IMF 2005a). Bu sayede ülkeler hakkında, güncel bilgi edinilmektedir.

1.2.2. Teknik Yardım

Fon tarafından üye ülkelere, ekonomik politikaları oluşturma ve uygulama kapasitelerini kuvvetlendirmeleri amacı ile teknik yardım ve eğitim genellikle ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Teknik yardımın sağlandığı konular; mali politika, para ve döviz kuru politikaları, bankacılık ve finans sisteminin düzenlenmesi ve istatistiktir. Fon genellikle teknik yardımı, fon çalışanlarının yardım isteyen ülkeye yaptıkları kısa süreli ziyaretleri ile sağlar. IMF, teknik yardım ve eğitim sağlamada genellikle bölgesel çözümlere başvurmaktadır. Bu amaçla Pasifik, Karayipler, Doğu ve Batı Afrika, Orta Doğu'da olmak üzere 5 bölgesel teknik yardım merkezi kurmuştur. Ayrıca altı bölgesel eğitim enstitüsünde, ülke resmi görevlilerine kurs, seminer ve çalışma gurupları eğitimi verilmektedir ve fon yönetim bütçesinin yüzde 25'ini teknik yardım için kullanmaktadır (IMF 2005c).

1.2.3. Borç Verme

Üye ülkeler ödemeler dengesi açıklarını kapatmakta zorlandıklarında, IMF iyileşme için borç verme fonksiyonunu yürütür. Üye ülkelerin ulusal yetkilileri ve Fon'un yakın gözetimiyle finansman için bir politika programı hazırlanır. Finansal desteğin devam etmesi ise hazırlanan programın etkin yürütülmesine "koşullandırılmıştır" (IMF 2005d).

Kredi verme mekanizmasında yer alan "koşulluluk" ilkesi, ödemeler bilançosunda dengenin sağlanması için; üye ülke hükümeti tarafından hazırlanan

tedbirlerin oluşturduğu istikrar paketinin, bir niyet mektubu (Letter of Intend) ile IMF'ye sunulması ve yeterli görülmesinden sonra Stand-By anlaşması yapılmasını gerektirmektedir. Bu koşul altında istikrar politikası uygulandığında IMF'nin mali desteği söz konusu olmaktadır (Sönmez 2005: 329).

İlk olarak 1952 yılında koşulluluk çekme haklarına bağlanmış ve ülkenin Fon'dan alabileceği miktar kotasının yüzde 25'i ile sınırlandırılmıştır. Bu dilim altın dilimi ve sonradan rezerv dilimi olarak adlandırılmıştır. Birkaç yıl sonra ise borçlanacak ülkenin Fon'un belirlediği şartları izleyeceğini taahhüt ettiği bir "niyet mektubu" imzalaması kararlaştırılmıştır. Fon kaynaklarından çekme yapılırken öncelikle rezerv dilimi kullanılır ve bu dilim dahilindeki çekmeler bir koşula bağlanmamıştır. Daha yüksek kredi miktarları ülkenin bir istikrar programını uygulamasını gerektirmektedir. İlk yüzde 25'lik dilim sonrasında her biri üye ülke kotasının yüzde 25'ine eşit 4 ayrı dilim bulunmaktadır. İkinci dilim düşük koşulluluk 3–5 ise yüksek koşulluk gerektirmektedir. 50'li ve 60'lı yıllarda koşulluluk ilk olarak Güney Amerika Ülkelerine verilen borçlara uygulanmış, 70 ve 80'lerde ise diğer gelişmekte olan ülkelere yayılmıştır (Swedberg 1986: 385).

1989 yılında Washington Uzlaşması ile birlikte IMF'nin uyguladığı istikrar programlarında koşulluluk kuralının kapsamı genişletilmiş ve yapısal önlemler giderek önem kazanmıştır. 90'lı yıllarda tüm programlarda yapısal koşulluluğa yer verilmiştir (Sönmez 2004: 122).

IMF ve Amerikan Hazine Bakanlığı tarafından hazırlanan Washington Uzlaşması 1980'lerde finansal krizler ile sarsılan Güney Amerika ülkelerinde istikrarın sağlanması için ülke ekonomilerinin liberalleştirilmesi; ve liberalleşme önündeki engellerin kaldırılması yönünde temelde 10 madde halinde standart reçete olarak sunulan bir politikalar demetidir (Şahin 2003: 205). Washington Uzlaşması'nın politikalarının içeriği, genel anlamda devlet ve kamu politikalarını kontrol altına almayı hedefleyen salt ekonomik değil politik düzenlemeleri de içerir. Washington Uzlaşması Politikaları şu şekildedir (Şahin 2003: 209–217);

- **Mali Disiplin:** Ülkelerin mali disiplinini oluşturmak konusundaki öneriler; Genel Bütçe, Yerel Bütçe, KİT Bütçeleri ve Merkez Bankası'nın

küçültülerek bütçe açıklarının azaltılması; enflasyon vergisine başvurulmaması; GSMH’de birincil fazlanın sağlanmasıdır. Sürekli iç kaynak sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkeler mali açıklar vermektedirler. Buna çözüm olarak hükümetler, enflasyon vergisine başvurarak para arzını arttırmaktadırlar. Bu durum uzun dönemde yüksek enflasyon oranlarına neden olmaktadır. Bu nedenle Yapısal Uyum Programları ile ülkelerin mali disiplinlerini sağlamaları şart koşulmaktadır.

- **Kamu Harcamalarının Yeniden Yapılandırılması:** Önerilen harcama reformu, ekonomik getirisi düşük olan idari, askeri, sübvansiyon, yatırım harcamalarının kısılması veya ertelenmesi vb. ekonomik getirisi yüksek ve gelir dağılımını iyileştirici sağlık, eğitim vb. artırılması konularını kapsamaktadır.
- **Vergi Reformu:** Yapısal uyum politikalarının temelde amacı serbest piyasa ekonomisinin tüm kurallarını yaşama geçirmektir. Bu amaç için, devletin ekonomideki payını küçültüp bunu özel kesime aktarmak şeklinde uygulamalar getirmektedir. Bu durum kamu kaynaklarının yani kamu gelirlerinin kısılması küçültülmesi sonucunu doğurmuştur. Bu ise vergilerin kısılması anlamına gelmektedir. Uygulanması istenen vergi reformu; vergi tabanının genişletilmesi, marjinal vergi oranlarının düşürülmesi, vergi yönetimin yeniden düzenlenerek iyileştirilmesidir.
- **Finansal Liberalizasyon:** Gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasalar kamu kontrolü ve müdahalesi altındadırlar. Nominal faiz oranlarının, piyasada oluşan denge faiz oranının altında tavan faiz oranı belirleme şeklinde ortaya çıkan mali baskıya son verilerek; faiz oranlarının piyasada belirlenmesinin sağlanması; reel faiz oranı uygulanması; imtiyazlı ödünç alıcılara yönelik düşük faiz oranlarının ortadan kaldırılması şeklinde uygulamalar önerilmektedir.
- **Rekabetçi Döviz Kuru:** Kur reformunda, uyum politikalarının dış ticaretin serbestleştirilmesine yönelik önerilerinin bir başka unsuru rekabetçi ve

gerçekçi döviz kurunun oluşturulması ve döviz işlemlerinin serbestleştirilmesidir.

- **Ticaretin Liberalizasyonu:** İthalat ve ihracata konulan engellerin kaldırılması, ihracatın teşvik edilmesi, döviz işlemlerinin serbestleştirilmesine yönelik önlemleri kapsamaktadır.
- **Doğrudan Yabancı Yatırımların Liberalizasyonu:** Yabancı firmaların giriş engellerinin kaldırılması; yabancı firmalara, yerli firmalarla eşit koşullarda rekabet yapmalarının sağlanması yönündeki uygulamalardır.
- **Özelleştirme:** Özelleştirme yapısal uyum programlarının vazgeçilmez unsurudur. 1980'li yıllardan itibaren yapısal uyum adı altında IMF ve Dünya Bankası programlarında özelleştirme uygulanması koşul olarak sunulmuştur.
- **Deregülasyon-Kuralsızlaştırma:** Serbest piyasa sistemine yönelik bir program önerisidir. Kamu sektörünün çeşitli amaçlarla uyguladığı ekonomik, sosyal, politik kuralların azaltılması veya kaldırılmasıdır. Kamu sektörünü küçültülerek serbestleşme, kuralsızlaşma yönündeki yapısal düzenlemelerle rekabetçi bir ekonomik ortamın varlığı hedeflenmektedir.
- **Mülkiyet Hakları:** Mülkiyet haklarının ve diğer demokratik hakların güvence altına alınması, yabancıların mülk edinmelerine yönelik düzenlemelerin yapılması, belli sektörlerin teşvik edilmesi vb. önlemleri kapsamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde devletin sanayileşmede yer aldığı önemli rol, izlenen ithal ikameci politikalar ve yüksek enflasyon gibi nedenler bu ülkelerin gelişmesini engellediğinden (Williamson 2002:2) gelişmekte olan ülkeler için başarı Washington Uzlaşmasında üç temel fikre bağlanmıştır. Bunlar makroekonomik disiplin, piyasa ekonomisi ve uluslararası ekonomiyle bütünleşmektir (Stiglitz 2000:1). Belirtilen ilkelere ek olarak zamanla yeni eklemeler ile güçlendirilmiş Washington Uzlaşmasına geçilmiştir. Ek ilkeler arasında hukuksal/siyasal reformların yapılması, regülasyon kurumlarının oluşturulması, yolsuzluğun engellenmesi, emek piyasalarında esnekliğin sağlanması, WTO anlaşmalarının

uygulanması, finansal faaliyetlere ilişkin yönetmeliklerin çıkarılması ve standartların belirlenmesi bulunmaktadır (Sönmez 2004: 128).

IMF'nin görevi daha önceden de bahsedildiği üzere uluslararası para sisteminin işleyişini sağlamak olduğundan düzeni koşullar ile dayatmaktadır. IMF koşulluluğu, borçlu ülkenin ödemeler dengesini nasıl düzeltereği konusunda reçeteler önermektedir ve bu durum borçlu ülkenin ekonomik egemenliğinin sınırlandığını göstermektedir.

Koşullar genel hatları ile şu konuları kapsamaktadır (Swedberg 1986: 386);

- Döviz kontrolünün ve ithalat kontrollerinin liberalizasyonu,
- Devalüasyon,
- Anti Enflasyonist politikalar
  - Banka kredilerinin kontrolü, yüksek faiz oranı ve yüksek rezerv gereksinimi
  - Bütçe açığının azaltılması; Kamu harcamalarının daraltılması; Kamu işletmeleri tarafından konulan fiyatların ve vergi oranlarının arttırılması; Tüketici desteklerinin kaldırılması
  - Ücret artışlarının sınırlandırılması
- Yabancı sermaye kolaylıkları.

IMF'nin koşulluluğa ait ilkeleri ise şunlardır (Alpar ve Ogun 1998: 159–160):

- IMF, üyelerinin dış denge sorunlarının giderilmesine yönelik programların oluşumunda; ilgili ülkenin sosyo-ekonomik amaçlarıyla, ekonomik önceliklerini dikkate almalıdır.
- Koşullar, ilgili üye ülkenin IMF ile bir stand-by düzenlemesine gitmeden önce, programın etkin yürütülmesi için bazı ekonomik önlemleri almak şeklinde olabilir.

- Stand-by düzenlemeleriyle destekli istikrar programları, yürütme kurulu tarafından belli dönemlerde gözden geçirilmelidir.
- İstikrar ve dış dengenin sağlanmasına yönelik programların bir yılda tamamlanamaması durumunda stand-by düzenlemelerinin süresi üç yıla çıkartılır.
- Stand-by düzenlemeleri uluslararası anlaşmalar değildir. Bu tür düzenlemelerde sözleşme dili kullanılmalıdır. Buna göre; program hedeflerine ulaşamaz ise bu durum borçlanan ülke için uluslararası bir yükümlülük doğurmaz.
- Performans kriterleri ilk kredi dilimine ait stand-by düzenlemelerini kapsamamalı, diğer üst kredi dilimlerine ait düzenlemelerde uygulanmalıdır.
- Üye ülkelerin istikrar programları bir yılı aşarsa veya bir yıllık program dönemine rağmen, ilgili üyeler tüm döneme ait performans kriterlerini önceden oluşturamamışlarsa, programın etkin olacağı dönem konusunda ortak bir fikre ulaşmak için durumun gözden geçirilmesi gereklidir.

Fon'un kaynak isteyen ülkeye tanıdığı imkânlar, o ülkenin uyması ve uygulaması gereken bir takım koşulların varlığı karşısında söz konusu olmaktadır. Bu koşullar salt ekonomik şartlar gibi görünse de içinde sosyolojik, politik, kültürel öğeleri barındıran programlardır. Borç alan ülkenin, ekonomik ve mali yapısını Fon'un kendisine ilke edindiği politikalar yönünde dönüşüme uğratmaktadır.

IMF'in borç verme araçları yapıları itibari ile Ayrıcalıklı (cessional) ve Ayrıcalıksız (non-cessional) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Düşük gelir grubuna giren ülkeler, ayrıcalıklı programlardan düşük faiz oranları ile yararlanmaktadır. Bu programlar Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı (Poverty Reduction and Growth Facility) ve Dış Şok Kolaylığı (Exogenous Shocks Facility)'dir. IMF borçlarının büyük kısmı yoksulluğu azaltma programlarına ayrılmıştır. Bu programların faiz oranı yüzde 0,5'dir ve geri ödeme dönemi 5,5 ile 10 yıl arasındadır. Ayrıca IMF'in doğal afetler durumunda uyguladığı olağanüstü hal yardımı programları da bulunmaktadır. Ayrıcalıksız borçlar ise piyasa faiz

oranlarına uyarlanmış ve haftalık olarak gözden geçirilen faiz oranlarına sahiptir (IMF 2005d).

İçinde bulunulan yıllarda ülkeler, IMF imkânlarından daha sık yararlanmaya başlamıştır. Bunun nedeni, küreselleşmeyle beraber bir ülkede yaşanan ekonomik krizlerin diğer ülkelerde de ortaya çıkabilmesidir. Ayrıca söz konusu ülkelerin hemen hemen hepsinde benzer yapısal ekonomik sorunlar gözlemlenmektedir. Sorunların benzer olması, IMF'nin ülkelere uyguladığı istikrar programlarının da benzer olmasına yol açmaktadır (Alpago 2002: 53).

IMF'nin üye ülkelere sağladığı imkânlar genel olarak dört grupta toplanabilir.

- Stand-By Düzenlemeleri
- Genişletilmiş Fon Kolaylığı (Extended Fund Facility)
- Bütünleyici Rezerv kolaylığı (Supplemental Reserve Facility)
- Telafi Edici Finansman Kolaylığı (Compensatory Financing Facility)

1.2.3.1. Stand-By Düzenlemeleri

Stand-by düzenlemeleri kısa dönemli ödemeler dengesi problemleri yaşayan ülkelere uygulanmaktadır. Stand-by Düzenlemeleri genel olarak 12–18 ay için sağlanır ve geri ödemenin vadesi 2 ile 4 yıldır (IMF 2005d).

Stand-by Düzenlemeleri genel olarak destek alan ülkenin uygulaması gereken para, maliye ve kambiyo gibi makro ekonomik politikaları kapsamaktadır. Kredi isteyen ülke borçlandığı sürece alacağı istikrar önlemlerini ve izleyeceği makro ekonomik politikaları içeren bir niyet mektubunu Fon'a vermek zorundadır. Niyet mektubunun içerdiği konulara genel hatları ile yukarda koşulluk kısmında da bahsedildiği üzere; Döviz kontrolünün ve ithalat kontrollerinin liberalizasyonu ile dış ticaret ve uluslararası ödemelerde kısıtlamalardan uzak durmayı, gerektiği taktirde dış dengeyi sağlamak için devalüasyon yapmayı, anti enflasyonist

politikalar ile kamu harcamalarını azaltmayı ve gerekiyorsa gelir sağlamak ve maliyetleri azaltmak için özelleştirmelere başvurmayı taahhüt etmektedirler.

1.2.3.2. Genişletilmiş Fon Kolaylığı

1974 yılında düzenlenen bu kolaylık ciddi ödemeler dengesi problemleri yaşayan ve ekonominin yapısının düzelmesi için reforma ihtiyacı olan ülkelere sağlanmaktadır. Fon genellikle 3 yıllık dönemler için sağlanır ve geri ödeme vadesi 4 ile 7 yıl arasındadır (IMF 2005d).

Sönmez (2005: 329–330)'a göre başvuran ülkenin bu fondan yararlanması en azından şu iki durum ortaya çıktığında mümkün olabilmektedir;

- Üretim ve dış ticaretteki yapısal uyumsuzluğa bağlı olarak, uzun süre devam eden enflasyonist baskının etkisi ile fiyat ve maliyet yapılarında hızla ve kolaylıkla ortadan kaldırılamayacak çarpıklıkların belirmesi;
- Aktif kalkınma politikasını engelleyen düşük büyüme hızı ve ödemeler bilançosundaki açıkların sürmesi.

1.2.3.3. Bütünleyici Rezerv Kolaylığı

Bu kolaylık 1997 yılında çok kısa dönemli finansman ihtiyacı için uygulamaya konulmuştur. 1990'larda yükselen ekonomilerde meydana gelen ve büyük sermaye çıkışlarına yol açan piyasa güvenin kaybı sorunu nedeni ile ekonomilerin piyasalara güveni tekrar tesis edecek kısa dönemli finansman ihtiyacının karşılanmasını amaçlamaktadır. Ülkelerin aldıkları borçları 2 ile 2,5 yıl içinde ödemeleri beklenmektedir ama ihtiyaç anında vade 6 ay kadar daha uzatılabilmektedir (IMF 2005d).

1.2.3.4. Telafi Edici Finansman Kolaylığı

Telafi Edici Finansman Kolaylığı 1963 yılında ihracat gelirlerinde ani bir düşüş yaşayan veya tahıl ithalatında dalgalanan dünya fiyatları nedeni ile maliyetleri artan ülkelerin finansman problemlerine çözüm sağlamak için kurulmuştur. TEFK genel olarak 12-18 ay için sağlanır ve geri ödemenin vadesi 2 ile 4 yıldır (IMF 2005d).

Yukarıda bahsedilen kolaylıklar farklı derecelerde Koşullar içermektedir. Genişletilmiş Fon Kolaylığı ve Bütünleyici rezerv kolaylığı yüksek Koşulluluk gerektirirken diğerleri düşük koşulluluk içermektedir (Swedberg 1986: 382).

1.3. IMF Kredilerinin Kaynakları

Gelişmekte olan ülkelere verilen kredilerin, karşılanması elbette ki güçlü bir kaynağı gerektirmektedir. IMF kredilerinin kaynakları aşağıda incelenmiştir.

1.3.1. Kotalar

IMF'nin kaynakları büyük oranda üye ülkelerin kotalarına bağlıdır. Her üyeye dünya ekonomisindeki görece büyüklüğü ile orantılı bir kota ayrılmıştır. 2005 itibari ile en yüksek kota 54,2 milyar dolar ile ABD'nindir. IMF'ye katılımında her ülke ABD doları, Avro veya Yen gibi kabul edilmiş para birimlerinden biri veya SDR (Özel Çekme Hakları) ile kotasının dörtte birine kadarını öder. Kalan dörtte üç kısım ise ülkenin kendi ulusal parası ile ödenir. Kotalar her beş yılda bir Guvernörler Kurulu tarafından yeniden gözden geçirilir ve herhangi bir değişiklik için toplam oyların yüzde seksenbeşi gerekmektedir. Ağustos 2005'de toplam kota miktarı 312 milyar dolara ulaşmıştır (IMF 2005e). Kotalar sadece ülkelerin finansal durumunu belirlemez aynı zamanda ülkelerin oy verme gücünün de bir göstergesidir.

Kotaların fonksiyonları;

- **Üyelik Katkısı:** Kota, üye ülkenin IMF'ye sağlamakla yükümlü olduğu finansal kaynakların maksimum tutarını göstermektedir (IMF 2005f).
- **Oy Verme Ağırlığı:** Kotalar iki yönden önem taşır. Öncelikle IMF kararlarında oy verme ağırlığını kotalar belirlemektedir. Fon'un temel politika ve uygulamalarına ilişkin kararlar belli bir oy çoğunluğu gerektirmektedir. İkinci olarak üyelerin oy verme ağırlığı onların Yönetim Kurulu'ndaki temsilini de etkiler. En büyük kotaya sahip ülkeler ile son iki yıl içinde en büyük net kredi veren durumundaki iki ülke Yönetim Kurulu'ndaki temsilcilerini kendileri atarlar. Diğer temsilciler ise üyeler tarafından seçimle gelirler (Seyidoğlu 2003: 564). Her IMF üyesinin başlangıç olarak 250 oyu vardır ve sahip olduğu her 100.000 SDR'lık kota için bir oy kazanmaktadır (IMF 2005f).
- **Finansman:** Üye ülkenin IMF'ten sağlayabileceği finansman miktarı kotasına bağlıdır. Stand-By ve Uzatılmış Anlaşmalar'a göre her üye ülke bir yılda kotasının yüzde yüz kadarını, toplamda ise yüzde üçyüzünü kullanabilmektedir (IMF 2005f). Kotalar, fondan çekilebilecek kaynak miktarının belirlenmesinde dikkate alınır. Üyelerin kotalarıyla sınırlı, Fon'dan sağlayabileceği krediler Normal Çekme Hakları olarak adlandırılır. Beş dilime ayrılmışlardır. İlk dilim rezerv dilimi, diğer dört dilim ise kredi dilimleri olarak adlandırılmıştır (Ener, Siverekli Demircan 2004: 23)

1.3.2. Altın

Altın 1973'de Bretton Woods sabit kur sistemi yıkılana kadar uluslararası para sisteminde önemli bir rol oynamıştır. Fon kuruluş anlaşmasında belirtildiği üzere dört tip işlem için altın kullanıma izin verilmiştir (IMF 2005g):

- Kurucu Anlaşmaya göre üye ülkeler kotalarının yüzde 25'ini altın olarak ödeyecekler ve kota artırımlarını altın ile yapacaklar,
- Kredi faizleri gibi ödemeler altın ile yapılabilecek,

- Diğer bir ülkenin para birimini satın almak isteyen bir lke IMF'ye altın satarak bu işlemi gerçekleştirebilecek,
- Kredi geri ödemelerini ülke, altın ile yapabilecekti.

1978'de Kurucu Anlaşmaya yapılan ek ile altın kullanımı sınırlandırılmıştır. Bu tarihten itibaren bazı özel şartlar altında IMF ye ülkelerden ödemelerinde altın kabul etmeye başlamıştır. Ancak IMF'nin piyasalardan altın satın alması veya altın ile diğer işlemlerde bulunması yasaklanmıştır. Yinede Fon'un toplam altın rezervi Ağustos 2005 tarihi itibari ile 45 milyar Amerikan Dolarına ulaşmıştır (IMF 2005g). Fon'un altın mevcutları hemen kullanılabilir kaynaklar arasında sayılmaz. Bunlar Fon yelerinin yüzde 85 oyu ile nakde çevrilmeye karar verildikten sonra kullanılabilir (Gran ve Aktürk 1999: 59).

1.3.3. IMF'nin Diğer Kaynakları

IMF ancak finansal olarak kuvvetli ekonomilerin para birimlerini kullanabilir. Yürütme Kurulu her üç ayda bir bu para birimlerine karar vermektedir. IMF'nin bu para birimleri rezervleri ve SDR'ler fonun kullanılabilir kaynaklarını oluşturmaktadır. Eğer IMF, kaynaklarının ye ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacağına karar verirse; başvuracağı iki kaynak dn Alma Genel Anlaşma-GAB (General Agreement to Borrow) ve 1998 yılında kurulmuş olan, 26 ülkenin toplam 50 milyar Amerikan Doları ile kurduğu Yeni dn Alma Düzenlemeleri-NAB (New Arrangements to Borrow)'dır (IMF 2005e).

GAB 1962'de yürürlüğe girmiş ve en sonuncusu 2003 Aralık olmak üzere 9 defa yenilenmiştir (IMF 2005h). GAB, IMF'nin 11 sanayileşmiş ülkeden piyasa faiz oranlarından borçlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu miktar yaklaşık 25 milyar dolardır ve Suudi Arabistan ile yapılan bir anlaşma ile ek 2.2 milyar dolar sağlanmıştır.

1994'de meydana gelen Meksika Para Krizini takip eden yıllarda IMF gelecekte karşılaşılması muhtemel finansal krizlerde kullanılması amacıyla, nlem olarak ek bir acil kaynak paketi hazır bulundurmak üzere NAB'ı yürürlüğe koymuştur. NAB,

IMF ve diğerk katılımcı ölkeler ile yapılmış bir kredi anlaşmasıdır (IMF 2005h). NAB, GAB yerine geöen bir anlaşma değıildir ancak ek bir kaynak ihtiyacı olduğunda IMF tarafından kullanılacak ilk kaynak olmuştur.

2. DÜNYA BANKASI GRUBU / WORLDBANK: WB

Dünya Bankası Grubu aşığıdaki kurumlardan meydana gelir (Dünya Bankası 2006a);

- 1945'te kurulan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası-International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)
- 1956'da Kurulan Uluslararası Finans Kurumu-International Finance Corporation (IFC)
- 1960'da Kurulan Uluslararası Kalkınma Birliğı-International Development Association (IDA)
- 1966'da Kurulan Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Uzlaştırma Merkezi-International Centre for Settlement of Invesment Disputes (ICSID)
- 1988'de kurulan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı-Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)

2.1.Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası / International Bank For Reconstruction And Development: IBRD

II. Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods'ta ABD'nin öncülüğünde şekillenmeye başlayan uluslararası ekonomik düzenin bir diğerk temel direğı Dünya Bankasıdır. IMF'nin uluslararası para sistemini oluşturması ve düzenlemesi; Dünya Banka'sının ise imar ve kalkınma konusunda çalışması belirlenmiştir. Ancak bu iki kurumun çalışmalarının birbirini destekler nitelikte olması öngörölmüştür. Tek bir kuruluş yerine iki ayrı kuruluşun varolma ihtiyacını taslak planda Harry White şu şekilde açıklamıştır (Feinberg 1988: 546);

“Kuşkusuz her ikisinin fonksiyonlarına sahip tek bir kuruluş kurulabilir, ama bu ancak etkinliğin kaybedilmesi, gücün merkezileşmesi ve karar verirken yüksek maliyetli hatalar yapılması pahasına olur. Bu durumda başarılı bir çalışma için bir veya iki yöneticiye bağlı iki kurumun yaratılması gerekmektedir”.

Başlangıcından itibaren Banka ekonomik ve sosyal kalkınmanın kaynağı olarak gelişmekte olan ülkelere kredi sağlamakla yükümlüdür (Gavin ve Rodrik 1995: 329). Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta; hem Dünya Bankası'nın hem de IMF'nin temelleri Bretton Woods'ta atılmış olan uluslararası ekonomik düzeni sağlayacak olan koşulları sağlamakla yükümlü olduklarıdır. IMF kısa dönem istikrara odaklanırken, Dünya Bankası özellikle enerji, madencilik ve ulaşım sektörlerinde sermaye yoğun projeler için uzun dönemli kaynak sağlamakla yükümlüdür (Feinberg 1988: 548).

Dünya Bankasının uygulamaları, IMF uygulamaları ile tezat oluşturmamakta ve Dünya Bankası'nın uyguladığı politikalar egemenlik üzerinde aşındırıcı etkiler yaratmaktadır. Bu etkileri ortaya koyabilmek için Dünya Bankasının kuruluş süreci, yönetim organizasyonu ve kredi politikaları ele alınacaktır.

2.2. Dünya Bankası Kredileri

Banka ilke olarak Proje Kredisi vermektedir. Ancak bazı durumlarda Program Kredisinin yanı sıra teknik yardım da sağlar. Üye ülke hükümetlerine resmi kurumlarına ya da özel kuruluşlara kredi açar. Özel sektöre açacağı krediler için ilgili ülke hükümetlerinden garanti ister. Banka kaynakları üye ülke aidatlarından ve bankanın ihraç ettiği tahvilleri uluslararası piyasalarda satması ile oluşur (Seyidoğlu 2002: 152). Bankanın kuruluş sermayesi 10 milyar ABD doları olarak belirlenmiş ve 100.000 ABD dolarlık paylara bölünmüştür. Üyeler kendi paylarının yüzde yirmisini Banka'ya yatırmakla yükümlüdürler. Üye ülkelerin her birinin 250 oyu vardır ve her 100.000 ABD dolarlık sermaye payı fazladan 1 oy kullanma hakkı vermektedir (Sönmez 2005: 314–315).

Dünya Bankasının iki ana kredi aracı bulunmaktadır. Bunlar Yatırım Kredileri ve Kalkınma Politikası Kredileridir (Dünya Bankası 2006b);

- **Yatırım Kredileri:** Bu krediler üye ülkelere, yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için fiziksel ve sosyal altyapı projelerini yürütmeleri için Banka tarafından sağlanır. 5 ile 10 yıllık süreler için verilir. İlk başlarda donanım, mühendislik hizmetleri ve köprüler gibi projelere sağlanan bu kredi zaman içinde özel sektör faaliyetlerini kolaylaştıracak kurumsal yapı, sosyal kalkınma ve kamu politikası altyapıları gibi projelere sağlanmaya başlamıştır. Desteklenen projeler kentsel yoksulluğu azaltma, kırsal kalkınma, içme suyu ve sulama, doğal kaynak yönetimi, eğitim ve sağlık gibi geniş bir yelpazede yer almaktadır. Yatırım kredilerinin büyük çoğunluğu “Özel Yatırım Kredileri” veya “Sektör Yatırım ve Bakım Kredileri” şeklindedir. “Uyum Programı Kredileri” ve “Öğrenme ve Yenilik Kredileri” esneklik sağlamak amacı ile yakın zamanda uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca üye ülkelere “Teknik Yardım Kredileri” ve “Ara Finansman Kredileri” de sağlanmaktadır.
- **Kalkınma Politikası Kredileri:** Bu krediler üye ülkelerin dış finansman ihtiyaçları ve bir sektör veya tüm ekonomi için yapısal reformları desteklemek amacı ile verilir. 1 ila 3 yıllık süreler için sağlanır. Sürdürülebilir ve dengeli büyümeyi sağlayacak kurumsal ve politika değişikliklerini desteklemek amacını taşır. Kalkınma Politikası Kredileri başlangıçta ticaret politikası ve tarım gibi makroekonomik politikaları desteklemek amacı ile tasarlanmış ancak zaman içinde kamu sektörü kaynak yönetimi ve yapısal, finansal sektör ile sosyal politika reformlarına odaklanılmıştır. Bu şekilde rekabetçi piyasa yapılarının oluşturulması için gereken yasal reformlar, vergi reformları, finansal sektör reformları, özelleştirme gibi uygulamalar desteklenmektedir.

Banka verdiği kredilerde ülkelerin makroekonomik performanslarına önem vermektedir ve vereceği kredilerde ilk yıllardan itibaren “koşulluluk” kuralını öne sürmekte ve destek verdiği projenin uygulandığı sektörün kurumsal olarak yeniden yapılandırılmasını talep etmektedir (Sönmez 2005: 316).

Koşulluk kuralına göre Banka'dan kredi sağlamak isteyen ülke;

- Elverişli bir makroekonomik çerçeve sağlamak,
- Kredi aldığı programı Banka kriterlerine uygun şekilde yürütmek,
- Desteklenen programın beklenen sonuçları ve uygulanmasında kritik politika değişiklikleri ve kurumsal faaliyetlerde bulunmak zorundadır.

Kredilerin verilmesi için borçlanacak ülkeler önemli politik, kurumsal çalışmaları yapmak ve borç şartlarını yerine getirmek zorundadırlar. Banka, ancak bu şartların gerçekleştirilmesi ve Yönetim Kurulu onaylaması halinde, istenilen kredileri sağlamaktadır (Review of World Bank Conditionality 2005: 5).

Banka 1980'ler ve 1990'lar da büyümeyi engelleyici kısa dönem makroekonomik dengesizlikleri ele alan yapısal uyum programlarına ağırlık vermeye başlamış ve IMF ile giderek artan ölçüde işbirliğine gitmiştir (Review of World Bank Conditionality 2005: 1). Yapısal uyum programları düşük döviz kuru, fiyat, faiz ve kredi kontrolleri, yüksek gümrük vergileri, ithalat kısıtlamaları ve yüksek sübvansiyonlar gibi gelecekteki ekonomik büyümeyi engelleyici faktörleri ortadan kaldırmayı amaçlayan düzenlemelerdir (Sönmez 2005: 327–328). Bu programlar ile kısa dönem dengesizliklerin aşılması ve hızlı büyümenin gerçekleştirilmesi için potansiyel yaratılacağı öngörülmüştür.

Bankanın 1980'li yıllardan itibaren yapısal uyum programlarına ağırlık vermesinin en önemli nedeni 80'li yıllarda yaygınlaşan krizlerin içsel nedenlere dayanması idi. Kısa dönemde istikrar, uzun dönemde ise yapısal reformları amaçlayan bu politikaların amacı kontrollü ekonomilerden piyasa ekonomisine geçişi sağlamaktı (Collier ve Gunning 1999: 635). Koşulluluk, niyet mektupları ve politika reformlarının desteklenmesi Banka ve IMF işbirliğinin devletin ekonomideki rolünü azaltma çabaları olarak gözükmektedir (Biersteker 1990: 483). Bu minimalist devlet anlayışı ise özellikle mali egemenliği aşındırmakta ve devletin ekonomide kontrolü yitirmesine sebep olabilmektedir.

3. GATT (GÜMRÜK TARİFELERİ GENEL ANTLAŞMASI) ve WTO (DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ)

Bretton Woods'ta temeli atılan yeni ekonomik düzende işbirliği ortakların sağladığı iki ana amaca dayanmaktadır. İstikrarlı bir para sistemi ve uluslararası ticaretin serbestleşmesi için yeni kurallar oluşturmak şeklindedir. Uluslararası ticaretin düzenlenmesi için sırasıyla ITO sonra GATT ve en son WTO kurulmuştur. Ana amaç dünya ekonomisine çok taraflı kurallar getirerek, aksamadan çalışan piyasalar ve uluslararası anlaşmalar birleşimi ile finansal sistemin düzenli yürütülmesini sağlamaktır (Keohane 1984: 142). Bir anlamda liberal uluslararası para sisteminin yanı sıra küresel anlamda ticaretinde kurumsallaşması sağlanması amaçlanmıştır.

Bu kuruluşların amaçları, birbirlerini tamamlamaktadır. GATT ve sonrasında WTO ile uluslararası ticaret genişleyecek, IMF ülkelerin ödemeler dengesi problemlerini çözerek uluslararası ekonomik finansal istikrarsızlıkları engelleyecek ve bu nedenle doğabilecek problemleri ortadan kaldıracak, Dünya Bankası ise ülkelerin yapısal problemlerini, sağlayacağı krediler ile düzelterek ülkelerin sistem içinde kalmalarını sağlamaktadır.

Birbirlerini tamamlayıcı amaçlara sahip olmalarına rağmen, önce GATT sonra WTO, yapısal olarak IMF ve Dünya Bankasından farklıdır. WTO'nun uluslararası ticareti kurumsallaştırarak, kurulan uluslararası düzende diğer kurumlar ile benzerlikleri ve farklılıklarını anlamak için bu kuruluşun tarihsel gelişimi ve amaçları incelenmelidir.

3.1. Tarihsel Gelişimi

1947-1948 yılları arasında Küba'da toplanan ülke temsilcileri uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde ITO (Uluslararası Ticaret Örgütü)'nün kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu örgüt sayesinde uluslararası ticarete her türlü kısıtlamanın kaldırılarak uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi amaçlanmakta idi. ITO'nun kuruluş görüşmeleri tamamlanmadan ve üye ülkelerin parlamentolarında onaylanmasına kadar geçecek süre içinde belirli mallar üzerinde tarife indirimlerinde bulunmak üzere bir genel anlaşma -GATT- yapılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Ancak

kurulan örgütün sözleşmesi, ülkelerin iç ekonomik politikalarına karışılacağı endişesi ile başta ABD olmak üzere bazı sanayileşmiş ülkelerin yasama organları tarafından onaylanmamıştır. GATT ise ITO'nun onaylanmaması üzerine geçici bir anlaşma olarak ortaya çıkmıştır. Ülkeler ITO'yu kabul etmemelerine rağmen uluslararası ticarete ihtiyacını hissettikleri bir düzen için ticaret tavizleri, tarife indirimleri ve kuralları oluşturmak için GATT'a onay vermişlerdir (Siegel 2002: 563). Bir tarife sözleşmesi olan GATT 1948 yılında geçici olarak faaliyete geçmesine rağmen giderek süreklilik kazanmıştır (Seyidoğlu 2003: 193).

Dikkate alınması gereken önemli bir nokta ITO'nun kuruluş sürecidir. Kuruluş ile ilgili ilk öneriler, 1943 yılında ABD ve İngiltere tarafından geliştirilmiştir. Bu öneriler uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi için ülkelerin uygulayacağı tarife indirimleri ve miktar kısıtlamalarını içermektedir. Ancak egemenlik ile ilgili konularda devlet egemenliğini ihlal etmeyecek şekilde hazırlanmış ve geleneksel ticaret sisteminden daha esnek uygulamalar öngörmektedir. Her ne kadar ABD tarafından hazırlanmış olsa da; ITO, iş çevreleri yeni tercih ve miktar kısıtlamalarını kabul etmediği için Amerikan Senatosu tarafından tek bir oy bile almadan ret edilmiştir (Keohane 1984: 143–144).

GATT, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine yönelik tüm üye ülkelerin karşılıklı hak ve yükümlülüklerini ortaya koyan çok taraflı bir antlaşmadır ve mutabakatlar GATT 47 olarak tanımlanmaktadır. Bu antlaşma ile tüm üye ülkeler ticaret ve ekonomi alanındaki ilişkileri;

- Yaşam düzeyinin yükseltilmesi,
- Tam istihdamın sağlanması,
- Yüksek ve düzenli büyüyen reel gelir ve efektif talebin yaratılması,
- Dünya kaynaklarından tam yararlanmanın sağlanması,
- Üretimin ve mal değişiminin genişletilmesi

amaçlarını sağlayacak şekilde düzenleyeceklerdir (Büyüктаşkın 1983: 21). Bu amaçla üye ülkelerin belirli dönemlerde bir araya gelerek ortak kararlar almaları ve bu kararları somut eylemlere dönüştürmeleri gerekmektedir ve müzakereler yolu ile

bu gerçekleştirilmiştir. Müzakereyi gerektiren konular ticarete ilişkin konular ve diğer konular olarak ayrılmaktadır (Büyüktaşkın 1983: 59). 1948 yılından bu yana, uluslararası kural ve disiplinlerin daha da iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla sekiz çok taraflı müzakere turu gerçekleştirilmiştir. Bu müzakerelerin beş tanesi tarifeler diğerleri ise tarifeler ve diğer dış ticareti serbestleştirici uygulamalar üzerinedir.

Tablo 1: GATT Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri

Yer / İsim	Yıl	Gündem Konuları	Katılan Ülke Sayısı
1. Cenevre Görüşmeleri	1947	Tarifeler	23
2. Annency Görüşmeleri	1949	Tarifeler	13
3. Torquay Görüşmeleri	1951	Tarifeler	38
4. Cenevre Görüşmeleri	1956	Tarifeler	26
5. Dillon Görüşmeleri	1960–1961	Tarifeler	26
6. Kennedy Görüşmeleri	1964–1967	Tarifeler ve anti – damping önlemleri	62
7. Tokyo Görüşmeleri	1973–1979	Tarifeler, tarife dışı önlemler ve çerçeve anlaşmalar	102
8. Uruguay Görüşmeleri	1986–1994	Tarifeler, tarife dışı önlemler, kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet hakları,	123

		anlaşmazlıkların halli, tekstil, tarım, WTO'nun kurulması vb.	
--	--	--	--

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı 2005a

Kennedy görüşmelerine kadar müzakereler daha çok madde bazında ve iki taraflı olarak yapılmakta iken bu görüşme ile tüm tarifelerin bir bütün olarak görüşülmesi ve belirli bir oranda indirilmesi benimsenmiştir. (Büyüктаşkın 1983: 63–65; Seyidoğlu 2003: 195). Uruguay Görüşmelerinde ise gümrük vergileri ile dünya ticaretindeki kural ve disiplinlerin güçlendirilmesine yönelik 29 antlaşma ve uzlaşma bir paket halinde kabul edilmiş ve GATT kurumsal bir yapıya kavuşturularak WTO'ye dönüştürülmüştür (Dış Ticaret Müsteşarlığı 2005a) .

3.2. GATT Yapısı ve Temel İlkeleri

Kuruluşun başlıca üç organı bulunmaktadır. Genel Kurul, Temsilciler Konseyi ve Danışma Grubu. Genel Kurul en yetkili organdır ve ülkeler üyelerdir. Her üyenin bir oyu vardır ve kararlar basit çoğunluk ile alınmaktadır. 1975 yılında kurulan Danışma Grubu, Genel Kurula uluslararası ticaret ile ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır. 1960 yılında kurulan ve üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Temsilciler Konseyi ise çalışma gruplarının çalışmaları ile diğer organları denetler ve görüşmelerin gündemini belirler (Büyüктаşkın 1983: 20; Karaca 2003: 85).

GATT, dört temel prensip üzerine inşa edilmiştir (Dış Ticaret Müsteşarlığı 2005b; Karaca 2003: 86–87). Bunlar;

- **En çok gözetilen ülke kuralı:** Eğer bir ülke herhangi bir ülkeye karşı bir gümrük kolaylığı sağlarsa bu kolaylıklardan Antlaşmaya taraf bütün ülkeler de faydalanacaktır. Bu kuralın çeşitli istisnaları bulunmaktadır. Bunlar, gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları gibi bölgesel ticaret anlaşmaları ve genel preferanslar sistemi (GPS) gibi gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) lehine düşük gümrük vergisi alınması veya gümrük vergisinin alınmaması

gibi ayrımcı nitelikteki uygulamalar ile Anlaşma'nın öngördüğü anti-damping ve telafi edici vergiler gibi bazı diğer uygulamalardır.

- **Ulusal muamele kuralı:** Bu kural iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapılmamasını öngörmektedir. Ulusal Muamele İlkesi yalnız bir mal, hizmet ve fikri mülkiyet pazara girdikten sonra uygulanmaktadır. Bundan dolayı, yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alınmamış olmasına rağmen, ithal mal üzerinden gümrük vergisi alınması ulusal muamele ilkesine aykırılık teşkil etmemektedir.

- **Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi:** GATT çerçevesinde öncelikle gümrük tarifelerinin indirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Her üye ülkenin taviz listesinde yer alan oranlar bağlı oranlar (bound rates) olarak adlandırılmakta ve ülkeler, uygulamada söz konusu oranların üzerine çıkamamaktadırlar.

- **Korumanın sadece gümrük vergileri ile gerçekleştirilmesi:** Ticarete şeffaflığın sağlanmasının en etkin yolu korumaların tarifeler yoluyla yapılmasıdır. GATT, tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanmasını, tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir.

1960 ve 1970'lerde GATT merkezli ticaret rejimi, liberalizasyon ve karşılıklılık prensiplerine dayanmakta idi ve uluslararası ticarete düzen getirerek ticaretin gelişmesi görevini yerine getirmişti. Başarısının göstergesi ise; 1950'lerden sonra gerçekleşen üretimdeki artıştan daha fazla dünya ticaretinin artması idi (Keohane 1984: 185). Ancak 1980'lerde krizler nedeni ile ülkelerin üretim ve ticaret yapılarının çıkmaza girmesi IMF ve Dünya Bankası'nda da olduğu gibi yeni uygulamaların gerçekleştirilmesini zorunlu kıldı. GATT karşılıklılık gerektiren bir anlaşma olduğu için taraf olan ülkeler, GATT'a pek çok anlamda organizasyon tanımı verseler de (Siegel 2002: 563) bu yeni uygulamaları gerçekleştirebilecek kurumsal yapıya sahip değildi. Bu nedenle GATT'a uluslararası kurallar koyabilecek bir kurumsal yapı kazandırabilmek amacı ile çabalar yoğunlaştı ve 9 yıllık

görüşmeler sonrasında GATT'ın WTO'ya dönüşmesini sağlayacak anlaşma 1994'te Uruguay'da imzalandı.

3.3. Uruguay Görüşmeleri ve WTO'nun Kurulması

Uruguay görüşmeleri 1986 yılında Uruguay'da başlamış ve 1994'te Fas'ta 124 ülkenin Marakeş Antlaşmasının imzalanmasına dek 8 yıl sürmüştür. Görüşmelerde GATT kuruluş Antlaşmasında değişiklikler yapılmış ve alınan kararlar ile geliştirilen mutabakatlar GATT 1994 olarak tanımlanmıştır. Tarım, tekstil, sübvansiyon, anti-damping, koruma önlemleri ve diğer konularda ayrı antlaşmalar imzalanmış; görüşmeler hizmetler ticareti ve ticaretle bağlantılı fikri ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin yeni kurallar bütününe kabul edilmesi ile sonuçlandırılmıştır (İşletmeler için Dünya Ticaret Sistemi Rehberi 1999: 5). Ayrıca Uruguay görüşmelerinin önemli bir sonucu olarak GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturularak WTO'ya dönüştürülmüştür. Günümüzde örgüte üye 149 ülke bulunmaktadır.

Uruguay Görüşmeleri'nin sonunda kurulan WTO'nun amaçları şu şekildedir (Karaca 2003: 88);

- Hayat standartlarının yükseltilmesi, tam istihdam ve istikrarlı bir şekilde artan gelir dağılımı ve talep hacmini sağlamak, üretim ve ticareti geliştirirken dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun olarak kullanımını sağlamak, çevreyi korumak ve farklı ekonomik düzeylerdeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermek;
- Gelişmekte olan ülkeler ve özellikle az gelişmiş olanların artan dünya ticaretinden ihtiyaçları ile orantılı olarak pay almalarını sağlamak;
- Bu hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak üzere uluslararası ticari ilişkilerde ayrımcılığı ve ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldıracak karşılıklı antlaşmalar yapmak;
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması ve Uruguay Görüşmeleri Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin sonuçlarına uygun bütünleşmiş, uygulanabilir ve kalıcı birçok taraflı ticaret sistemini geliştirmek;

- Çok Taraflı Ticaret Sisteminin temel ilkelerini korumak.

3.4. WTO'nun Temel Hükümleri

WTO sistemi temel olarak, Mal Ticaretine İlişkin Çok Taraflı Antlaşmalar, GATS, TRIPS, Anlaşmazlıkların Giderilmesi Mekanizması ve Ticaret Politikalarını İnceleme Mekanizması'nı içermektedir.

3.4.1. Mal Ticaretine İlişkin Çok Taraflı Antlaşmalar

Bu antlaşmalar ile üye ülkelerdeki ticari kuruluşların birbirleri ile adil rekabet koşullarında ticaret yapabilecekleri serbest ve açık ticaret sisteminin yaratılması amaçlanmıştır. Mal Ticaretine İlişkin Çok Taraflı Antlaşmalar dört temel kurala dayanmaktadır (İşletmeler için Dünya Ticaret Sistemi Rehberi 1999: 8–9; Karaca 2003: 92)

- **Tarifeler Aracılığı ile Yerel Sanayii Koruma:** Üye ülkeler yerli üretimlerini yabancı rekabet karşısında ancak tarifeler ile koruyabilecekler ancak bazı sınırlı durumlar dışında miktar kısıtlamalarına gidemeyeceklerdir.
- **Bağlı Tarifeler:** Uruguay görüşmeleri sonrası üye ülkeler tarifelerini düşürme konusunda kararlar almışlardır. Düşürülen tarifeler, her ülkenin ulusal taviz listelerinde işlenerek ilave artışlara karşı bağlayıcı hale gelmektedirler.
- **En Çok Kayrılan Ülke Muamelesi:** Bu muameleye göre bir üye herhangi bir üyeye uyguladığı tüm taviz ve kolaylıkları diğer tüm üyelere de uygulamak zorundadır (WTO Kuruluş Antlaşması 1995: 253). Bu kuralın iki önemli istisnası bulunmaktadır. Birincisi tercihli veya gümrüksüz oranlara tabi bölgesel ticaret düzenlemeleri ikincisi ise Genelleşmiş Preferanslar Sistemidir. Bu sisteme göre gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere ait malları gümrüksüz ithal etmekte veya tercihli tarife uygulamakta, diğer ülkelere ait ithal mallara ise En Çok Kayrılan Ülke Muamelesi uygulamaktadırlar.

- **Ulusal Muamele Kuralı:** Her üye kendi yerli firmalarına uyguladığı muameleleri diğer ülkelerin firmalarına da uygulamak zorundadır böylelikle ithal edilen ürünler ile yerel mallar arasında ayrımcılık yasaklanmaktadır (WTO Kuruluş Antlaşması 1995: 264).

3.4.2. Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması/General Agreement on Trade in Services: GATS

Hizmet ticareti bankacılık, sigorta, telekomünikasyon, kültürel ve spor hizmetleri gibi pek çok faaliyeti kapsamakta ve dünya ticareti içindeki payı giderek artmaktadır. Bu nedenle hizmet ticaretini uluslararası disiplin altına almak amacı ile yaratılan GATS hükümleri hizmet ticaretinin gerçekleştirildiği tüm biçimlere uygulanmaktadır (İşletmeler için Dünya Ticaret Sistemi Rehberi 1999: 13–14).

GATS'ta üye ülkelerin uymaları gereken bazı yükümlülükler söz konusudur (Seyidoğlu 2003: 793);

- **En Çok Kayrılan Ülke Muamelesi:** Üye ülkeler başka bir üye ülkeye ait bir hizmet firmasına sağladıkları ticaret serbestisini tüm üye ülke firmalarına da sağlamak zorundadırlar.
- **Piyasaya Giriş:** Tarafların kendilerinin belirleyerek serbestleştirme planlarında yer verdikleri koşulların diğer üye ülke hizmet firmalarına uygulanmasıdır.
- **Ulusal Ayrımcılık Yükümlülükleri:** Üye ülkelerin anlaşmaya taraf olmayan bir ülke hizmet firmasına uyguladıkları koşulların üye ülke firmalarına uygulanandan daha iyi olamayacağı şartıdır.
- **Taahhüt Listeleri:** Üye ülkelerin yerli hizmet kesimlerine yabancı firmaların girişini kısıtlamak için uyguladığı engelleri ne ölçüde indireceğini veya tümünden kaldıracağını taahhüt ettiği listelerdir.

Bu yükümlülüklerin yanı sıra, yabancı hizmet firmalarının hizmetler ticaretine uygulanan düzenlemelerden haberdar olmalarını sağlamak amacı ile “şeffaflık” kuralı getirilmiştir. Şeffaflık kuralı üye ülkelerin hizmetler ticaretine yönelik

çıkardıkları tüm yasa ve tüzüklerin yayınlanması ve tüm firmaların erişimine olanak sağlanmasıdır (Karaca 2003: 93).

3.4.3. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları/ Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPS

Taklit ve kaçak malların üretimine ve uluslararası ticaretine getirilen sınırlamalar ve yasakları kapsamaktadır. Telif hakları, patentler ve endüstriyel tasarımları içermektedir (İşletmeler için Dünya Ticaret Sistemi Rehberi 1999: 15). Bu hakların ulusal yasalar ve anlaşmazlıkların çok yanlı çözüm yolları ile korunması ilkesi benimsenmiştir. Patentler, markalar ve telif haklarının korunması için öngörülen süre 20 yıldır ve az gelişmiş ülkelere yönelik patentlerin korunma süresi ise 10 yıldır (Seyidoğlu 2003: 199).

3.4.4. Anlaşmazlıkların Giderilmesi Mekanizması

WTO antlaşması, kendi hukuki metinlerinden doğan anlaşmazlıklara uygulanacak kural ve usullerden oluşan ortak bir sistem getirmektedir. Bu konuda asıl sorumluluk Anlaşmazlıkların Hali Organı olarak hareket edecek Genel Konsey'e aittir. Süreç Tablo 2'de şu şekilde özetlenmiştir. Üye ülkeler arasında doğacak bir anlaşmazlık halinde anlaşmazlık ancak üye ülkeler arasında bir çözüm yaratılmazsa bir üye ülke hükümeti tarafından Anlaşmazlıkların Hali Organı'na getirilmektedir.

Tablo 2: Dünya Ticaret Örgütünde Anlaşmazlık Giderme Mekanizması

Süre	WTO Faaliyetleri
60 Gün	WTO Raporu
9 Ay	WTO Paneli
60 Gün	WTO Temyiz Organı
15 Ay	Kararın Ülkeler Tarafından Uygulanması
15 Aydan Sonra	WTO'nun Karşı TeWBir Alma İzni

Kaynak: Alan Rugman (2004: 42), **Küreselleşmenin Sonu “Radikal Bir Küreselleşme Analizi”**, MediaCat Kitapları, 1.Baskı, (Çev. Sedat Eroğlu), İstanbul,

Uzlaştırma çabaları 60 gün içinde istenen sonuçları vermez ise şikâyetçi taraf anlaşmazlıkların hali mekanizmasının başlatılmasını talep edebilmektedir. Bu konunun incelenmesi için genel olarak üç kişiden oluşan bir panel oluşturulmakta ve panel altı ile dokuz aylık bir sürede konunun değerlendirmesini içeren raporu Anlaşmazlıkların Hali Organi’na sunmaktadır. Bu raporlara göre Organ uyum, tazminat ve karşı tedbir alma izni şeklinde görüş verebilmektedir (İşletmeler için Dünya Ticaret Sistemi Rehberi 1999: 47–49).

3.4.5. Ticaret Politikalarını İnceleme Mekanizması

Bu mekanizmanın amacı şeffaflığı artırmak, uyum sürecindeki ülkelerde politikalar hakkında mutabakatı sağlamak ve bu politikaların etkilerini ölçmektir. (Karaca 2003: 95). İnceleme Mekanizmasının iki hedefi bulunmaktadır. Üye ülkelerin çok taraflı antlaşmalar kapsamında üstlenilen taahhütlere ne ölçüde uydıklarını belirlemek ve üye ülkelerin ticaret politika ve uygulamalarının daha şeffaf ve anlaşılır olmasını sağlamaktır. İncelemeler periyodik olarak Genel Konsey tarafından yürütülür (İşletmeler için Dünya Ticaret Sistemi Rehberi 1999: 52–53).

4. IMF, WB ve WTO’NUN MALİ EGEMENLİK ÜSTÜNDEKİ ETKİLERİ

İkinci Dünya Savaşı sonunda kurulan IMF, kuruluşundan başlayarak uluslararası teknik bir kuruluş görüntüsü altında yoksul ülkeleri emperyalizmin mali disiplini altına sokmanın aracı olarak kullanılmıştır. IMF’ nin kuruluşundan sonra, bir ülkenin

bağımsız kalkınma çabalarının geleceğini, o ülkenin IMF ile ilişkileri belirlemiştir (Payer 1981: 7).

IMF ve WB doğrudan veya dolaylı ekonomik baskılar ile uluslararası düzenin işleyişini devletlere kabul ettirerek egemenliklerini sınırlamaktadırlar. Tablo 3'ten görülebileceği gibi WB ve IMF programları birbirini tamamlamaktadır. Programların ana özelliği minimalist devlet anlayışını içermeleri ve kontrollü ekonomilerden serbest ekonomilere geçişi ve uygulamaların sürekliliğini sağlamalarıdır. Devlet küçüldüğü ölçüde egemenlik üstündeki kontrolü azalacak ve yeni uluslararası düzenin işleyeceği sorunsuz bir ortam yaratılacaktır.

IMF ve WB programlarına eklenen koşulluluk kuralı yukarıda bahsedilen anlayışın önemli bir göstergesidir. Bu kural ana hatları ile egemenlik üzerindeki kontrolün zayıflatılmasını amaçlar. WB tarafından verilecek kredilerde aranan “uygun bir makro ekonomik çerçeve” koşulu, IMF'in koşullarında bulunan parasal ve mali politikaların liberalizasyonu ile uyumludur. Kamu harcamalarının daraltılması, fiyatların ve vergilerin arttırılması ve ücret artışlarının sınırlandırılması, WB'nin makroekonomik çerçevesi içinde de bulunmaktadır.

WB ile yapılan kredi anlaşmaları, taraf ülkelerde iktisat politikalarından, toplumsal bölüşüm ilişkilerine ve kamu yönetiminin yeniden düzenlemesine uzanan geniş bir etki alanına sahiptir. Bu değiştirme gücü, teknik olarak anlaşmalarda yer alan koşullar (Conditionality) ile sağlanmaktadır. Koşullar kimi zaman bir yasanın çıkarılmasını veya kesin bir tarih vererek bir çalışmanın tamamlanmasını emrecek kadar katıdır. Anlaşmaların bu özelliği, çoğu zaman ‘dayatma’ olarak tanımlanmaktadır (Güler 2005: 148–149).

WB'nin bir başka koşulu olan, verilen kredinin banka kriterlerine uygun olarak kullanılması, kriterlerin sağlanmadığı durumda kredilerin kullanılmayacağını göstererek kredi kullanan ülkenin WB'nin kriterlerine uygun politika düzenlemeleri yapmaları gerektiğini gösterir. Benzer koşullar IMF'de de bulunmaktadır. IMF'nin kredi verme mekanizmasında yer alan “koşulluluk” ilkesi, ödemeler bilançosunda dengenin sağlanması için; üye ülke hükümeti tarafından hazırlanan tedbirlerin oluşturduğu istikrar paketinin, bir niyet mektubu ile IMF'ye sunulması ve yeterli

görülmesinden sonra stand-by anlaşması yapılmasını gerektirmektedir. Bu koşul altında istikrar politikası uygulandığında IMF'nin mali desteği söz konusu olmaktadır.

Tablo 3: Dünya Bankası Yapısal Uyum Programları ile IMF Destekli Uyum Programlarının Özellikleri

Dünya Bankası	IMF
<p><i>Ticaret Politikası</i></p> <ul style="list-style-type: none"> •Kur Politikası •Tarife reformu ve İthalatın liberalizasyonu •İhracat teşvikleri •İhracatçılar için gelişmiş kurumsal destek •Ana ihracat veya ithalat sektörleri için özel Programlar	<p><i>Kur ve Ticaret Politikaları</i></p> <ul style="list-style-type: none"> •Liberalizasyon ve Kur reformu •Ticaret sistemi reformu •İhracat teşvikleri • İthalat ve ihracat gümrük oranları
<p><i>Sektör Politikaları</i></p> <ul style="list-style-type: none"> •Endüstri ve tarımda fiyatlandırma politikaları •Enerji Politikası ve fiyatlandırması •Endüstri teşvik sistemi •Tarımda kurumsal destek	<p><i>Sektör Politikaları</i></p> <ul style="list-style-type: none"> •Endüstri ve tarımda fiyatların gözden geçirilmesi veya artırılması •Petrol ürünlerinin fiyatlandırılması ve vergilendirilmesi •Gıda, petrol ve Kimyasal gübrede desteklerin azaltılması •Kısmi veya genel ücret kontrolü politikaları •Fiyat kontrol sisteminin gözden geçirilmesi

Kamu Yatırım Programları

- Sektörel önceliklerin yeniden gözden geçirilmesi
- Kamu yatırım programının uygulanması
- Ve formülasyonu için kurumsal kapasitenin kuvvetlendirilmesi.

Kamu İşletmeleri

- Mali performans
- Kurumsal etkinlik

Kaynak Akışkanlığı

- Bütçe politikası
- Faiz oranı politikası

Borç Yönetimi

- Dış borç yönetiminin kurumsal kapasitesinin kuvvetlendirilmesi.

Kamu Sektörü Politikaları

- Kamu sektörü veya KİT'lere banka kredileri
- Gelişmiş harcama kontrol mekanizmaları; yatırım planlama ve uygulama prosedürleri.

Kamu İşletmeleri

- Kamu işletmeleri için gelişmiş fiyat yapılandırılması
- Kamu işletmelerinin harcamalarının kontrolü.
- Özelleştirme.

Para Politikaları

- Hükümet harcamalarının kısıtlanması. Vergi reformu.
- Faiz oranı ve finansal sistem reformu.

Dış Borç

- Dış borç seviyesinin ve vadesinin kontrolü

Kaynak: Richard E. FEINBERG (1988:551) “*The Changing Relationship Between the World Bank and the International Monetary Fund*”, **International Organization**, Vol.42, No.3, 545-560 Summer 198

Eğer kredi kullanan ülke gerekli politika değişikliklerini yapmaz ise IMF'nin mali desteği kesilmektedir. Her iki kurum kredilerine uygulanan bu koşul, kredi alan ülkeleri, mali desteklerin kesilmemesi için WB ve IMF tarafından tavsiye edilen politikaları uygulamaya zorlamaktadır. Bu koşullar sadece politikalara bağlanmamakta aynı zamanda kredi alan ülkenin kurumsal yapısında da düzenlemeleri gerektirmektedir. WB koşulluğunda bulunan “kurumsal yapının düzenlenmesi” koşulu, IMF niyet mektuplarında bulunan kurumsal yapıda uygun reformlara gidilecek koşulu ile birlikte, krediye ihtiyaç duyan ülkeleri gerekli kurumsal ve politika değişikliklerini gerçekleştirmelerine zorlayarak egemenliklerini aşındırmaktadır.

WTO uluslararası ticarete ilişkin anlaşmaların uygulanması, yönetimi ve yürütülmesini sağlamakta ve anlaşmazlıklar için bir forum niteliğinde yürütmektedir. WTO her ne kadar uluslararası bir organizasyon olsa da, gönüllülük esasına dayandığından IMF ve Dünya Bankası ile aynı perspektife sahip değildir. Bunun üç ana sebebi bulunmaktadır. Öncelikle IMF ve Dünya Bankası'nın, kurallarına

uymayan üyelerine yaptırım gücü bulunmakta iken (kaynakları geri çekmek, yeni kaynaklar sağlamamak, oy haklarının geri alınması vb.) WTO anlaşması, ihlalde bulunan üyelere yaptırımlar uygulamasına olanak sağlamamaktadır (Siegel 2002: 564). İkinci olarak WTO'nun en üst organı olan Bakanlar Konferansı'nda kararlar, (kararın niteliğine göre) ya oybirliği (consensus), ya üçte iki veya yarıyı aşan oyçokluğu ile alınır ve şu anda 146'yı bulmuş olan üyelere her birinin bir oyu vardır. Böylelikle Dünya Bankası ve IMF'de olduğu gibi "hissedarların sermaye payları" oranında ağırlıklandırılmış bir karar alma mekanizması bulunmamaktadır (Boratav 2004: 1). Son olarak yürütme kurulları IMF ve Dünya Bankası'nda önemli bir role sahiplerken, WTO'da böyle bir kurul bulunmamakta ve karşılıklı ticaret ilişkileri ülkelerin temsilcileri arasında çözümlenmektedir. Bir anlamda WTO çalışanları, sekreteryaya hizmeti vermektedirler (Siegel 2002: 565).

WB programını IMF ile sistematik bir şekilde eşgüdümlü götürmektedir. IMF'nin varolan istikrar programı Banka'nın yapısal uyarılama programına dayanak oluşturmaktadır (Güler 2005: 153). Dünya bankası projeleri, bankanın değişen rolünü göstermektedir. 1945- 1980 arasında tüm kredileri nokta-konu hedefli projeler olan banka 'yapısal uyarılama kredileriyle' birlikte IMF'ye özgü yaklaşımlara kaymış, plan –program- proje kredileri açmaya başlamıştır (Güler 2005: 151).

Her ne kadar WTO, IMF ve WB ile aynı perspektife sahip değilse de kurumun yeni uluslararası düzenin üçüncü direği olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Yapısal Uyum Programlarının içerdiği; makroekonomik politikalar, finansal sektör politikaları ve yapısal dönüşümler ile tarifelerin kaldırılarak dış ticaretin serbestleşmesi uygulamaları, birbirini tamamlayan parçalardır ve dış ticaretin serbestleşmesi yeni uluslararası düzenin kaçınılmaz gerekliliğidir. Örneğin WTO'nun Cancun Konferansında az gelişmiş ülkeler özellikle tarım gündemini lehlerine değiştiremeyince eşit oy haklarını kullanıp konferansı bloke ederek WTO çerçevesi içinde kendilerinden istenen ödünlere direnmişlerdir. Ancak IMF ve Dünya Bankası'nın bu ülkelere uyguladıkları programlarla, Cancun'da WTO çerçevesinde direndikleri ödünlere daha fazlasını, tek yönlü vermeye mecbur kalmışlardır (Boratav 2004: 9).

IMF'ye borcu olan ülkelerin çoğunluğu ekonomik egemenliklerin bir kısmını veya tümünü; ekonomi ve para politikalarının denetimini kaybetmektedir. Merkez Bankaları ve Maliye Bakanlıkları yeniden düzenlenerek, bazı devlet kuruluşları küçültülüp ve bir "ekonomik vesayet" oluşturulmaktadır. IMF'nin "performans hedefleri" ne uymayan ülkeler kara listeye alınmaktadır. 1979 ve 1990 yılları arasında ise Nikaragua için geçerli olan kara listeye alınma durumu günümüzde başka ülkeler için geçerlidir (Tosssaint 1999: 201). IMF bir yandan üye ülkelerin parasal sorunları ile ilgilenir ve bu sorunların üstesinden gelmeleri için üye ülkelere uygun politikalar uygulamaları için tavsiyelerde bulunurken, diğer yandan mali destek de sağlamaktadır. Ancak dikkat çekilmesi gereken nokta; IMF'nin aslında sadece mali destek ile yetinmediğidir. IMF tarafından açıkça belirtilmeyen siyasi destek ve engellemeler kredi isteyen ülkeler tarafından dikkate alınmaktadır. Bu IMF'nin gözetim fonksiyonunun bir uzantısıdır. Fon düzenli olarak her üyenin uyguladığı ekonomik ve finansal politikaları gözden geçirerek üyelere politikaların ulusal ve uluslararası sonuçları hakkında tavsiyede bulunmaktadır ve bu tavsiyeler IMF'ye müdahale etme şansını vermektedir. Yapısal Uyum Politikaları, IMF tarafından belirlenmektedir. IMF yapısal uyum politikalarıyla, temel görevinin makroekonomik politikalar, finansal sektör politikaları ve yapısal dönüşümlerin serbestleşme yönünde gerçekleştirilmesi olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu ise IMF'ye maliye, para, istihdam politikalarına müdahale etme yetkisini vermektedir.

Yapısal düzenleme gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere uyguladıkları çağdaş ekonomik baskı şekillerinden en önemlisidir. Yüzden fazla ülkede eşzamanlı olarak uygulanan yapısal düzenlemeler, dört milyar insanın yaşamda kalma olanaklarını etkileyerek yıkıcı toplumsal etki göstermektedir (Tosssaint 1999: 201).

Doğrudan ve dolaylı IMF müdahalesi, kredi kullanan ülkelerin, kurumun saptadığı kurallar doğrultusunda kurumsal değişiklikleri yapmasını ve gerekli yasaları çıkarmasını zorunlu hale getirmektedir (Sönmez 2004: 128). IMF ve fakir ülkeler 1971–2000 arasında borca dayalı koşulluluk içeren pek çok antlaşma yapmıştır, ancak pek çok ülke bu antlaşmalara rağmen sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlayamamış veya borç krizlerinden sağlıklı kalkmayı başaramamışlar ve hatta ekonomileri daha da kötüye gitmiştir (Fischer ve diğ. 2003: 47). En büyük ironi

ise uluslararası kalkınmada, yüksek gelirli gelişmiş ülkeler büyümeyi sağlamalarına ve daha da gelişmelerine rağmen, aldıkları kredi ve uyguladıkları uyum programlarıyla düşük gelirli ülkeler, kronik stagnasyon ve gerileme yaşamaktadırlar (Fischer ve diğ. 2003: 48).

IMF'nin üstlenmesi gereken fonksiyonel görev, ekonomik çöküntü sorunu ile karşı karşıya kalan ülkelerde, tam istihdamı sağlayacak fonları tahsis etmektir. Ancak IMF, bu fonları sağlarken önerdiği istikrar programlarında tek taraflı ve daha çok belli sermaye egemenliğine yönelik öneriler sunduğu için başarısız olmuştur (Seviğ 2003: 165)

Açıkça anlaşılacağı gibi koşulluk ilkesi egemenliği aşındıran en önemli unsurdur. IMF'nin organizasyon yapısı ele alındığında koşulların ABD başta olmak üzere merkez ülkeler tarafından belirlendiği açıktır. Başka bir ifade ile IMF yeni uluslararası düzenin oluşturulmasında öngörülen uygulama ve politika değişikliklerini yürüten ve diğer aktörlere kabul ettiren bir araç olarak kullanılmaktadır.

Fon ilke uygulamada bir dizi hükümete onlarca yıl kredi kullandırmıştır. 70 ülke, 20 yıl veya daha fazla IMF kredilerine bağlı kalmıştır. Bir ülke, bir defa IMF kredisi aldığı takdirde, o ülkenin takip eden yılların tamamında olmasa bile çoğunda, fon yardımına bağlı kalması büyük bir olasılıktır (Vasquez 2003: 262). Tablo 4 'te incelendiği gibi ülkelerin hemen hemen hepsi az gelişmiş ya da gelişmekte olup yoğunluk olarak, 20–29 yıl arası kredi kullanan ülke sayısının yüksek olması dikkat çekicidir. Bu ülkelerin ilk kredi aldığı zaman aralığı 1970–1979 yıllarıdır. Bu dönem petrol şoklarının yaşandığı, yüksek kronik enflasyonların, devalüasyonların yaşandığı bir dönemdir.

Tablo 4: IMF Kredilerinin Kullanımı, 1949–1999

40 Yıl ve Daha Fazla IMF Kredisi Kullanan Ülkeler Mısır, Hindistan, Türkiye, Yugoslavya	4
30 ile 39 Yıl Arasında IMF Kredisi Kullanan Ülkeler Kostarika, Çad, Peru, Gine, Uruguay, Brezilya, Arjantin, Honduras Nikaragua, Liberya, Bolivya, Gana, Mali, Pakistan, Dominik Cumhuriyeti, Filipinler, Sudan, Haiti, Sri Lanka	20
20 ile 29 Yıl Arasında IMF Kredisi Kullanan Ülkeler Gabon, Dominik, Ekvatorial Gine, Gine Bissau, Etyopya, Ürdün, Meksika, Benin, Burkina Faso, Nijer, El Salvador, Gambiya, Kongo Cumhuriyeti, Lesotho, Vietnam, Myanmar, Fas, Moritanya, Togo, Nepal, Papua Yeni Gine, Tunus, Romanya, Malawi, Senegal, Laos, Somali, Ruanda, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Kenya, Madakasgar, Tanzanya, Guyana, Jamaika, Panama, Kongo demokratik Cumhuriyeti, Bangladeş, Kamboçya, Endonezya, Ekvator, Siera Leone, Burundi, Uganda, Zambia.	46

10 ile 19 Yıl Arasında IMF Kredisi Kullanan Ülkeler Çin, Salomon Adaları, Tirinidad ve Tobago, Kıbrıs, Cezayir, Sao Tome ve Pirincipe, Venezuela, Fiji, Swaziland, Afganistan, Mozambik, Mairitius, Güney Afrika, Kolombiya, Suriye, Grenada, Macaristan, Yemen Halkın Demokratik Cumhuriyeti, Güney Kore, Batı Samoa, İsrail, Guatemala, Tayland, Zimbabwe, Barbados.	25
10 Yıldan Daha Az IMF Kredisi Kullanan Ülkeler Çek Cumhuriyeti, Irak, Slovenya, Polonya, Yemen Arap Cumhuriyeti, Yemen Cumhuriyeti, İran, St. Lucia, St. Vincent, Ermenistan, Gürcistan, Ukrayna, Malezya, Beyaz Rusya, Hırvatistan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Makedonya FYR, Moldova, Slovak Cumhuriyeti, Belize, Arnavutluk, Estonya, Letonya, Litvanya, Rusya, Moğolistan, Bulgaristan.	29

Kaynak: Ian VASQUEZ, "Uluslararası Finasta Alacaklı-Borçlu İlişkisinin Onarımı", **Kapitalizm ve Küresel Refah: Kapitalizm Kendini Savunuyor**, Edt. Ömer Demir-Metin Toprak, Liberte Yayınları: 76, 1. Baskı 2003, s.285, İstanbul

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE –ULUSLARARASI PARA FONU İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA MALİ EGEMENLİK

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, tüm pek çok ülke gibi Türkiye de yeni oluşan ekonomik düzende yerini almak istemiş, uluslararası bütünleşmenin iktisadi, siyasi ve sosyal anlamda bir zorunluluk olması durumunu kabul etmiştir. Bu yeni oluşan düzende; uluslararası örgütlere üyelik, ülkeler için önemli hale gelmiştir. Uluslararası ekonomik sistemin yürütücüsü, denetleyicisi, kolaylaştırıcısı konumunda olan üç önemli kurumdan biri de Uluslararası Para Fonu (IMF)'dur. Türkiye'nin Fon'a üyeliğiyle birlikte, uygulanan programlarla mali yapıda değişiklikler olmuş ve bu durum beraberinde mali egemenlikte olumsuz yönde bir dönüşüm yaratmıştır.

1. TÜRKİYE'DE EGEMENLİK KAVRAMI VE KAPSAMI

Bilindiği gibi ‘ulusal egemenlik’, Cumhuriyetin ilanından önce kabul edilmiştir. Bu ilke Cumhuriyetin ilanından sonra da önemini korumuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra kabul edilen tüm Anayasalarda ulusal egemenlik önemli bir anlayış olarak yerini almıştır.

1923 yılında cumhuriyetin ilanından sonra yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti devletinin, ekonomik yapılanmasını gerçekleştirmek zorunluluğu doğmuştur. M. Kemal ATATÜRK 1923 yılında I. İzmir İktisat Kongresi’nin açılışında yaptığı konuşmada, söylediği sözlerde ekonomik egemenliğin tanımını ve önemini şu şekilde vurgulamıştır (İnan: 1989):

“Tam bağımsızlık için şu iki prensip vardır: Ulusal egemenlik ekonomik egemenlik ile pekiştirilmelidir. Bu kadar büyük amaçlar, bu kadar kutsal ve ulu hedeflere, kâğıtlar üzerinde yazılı genel kurullarla, istek ve hırslara dayanan buyruklarla varılamaz. Bunların bütün olarak gerçekleşmesini sağlamak için, tek kuvvet, en kuvvetli temel: Ekonomik güçtür.

Siyasi ve askeri zaferler, ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa kazanılacak başarılar yaşayamaz, az zamanda söner. Bu kuvvetli ve parlak zaferimizi de taçlandırarak olan bayındırlık yolunda sonuç alabilmek için, ekonomik egemenliğimizin sağlanması ve güçlendirilmesi gerekir.”

1.1. 1924 Anayasasında Egemenlik

Cumhuriyetin ilanından sonra ilk anayasa olma özelliğini taşımaktadır ve Cumhuriyet tarihinin en uzun yürürlükte kalan anayasasıdır (Hakyemez 2004: 146).

Anayasanın 3. maddesinde egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu (**Hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir**) ve 4. maddede (**Türkiye Büyük Millet meclisi, milletin yegâne ve hakiki mümessili olup Millet namına hakkı**

hâkimiyeti istimal eder.) Türkiye Büyük Millet Meclisinin, milletin tek ve gerçek temsilcisi olup, millet adına egemenliği kullanacağı belirtilmiştir (Kili - Gözübüyük 2000: 121)

Egemenlik yetkisinin kullanımı konusunda, TBMM'ye yapılan vurgu, yeni kurulan Cumhuriyette, onun parlamentosuna verilen önemin göstergesidir.

1924 Anayasası, temel haklar ve özgürlükler konusunda genel düzenlemeler yapıp, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesindeki özgürlük anlayışını benimsemiştir (Hakyemez 2004:146).

1.2. 1961 Anayasasında Egemenlik

Türk Anayasaları içerisinde özgürlüğü ve çoğulcu bir yapıya sahip olan 1961 anayasası, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesinden sonra hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. 1924 anayasasının uygulandığı dönemde, siyasal iktidarların çoğunluk oyu ile istedikleri kanunu çıkarması ve bu kanunların Anayasaya aykırılığının denetlenip iptal edilmemesi 1961 anayasasının egemenlik anlayışında farklılıklara neden olmuştur (Hakyemez 2004: 149)

1961 Anayasasının 4. maddesinde **“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Millet egemenliğini, anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır.**

Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ, kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz.” şeklinde belirtilmiştir (1961 Anayasası m. 4).

1961 anayasasında yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (m.5); yürütme yetkisi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'na (m.6); yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemelere verilmiştir. Böylece kuvvetler ayrılığı prensibi uygulanmış olmaktadır.

1961 anayasasında benimsenen Milli Egemenlik anlayışıdır. Egemenlik kaynağını millettten almaktadır. 1961 anayasası ile Anayasa tüm organların üzerine çıkarılarak “anayasanın üstünlüğü” ilkesi getirilmiştir. Sekizinci maddede yer alan

“Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” hükmüyle anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı konusunda kesin bir ifade kullanılmıştır (1961 Anayasası m. 8). Böylece meclisin üstün olduğu sınırsız egemenlikten, anayasanın üstün olduğu; hukukla sınırlandırılmış, sınırlı egemenliğe geçiş yaşanmıştır.

1.3. 1982 Anayasasında Egemenlik

1982 Anayasası diğer cumhuriyet Anayasalarında olduğu gibi millet egemenliğinden ayrılmamıştır. “Egemenlik kayıtsız şartız milletindir” ibaresi bu anayasada da yer almıştır. Egemenliğin kaynağı kayıtsız ve şartsızdır. Ancak egemenliğin kullanılması, hukuk ilkeleri gereğince anayasaya tabidir (1982 Anayasası m.6).

1982 anayasasında yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (m.7); yürütme yetkisi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu’na (m.8); yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemelere (m. 9) verilmiştir. Böylece kuvvetler ayrılığı prensibine yer vermiştir.

Kuvvetler ayrılığı konusunda ise, Anayasanın ‘Başlangıç’ bölümünde (1982 Anayasası Başlangıç Parag. 4) bunun devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret bir işbölümü ve işbirliği anlamına geldiğini, üstünlüğün sadece anayasa ve kanunlarda bulunduğunu belirtmiştir.

1982 anayasasınının 166. maddesi’nde **“Ekonomik, sosyal, kültürel kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla yapılacak planlama ve planlamayı gerçekleştirecek teşkilatı kurmak devletin görevidir”** şeklinde belirtmiştir. Hazırlanacak olan planlarda, milli tasarruf ve üretim, yatırımlarda toplum yararı ve gerekleri gözetilmektedir (1982 Anayasası m.166). Madde 167’de ise devletin piyasa üzerindeki düzenleyici rolünün (regülasyon) vurgusu yapılarak, bu durum anayasa hükmü çerçevesine alınmıştır.

Anayasada dördüncü kısımda yer alan ekonomik ve mali hükümler, devletin ekonomi üzerindeki egemenliğinin göstergesidir. Anayasanın üstünlüğünün hukuki

kısıt getirdiği göz önüne alındığında; devletin ekonomi üzerinde mutlak egemen olmadığı sonucuna ulaşmış oluruz.

2. TÜRKİYE – IMF İLİŞKİLERİ

1929 yılındaki Büyük Bunalımdan en az zararla çıkmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti, Liberal ekonomik kurallar yerine içe dönük devletçi politikalar geliştirerek kalkınma çabalarına girmiştir. Yeni Türkiye için 1920 ile 1950 yılları arası kurtuluş ve kuruluş yılları olarak nitelendirilmektedir. Batılı Devlet ekonomilerinde yüksek enflasyonlar yaşanırken, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinde, Kurtuluş Savaş'ı ve Büyük Buhran'a rağmen enflasyonsuz ve dış borçlanmasız bir ekonomik dönem yaşanmıştır. Ancak İkinci Dünya savaşıyla birlikte hızlı kalkınmanın önünde engeller ortaya çıkmıştır. Türkiye 2. dünya savaşına katılmamıştır. Ancak savaşın tüm çevre ülkelerde olması ve buna bağlı olarak Türkiye'nin de taraf olması istenmesinden dolayı, bütçe içi ve bütçe dışı kaynakların büyük kısmı ordu ihtiyaçlarına ayrılmıştır. Bu siyasi ve ekonomik ortamda; tüm kalkınma hamlesi durmuş, altı yıl yüksek enflasyon baskısı altında kalmıştır. Savaştan sonra tüm dengelerin tekrar sağlanacağı beklentisi oluşmuştur. Ancak 1945 yılında biten savaşın ardından, Türkiye 7 Eylül 1946 yılında ilk devalüasyonunu açıklamak durumunda kalmıştır (Kurdaş 2003:5–8).

7 Eylül 1946 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk devalüasyonu sonucunda, 1 doların değeri 1.28 liradan 2.80 lira gibi dönemin şartlarına göre oldukça yüksek bir rakama ulaşmıştır. Devalüasyonla ihracatı arttırmaya, içe kapalı ekonominin getirdiği zorlukları nakde çevirmeye çalışan hükümet, devalüasyon kararını eleştiren gazeteleri kapatmış ve Türkiye – IMF birlikteliği ülkede demokratik olmayan bir ortamda, hükümetin işbirliğiyle başlamıştır (Şanlı 2002: 87).

1946 yılı siyasi bakımdan, tek parti rejiminden çok partili parlamenter rejime geçişin başlangıcı olmuştur. Bu tarihten sonra halk, temsilcileri aracılığıyla, seçimden seçime de olsa yönetime katılmıştır.

İktisadi bakımdan, 1930 yılından 1945 ve sonrası yıllara dek kesintisiz izlenen korumacı, kapalı, içe dönük iktisat politikaları gevşetilmiş; ithalat serbestleştirilmiş ancak bunun beraberinde dış açıklar yapılaşmış ve dışa bağımlı, kredi ve dış yardımlarla ayakta duran bir ekonomik yapı yerleştirilmiştir (Boratav 2003: 94–95)

Türkiye 11 Mart 1947’de, TBMM’de kabul edilen 5016 sayılı yasa ile IMF’ye 43 Milyon kotayla üye olmuştur. Türkiye’yi IMF ile ilişkilerinde, IMF Ana sözleşmesinin V/1 ve XIII/2’nci maddeleri uyarınca hazine, mali ajan sıfatıyla temsil etmektedir. Muhafaza kurumu görevi ise T.C. Merkez Bankası tarafından yürütülmektedir. Türkiye 964 Milyar Dolar kotası, yüzde 0.45 oy gücüyle IMF’de temsil edilmektedir (IMF 2005d). Türkiye 1947 yılında IMF’ye üye olduğundan bu yana 40 yıldan fazla kredi kullanarak en çok IMF kredisi kullanan dört ülkeden biri olmuş (Vasquez 2003: 285), ayrıca en çok stand-by anlaşması yapan ülkeler arasında da ikinci sırada yer almaktadır (Alpago 2002: 65)

Tablo 5: Türkiye’nin Kota Değişimi

<i>Tarih</i>	Miktar SDR
30 Nisan 1973	151,000
21 Nisan 1978	200,000
24 Aralık 1980	300,000
28 Aralık 1983	429,000
09 Aralık 1992	642,000
18 Şubat 1999	964,000

Kaynak: “Turkey: Financial Position in the Found”, (www.imf.org), (IMF 2005i)

Türkiye – IMF ilişkilerinin dönem dönem ortaya çıkan ekonomik krizler bağlamında geliştiği görülmektedir. Türkiye Fon’a üye olduğu 1947 yılından beri IMF ile sürekli ilişki içindedir.

Ancak Türkiye finansal serbestleşmesini tam anlamıyla, 1989 yılında çıkarttığı 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile sermaye hareketlerini serbest bırakarak sağlamıştır. Türkiye’nin statü değişikliği, yani Finansal Serbestliğini

sağlamış bir ülke olma durumu 3 Nisan 1990 tarihinde IMF tarafından dünyaya duyurulmuştur (Eğilmez, Kumcu 2002: 69)

IMF – Türkiye ilişkilerini; 1946 devalüasyon dönemi, 1958 istikrar önlemleri, 1970 dönemi, 24 Ocak 1980 dönemi, 1990 dönemi ve 2000’li yıllar şeklinde altı döneme ayırmamız mümkündür (Demircan ve Ener 2003–2004: 90)

2.1. 1946 Devalüasyonu Dönemi

7 Eylül 1946 yılında yapılan devalüasyon, Türkiye ekonomisinde yapılan ilk devalüasyondur. Devalüasyon, savaş sonrası dönemin serbest piyasa koşullarına ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlamaya yöneliktir. Devalüasyon yapılmasındaki amaç; dışsatımı arttırmak, biriken altın ve döviz rezervlerinin değerlerini yükselterek iç borçların gerçek değerini düşürmek ve yeni kurulan IMF’ye katılma sonucu devalüasyon yetkisinin kısıtlanacak olmasıyla bu yetkinin önceden kullanılmasıdır (Kepenek, Yentürk 2001: 118 – 119).

Türkiye 1947 yılında uluslararası örgütlere üye olarak, uluslararası ekonomik bütünleşmede yer almıştır.

2.2. 4 Ağustos 1958 İstikrar Programı

1950 sonrası Türkiye için siyasal alanda en önemli gelişme çok partili rejim sisteminin oluşmasıdır. Bu dönemde, tek partili seçim sistemi sona ermiş, liberal politikaların uygulanması gerekliliğini savunan Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Demokrat Partinin ekonomik görüşleri; sanayileşmeyi özel kesim eliyle yürütmek ve devlet elindeki sınaî tesislerin özel kesime satışını mümkün kılmak; dış ekonomik ilişkilerde devlet müdahalelerini en aza indirmek ve dış ticareti libere etmek; tarım sektörüne öncelik vermek şeklindedir (Parasız 1998: 75).

Ancak 1956–1958 yıllarında Türkiye ekonomisi, giderek dışa kapalı bir hal almıştır. Bunun sonucunda, dışarıdan verilen uyum kredileri azaltılmış, kaçakçılık artmış, yeraltı ekonomisi oluşmuştur. Hükümet istikrar programı uygulamak istemediği için dış kaynaktan yoksun kalmış ve bu duruma iki yıl direnebilmiştir.

1958 yılında, Türkiye'nin vadesi geçmiş önemli tutarlarda ödenmemiş ve birikmiş borcu bulunmaktadır. Dış ticaret hadleri gittikçe kötüleşmiş, kamu açıkları büyümüş, mal kıtlığı ve enflasyon söz konusu olmuştur. Bu ekonomik ortamda Türkiye, sonunda borçlarını ödeyemez duruma düşerek, moratoryum ilan etmiştir. Moratoryum'un ardından, Ağustos 1958'de hükümet, IMF güdümünde istikrar programı uygulamayı kabul etmiştir (Kazgan 2005:115).

1958 yılında başlayan İstikrar Programları 48 yıldır süregelmiştir. Türkiye en fazla İstikrar Programı uygulayan ülkeler arasındadır. Ekonomik sorunlara çözüm bulmanın ötesinde, egemenliğin devri noktasında bulunmaktadır. Tablo 10'da 1958 istikrar programında öngörülen ekonomik program verilmiştir.

Dikkat edilmesi gerektiğini düşündüğümüz nokta, 2005 yılı 19. Stand-By düzenlemesinde de yine benzer hatta aynı koşulların dile getirilmesidir. Bu bizi iki sonuca götürmektedir. Birincisi Türkiye Ekonomisi 47 yıllık zaman diliminde hiçbir ilerleme göstermeyip hala aynı sorunlarla uğraşmaktadır. İkincisi ise IMF'nin çözüm önerisi olarak sunduğu koşulların ve kriterlerin, gerçekten ekonomik sorunların çözümüne yönelik olup olmadığını sorgulamamız gerektiğidir.

Tablo 6: 4 Ağustos 1958 İstikrar Önlemleri

1. *İç Ekonomik İstikrarın Sağlanmasına Yönelik Önlemler*

•**Para Politikasına Yönelik Önlemler**

- a. TCMB Kredilerine Tavan Konulması
- b. Kısıtlı TCMB Kredilerine Tahsis Kısıtı
Konulması: KİT'lerin Açıklarını Kapatmak için
TCMB'ye Başvurunun Engellenmesi
Amaçlanmıştır.
- c. Banka Kredilerinin Dondurulması
- d. Sıkı Para Politikası İzlenmesi

•**Maliye Politikasına Yönelik Önlemler**

- a. Kamu Harcamaları Üzerinde Sıkı Kontrolü
İçeren Dengeli Bütçe Politikası
- b. KİT Ürünlerine Yönelik Fiyat Kontrollerinin
Kaldırılarak Yüzde 20–200 Arasında Fiyat
Artışları
- c. Kamu Hizmetlerine Yeni Vergilerin Getirilmesi

2. *Dış Ekonomik İstikrarın Sağlanmasına Yönelik Önlemler*

- a. Türk Parasının Dış Değerinin Düşürülmesi
- b. TCMB Bünyesindeki Döviz Karşılık Fonu, Her
Döviz Satışında Aldığı ithalat Primini, ihracat
Priminin Üstünde tutması Şeklinde İhracatta

Kaynak: (1998: 119–121) PARASIZ İlker **Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitabevi, Bursa; (2005: 116) KAZGAN Gülten **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929–2001)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No:109, Birinci Baskı, İstanbul

2.3. 1970 Yılı İstikrar Programı

1961 yılından sonra sivil hükümetler döneminde, yani 1962–1970 yılları arasında Türk ekonomisinde yıllık ortalama enflasyon oranı yüzde 5–6 arasında gerçekleşmiştir. Bu seyirdeki enflasyon oranı 7–8 yıllık dönemde birikerek büyük bir rakama ulaşmış ve sabit kur karşısında iç ve dış dengeyi tehdit etmiştir. (Kurdaş 2003: 21). 1970'lerde döviz tıkanıklığı yoğunluk kazanmıştır. IMF'nin devalüasyon isteği ve dış ticaret rejiminde liberalleşme baskıları artmış ve bu dönemde sanayide üretim yetersizliği oluşmuştur (Demircan, Ener 2003–2004: 93). Bu şartlar altında hükümet 1970 yılında kapsamlı bir istikrar programını yürürlüğe koymuştur.

Ancak 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı ve yaşanan petrol krizi yeni bir ekonomik bunalımı doğurmuştur. Ekonomik bunalım sebebiyle 1978–1979 yılında yeni bir istikrar programı yürürlüğe konmuş ve IMF'nin mali desteği alınarak yeni program uygulanmaya başlanmıştır. 1978 istikrar programı ile; Türk Lirasının değeri yeniden belirlenmiş, KİT fiyatlarına zam yapılmış, bütçe harcamalarında kısıntıya

gidilmiştir. Ancak kredi girişlerinde olan aksaklık sebebiyle istikrar politikası başarılı olamamıştır (Demircan, Ener 2003–2004: 93).

2.4. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı

1980 yılı, 24 Ocak ekonomik miladının 12 Eylül askeri müdahalesiyle birleşimidir. Türkiye için, ithal ikameci birikim modelinden, yeni bir birikim modeline geçişin ön koşulları hazırlanmıştır. 1980 – 1988 dönemi dünyayla ticaret temelinde bütünleşmenin izlerini taşımaktadır. Bu dönemde dışa açılma, mal ve hizmet hareketlerinin serbestleştirilmesiyle sağlanmıştır. 24 Ocak programının yürürlüğe konmasından sonraki günlerde, KİT ürünlerinin fiyatlarında şok bir yükselişle gelir yönetimi politikaları başlamış oldu. Bu politika ücretliler ve çiftçiler gibi toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan üretici ve tüketici kesimin reel gelirlerinde gerileme süreci başlatılmış oldu. Bu dönem tüm cumhuriyet tarihinin en uzun ve şiddetli gelir dağılımı bozulması, bilinçli politikalarla gerçekleştirildi (Oyan 1998: 4 -7).

24 Ocak istikrar politikaları, 1978 – 1979 istikrar programından ve hatta 1979 Ekonomiyi Güçlendirme Programından öz, amaç, nitelik, içerik olarak pek farklı değildir. Bu istikrar programı diğerleri gibi IMF kökenlidir. Önceki programlarda olduğu gibi, bunda da ekonomiyi daraltarak, daha düşük bir gelir düzeyinde, kısa dönemli bir denge sağlamak amaçlanmıştır (Berksoy 1982: 169)

1980 sonrasında Türkiye gelişmiş ülkeler arasına sanayileşme sürecini tamamlamadan eklemlenmeye çalışan ve uluslar arası finans kuruluşlarınca bu doğrultuda yönlendirilen bir kimlik kazanmıştır. Uygulamaya konulan politika modeli, kaynak dağılımı yönünün üretimden hizmetlere ve dışa açık bir yapılanmaya çevrilmesini, kamu kesiminin daraltılmasını ve piyasaya müdahalelerin azaltılmasını hedeflemiştir (Oyan 1998: 23). 24 Ocak uygulaması, Türkiye’de ilk kez istikrarın ötesinde, dışa açık ekonomi modelini ve buna uygun ideolojiyi yansıtır nitelikler taşımaktadır (Berksoy 1982: 170). 24 Ocak ekonomik modeliyle hedefin, “Türkiye’nin bir serbest ticaret bölgesi olması” şeklinde dile getirilmiştir (Kuruç 1982: 200).

2.5. 1990'lı Yıllarda IMF İlişkileri

Bu dönemin en önemli özelliği, sermaye hareketlerinin liberalleşmesidir. Asıl büyük mali serbestleşme 1989'da Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu hakkında 32 sayılı kararla başlatılmıştır. Bu karar sonucunda, ülkeye spekülasyon sermaye giriş çıkış denetiminden vazgeçilmiştir (Oyan 1998: 13).

Bu dönemde Türkiye ardı ardına krizler yaşamıştır. Bu krizler 1991, 1994, 1998–1999 ve 2000–2001 yıllarında seyretmiştir. Bu dönemde yaşanan krizler, 1978 öncesindeki krizlerden çok daha yıkıcı bir etki göstermiştir. Bunun bir sebebi de, dışa açılma politikalarıyla dünya eklemlenmesine giden Türkiye'nin, dünya ekonomisindeki bir krizden, içe kapalı birikim modelinden çok daha kolay ve fazla etkilenebilmesidir. 1990 – 1999 dönemindeki ekonomik istikrarsızlıklar, siyasi istikrarsızlıklara da yol açmış ve bu dönemde yoğun hükümet değişiklikleri yaşanmıştır.

2.5.1. 1990–1999 Döneminin Maliye Politikaları

Bu dönemdeki Maliye politikalarının ana hedeflerini üç durumda görmek mümkündür. Bunlardan birincisi; devletin küçültülerek her türlü kamu müdahalesinin sınırlandırılması; İkincisi dışa açık mali yapılanmanın desteklenmesi ve bunu sağlamak için yasal düzenlemelere gidilmesi; Üçüncüsü ise, gelir dağılımının içsel dinamikler tarafından değil, devletin gelir ve harcama politikalarıyla sağlanması yönündedir. Üçüncü hedefin anlamı, mal ve sermaye piyasalarında devlet müdahalesi azaltılıp piyasa merkezli bir yönelme sözkonusu iken; emek piyasasında, emek aleyhine devlet müdahaleleri artmasıdır (Oyan 1998: 23–32)

2.5.2. 1990–1999 Döneminin Kamu Maliyesi Dönüşümü

Kamu ekonomisi yönetimi, ‘güçlü yürütme- zayıf yasama’ amacı doğrultusunda kurgulanmıştır(Oyan 1998: 37). Bu dönemde, kamu ekonomisiyle ilgili kararlar giderek dar kurullarda alınmış ve yürütmenin tepesinde, kişisel olarak aşırı merkezileşme süreci gerçekleşmiş; kamu tüzel kişiliğinin parçalanmasına ve kaosa götüren dağınıklık süreci yaşanmıştır (Oyan 1998: 36). Minimal devlet yaklaşımı ve bu yaklaşımı ivedilikle uygulamaya koyacak güçlü ve merkezi bir devletin kurgulanışı çelişkili bir durum olarak görünmektedir. Ayrıca bu dönemde KHK’ler, geçici yetki devrinin ötesine geçerek yasa yerine geçmeye başlamışlar ve 10 yılı aşkın süreler yürürlükte kalabilmişlerdir. Bir fon sistemi yaratılmış ve kamu tüzel kişiliği parçalanmıştır. Sistemle çok rahat oynama yapılması sebebiyle ciddi mali disiplinsizlik yaratılmıştır (Oyan 1998: 38–42)

3. 1999–2005 DÖNEMİ TÜRKİYE – IMF İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA

YAPILAN DÜZENLEMELER

1999 yılında IMF ile anlaşmaya varılan “yakın izleme anlaşması” sonuçlarına bağlı olarak 09.12.1999 tarihinde IMF ile Türkiye Hükümeti üç yıllık (2000–2002) bir stand-by anlaşması imzalamıştır. Ancak, şubat 2001 krizi nedeni ile kesilen program, IMF desteği ile hazırlanan ve 15.04.2001 tarihinde açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı sonrasında Şubat 2002’de (18.01.2002 tarihli niyet mektubu sonrası) onaylanan ve 2002–2004 yıllarını kapsayan yeni bir stand-by anlaşması ile devam etmiştir.

26 Nisan 2005 tarihinde verilen 19. stand-by anlaşmasına ilişkin niyet mektubu ise 2004–2007 yıllarını kapsamaktadır. 17. , 18. ve 19. stand-by düzenlemeleri ele alındığında üç programın benzer oldukları görülmektedir ve programları bir bütün

olarak ele aldığımızda 1999 yılından itibaren 8 yıllık bir dönemin anlaşmalar ile programlandığı anlaşılmaktadır.

IMF-Türkiye ilişkilerinin 1999–2007 arasındaki 8 yıllık süreç aslında 1997 yılı ile başlamaktadır. 1997 yılında IMF ile başlayan görüşmeler sonucunda 1998 Temmuz ayında Türkiye ve IMF arasında “Yakın İzleme Anlaşması” imzalanmıştır. 1999 seçimlerinden sonra bu anlaşma yenilenmiş ve Yakın İzleme Anlaşması koşulları karşılandıktan sonra 1999 yılında 2000–2002 dönemini kapsayacak 17. stand-by anlaşması imzalanmıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2005: 3). Yakın İzleme Anlaşması 6 aylık bir dönemi kapsamakta ve beş şart içermektedir (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2005: 3).

- Bankaları denetleyen bir üst kurul oluşturmak,
- Bankacılık kesiminin birikmiş borçlarının tasfiyesini hedefleyen mali konsolidasyonlarını başlatmak,
- Sosyal güvenlik mevzuatını değiştirmek,
- Anayasada uluslararası tahkime imkân tanıyan değişikliği yapmak,
- Tarımsal desteklemeyi kaldırmak

Bu şartlar yerine getirildikten sonra 2000-2002’yi kapsayacak 17. stand-by anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma orta vadeli bir istikrar programı ve yapısal reformlar üstüne inşa edilmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2005: 4). Orta vadeli bu anlaşma, yaşanan krizler nedeni ile 2001 yılı sonunda sona ermiştir. Ancak 15 Nisan 2001 tarihinde hükümet tarafından IMF ve Dünya Bankası desteği ile birlikte “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı“ açıklanmıştır (Demircan ve Ener 2004:100). Program Şubat 2002’de imzalanan 18. stand-by anlaşması ile (2002–2004) üç yıllık yeni bir dönem için uzatılmıştır. 19. stand-by anlaşması ise yine üç yıllık bir dönemi kapsamaktadır (2005–2007) ve önceki anlaşmaların güçlendirilmiş halidir. Bahsedilen anlaşmaların mali egemenlik üstündeki etkilerini incelemek amacı bu anlaşmaların içerdikleri koşullar üzerinde durulacaktır.

3.1. 17. Stand-By Anlaşması

IMF ile yapılan 17. stand-by anlaşmasının dayandığı 09.12.1999 tarihli niyet mektubunda, hükümetin ekonomik programının amacı Türkiye'yi enflasyondan kurtarmak olarak belirlenmiştir. Niyet mektubunda; yüksek enflasyonun neden olduğu yüksek ve istikrarsız faizler, zayıf bütçe dengesi ile birlikte kamu finansmanını sürdürülemez bir yola soktuğu için, ekonomik büyümede istikrarsızlıklar yaşandığı ortaya konmuştur. Temel olarak enflasyonla mücadele ederek enflasyonu tek haneli rakamlara indirmeyi, reel faiz oranlarını düşürmeyi ve böylelikle uzun vadeli büyüme potansiyelini geliştirecek şekilde istikrarlı bir makroekonomik ortam yaratmayı hedefleyen bu program üç ana öge üzerine inşa edilmiştir (Merkez Bankası 2002: 50).

- Kamu kesimi temel fazlasının (faiz dışı fazla) mümkün olduğunca yüksek tutulması,
- Yapısal reformlar,
- Tutarlı gelir politikaları ile desteklenmiş sıkı döviz kuru taahhütleri.

Bu üç ana öge maliye politikası, para ve döviz kuru politikaları, gelirler politikasında yapılacak düzenlemeler ve tarım sektörü, sosyal güvenlik sistemi, kamu maliyesi yönetimi ve özelleştirmeye ilişkin yapısal reformlar ile sağlanacaktır. Uygulanacak politikalar ile yapılması taahhüt edilen yapısal reformların ana hatları kısaca aşağıda verilmektedir.

3.1.1. Maliye-Bütçe Politikası

Maliye/Bütçe politikaları ile kamu borcunun azaltılması için özelleştirmelerin hızlandırılması ve kamu kesimi dengesinde fazla (veya faiz dışı fazla) yaratılması amaçlanmaktadır. Amaçlanan, 1999 yılında GSMH'nin yüzde -2,8 olan kamu sektörü fazlasını, 2000 yılında GSMH'nin yüzde 3,7'sine yükseltmektir. Burada kamu kesimi fazlası merkezi konsolide bütçeyi, bütçe dışı fonları, yerel yönetimleri, finans sektörü

dışında faaliyet gösteren KİT'ler, Merkez Bankası ve kamu bankaları görev zararlarını kapsamaktadır.

Enflasyon, düştükçe geçmişte çıkarılan sabit faizli tahvillere ödenen reel faiz ödemelerinin artması ile faiz ödemelerinin GSMH'a göre yükü artacağından kamu borç oranının büyümesini sınırlandırmak için özelleştirme gelirin ihtiyacı duyulmaktadır. Bu bütçe hedeflerinin tutturulması için bir 3 aylık ve yıllık performans kriterleri belirlenmektedir. Kamu kesimi fazlası için özelleştirme gelirleri hariç 3'er aylık, özelleştirme gelirleri dahil yıllık ayrı performans kriterleri belirlenmektedir.

Vergi gelirlerini yükseltmeyi amaçlayan önlemler de alınarak belirlenen hedeflere ulaşabilmek amaçlanmaktadır. Buna göre (Hazine Müsteşarlığı 2006a) ;

- Ek gelir ve kurumlar vergisi, ek yıllık motorlu taşıtlar ve emlak vergisi, cep telefonuna faturalarına uygulanacak vergi,
- Gayrimenkul sermaye iratları ve serbest meslek kazançları ile faiz ve repo gelirlerine uygulanan stopajların artırılması,
- Ücret ve maaş kazananların vergi dilimleri ve özel istisna miktarlarının artışının enflasyon ile sınırlandırılması,
- Dolaylı vergilerin artırılması,
- Akaryakıt fiyatlarının belirlenmesinde hazine onayının gerekli olması,
- Tütün ve alkollü içkilere uygulanacak ek KDV uygulamasına gidilmesi,
- Personel giderlerinde yapılacak azaltmalar ve diğer cari harcamalarda kesintiler yapılması ile,

Kamu harcamalarının kısılması ve bütçe için gelir getirici kalemlerle oynanarak vergi gelirlerinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu sayede toplam borcun GSMH'a oranının 2000 yılı için yüzde 58, 2001 için yüzde 56,5 ve 2002 içinde yüzde 54,75'e inmesi hedeflenmiştir.

3.1.2 Para ve Döviz Kuru Politikaları

Bu politikalar ile enflasyon üstündeki parasal baskı sınırlanarak enflasyonun indirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için faiz oranlarında düşüş sağlanarak para ve döviz kuru gelişmelerinin önceden tahmin edilmesi sağlanacak ve yerli/yabancı yatırımcılar için finansal yatırımın değeri üzerindeki belirsizlik azaltılacaktır.

Kısa dönemli dalgalanmalar dışında tüm para tabanı ödemeler dengesi yolu ile yaratılacak ve iç faiz hadleri tamamen piyasalar tarafından belirlenecektir. Yine sabit döviz kuru uygulamasına geçilmekte ve günlük döviz kuru ayarlaması her ay içerisinde sabit tutulmaktadır. Her 3 ay sonunda döviz kurunun önceden ilan edilmiş bölümü değiştirilmeden tekrar 3 ay uzatılacaktır.

Döviz kurunda istikrar için ilk 18 ay içerisinde döviz kuru etrafında bir band olmayacak, sonrasında ise esnek kur sistemine geçilecektir. Kısa dönemli dalgalanmalar dışında tüm para tabanı ödemeler dengesi yolu ile yaratılacak ve iç faiz hadleri piyasa tarafından belirlenecektir. Merkez Bankası tarafından ilan edilen İnterbank faiz oranları ve gecelik para piyasası oranlarındaki hareketler ile uyumlu şekilde günlük ayarlanacaktır (Hazine Müsteşarlığı 2006b).

3.1.3 Gelirler Politikası

Gelirler politikası, enflasyondaki düşüşü ve döviz kuru politikasını desteklemek ve özel sektöre ücret ve fiyat artışlarını hedef enflasyon ile aynı oranda belirlemeleri hususunda yol göstermek açısından temel olacaktır.

Hedeflenen enflasyon oranı uygulamasına geçilerek memurların ücret artışları hedeflenen enflasyon oranına göre belirlenecektir. Yine asgari ücretlerin belirlenmesinde de hedeflenen enflasyon temel alınacaktır (Hazine Müsteşarlığı 2006c).

3.1.4 Yapısal Reformlar

Bu reformlar kamu finansmanını güçlendirmeyi ve kamu harcamalarını azaltmayı amaçlamaktadır. Altı ana alanda yapısal reformlara gidilmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2006d).

3.1.4.1 Tarım Reformu

- Tarımsal ürün fiyat desteklemelerinin zaman içinde kaldırılarak üretim miktarından bağımsız Doğrudan Gelir Desteği sistemine geçilmesi planlanmaktadır.
- Tarımsal ürün üreticilerine verilen kredi sübvansiyonları safhalar halinde kaldırılacaktır.
- Gübre ve girdi destekleri nominal olarak sabit tutularak zaman içinde kaldırılacaktır (Hazine Müsteşarlığı 2006e).

3.1.4.2 Sosyal Güvenlik Reformu

Asgari emeklilik yaşı, sisteme yeni dahil olanlar için kadınlarda 58 erkeklerde 60 olacaktır. Sisteme dahil olanlar için emeklilik yaşı 10 yıllık geçiş dönemi ile kadınlarda 52, erkeklerde 56'ya yükseltilmektedir. Ortalama aylık bağlama oranı yüzde 80'den yüzde 65'e çekilmekte, emeklilik maaşı TÜFE'ye bağlanmakta ve prime esas ücret tavanı yükseltilmektedir (Hazine Müsteşarlığı 2006f).

3.1.4.3 Kamu Mali Yönetimi ve Şeffaflık

Bütçe fiili kapsamı genişletilecek ve 61 bütçe fonunu kapatılacaktır. Bütçe içerisine kamu bankalarının kredi sübvansiyon maliyetleri katılarak bütçenin güvenilirliği sağlanacaktır. Bütçe şeffaflığını artırmak için hükümet tüm ihtiyari yükümlülüklerin bir stokunu çıkartarak kamuoyuna duyuracaktır. Hükümet garantilerin kamu hesaplarına kaydedilmesine yönelik sistemi kurmakla yükümlüdür (Hazine Müsteşarlığı 2006g).

3.1.4.4 Vergi Politikası ve İdaresi

Net ve basit yasa ve diğ er mevzuatla düzenlenmiş geniş tabanlı, düşük ve tahmin edilebilir vergi oranları üzerine kurulu bir vergi sistemi yapılandırılarak vergi idaresi sisteminin otomasyonu için çalışmalar yapılacaktır (Hazine Müsteş arlığı 2006h).

3.1.4.5. Özelleştirme ve Sermaye Piyasası

Türk Telekom'un Türk Ticaret Kanununa tabi bir kurum yapılarak özel sektör kuruluş u gibi hareket etmesi sağ lanacak, telekomünikasyon sektörü için düzenleyici bir organ tesis edilerek hukuki tedbirler yürürlüğe konulacaktır. Enerji sektöründe özelleştirmeler gerçekleştirilecek ve elektrik fiyatlarının zaman içinde yükseltilmesi sağ lanacaktır.

Özelleştirme gelirlerinin 2000 yılında GSMH'nin yüzde 3,5'una, 2001 yılında yüzde 3,25'e ve 2002 yılında ise en az yüzde 2'sine ulaşması hedeflenmiştir (Hazine Müsteş arlığı 2006i).

3.1.4.6 Bankacılık Sisteminin Güçlendirilmesi ve Bankacılık Düzenlemeleri

4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Hazine Müsteş arlığı ve Merkez Bankası tarafından paylaşılan düzenleme, denetleme ve gözetim yetkisi BDDK'ya devredilmiştir. Bankalar Kanunu, BDDK'nın faaliyetlerindeki bağımsızlığını ve şeffaflığı artırmak, temel ihtiyati düzenlemeleri güçlendirmek ve sorunlu bankalarla ilgili alınacak tedbirler ile bunların yeniden yapılandırılması için tüm gerekli araçları sağlamak amacı ile değiştirilecektir. BDDK üstündeki Bakanlar Kurulu yetkisi üyelerin atanması haricinde kaldırılarak kurum özerk hale getirilecektir.

Ziraat Bankası ve Halk Bankasının durumları kuvvetlendirilecek ve özelleştirilmeleri amacına paralel olarak piyasa kuralları çerçevesinde faaliyet gösterebilmeleri için önlemler alınacaktır (Hazine Müsteş arlığı 2006j).

3.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Görüleceği üzere bu program ile kamu kesimi faiz dışı fazlanın oluşması amaçlanmıştır. Bu sayede borç stokunun çevrilmesi ve sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Sağlanacak kamu kesimi fazlası borç faizi ödemelerinde kullanılacaktır. Program incelendiğinde faiz dışı fazlanın kamu harcamalarının daraltılarak elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bütçe gelirlerinde artış ise ek vergiler ve dolaylı vergilerdeki artışlar ile sağlanacaktır. Aynı zamanda özelleştirmelerden gelen gelirler ile iç borçlanma ihtiyacını düşürmek ve faiz ödemelerinde kullanılmak üzere ek gelir elde edilmesi amaçlanmıştır.

Program ele alındığında dikkati çeken bir başka konu para ve döviz kuru politikaları ile faiz oranlarının düşmesi yolu ile para ve döviz kuru gelişmelerinin önceden tahmin edilmesinin sağlanmasıdır. Yine mali sistemdeki şeffaflık ile yabancı yatırımcılar için belirsizlik azaltılacak ve yabancı sermayenin ülkeye girişi desteklenecektir. Bu sayede yüksek oranlara ulaşan iç borcun dış borca dönüşümü sağlanacak ve borç stokunun sürdürülebilirliği mümkün olacaktır. Türkiye, son dönemlerde dış borç anapara girişlerinin üstünde bir dış borç servisi yapmak durumunda kaldığı için iç borçlarla dış borçları finanse etmekte, böylece dışarıya değer aktarımında bulunmaktadır (Oyan 1998: 100)

Programın uygulanmaya başlaması ile faiz oranlarında yaşanan ani düşüşler ile enflasyonda mücadelede önemli bir aşama kaydedilmiş, faiz giderlerinin düşmesi ile bütçenin rahatlaması sağlanmıştır (Merkez Bankası 2002: 50–51). Ancak Şubat 2001’de yaşanan kriz ve sonrasında faizlerde ve enflasyonda artış ve döviz kurlarındaki dalgalanmayla beraber ekonomi belirsizlik ortamına girmiştir (Merkez Bankası 2006: 11). Bu nedenle IMF ve Dünya Bankası desteği ile ekonominin yeniden yapılandırılması ve istikrarın kalıcı kılınması amacı ile “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” yapılmıştır. Bu eski programın daha da güçlendirilmesi için yapılan yeni düzenlemeleri içermektedir. Bu program 1999 sonunda IMF ile yapılan Stand-By anlaşmasının bir uzantısı olmakla beraber, yeni programda enflasyonla mücadele öncelikli hedef olmaktan çıkmış, mali istikrarın sağlanması daha öncelikli hedef haline gelmiştir (Yıldırım 2003: 9).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının amacı şu şekilde belirtilmektedir (Merkez Bankası 2006: 12);

“Yeni programın temel amacı, kur rejiminin terk edilmesi nedeni ile ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Eski düzene dönmek artık gerçekten mümkün değildir.”

Görüleceği üzere program kesin bir siyasi taahhüdü içermektedir. Sağlanan bu siyasi destek ile birlikte (Merkez Bankası 2006: 12–26) ;

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi sürdürmek,
- Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma ile bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmak,
- Kamu finansman dengesini güçlendirmek,
- Enflasyon hedefleri ile uyumlu gelirler politikası sürdürmek,
- Yasal altyapıyı oluşturmak üzere mali sektörün yapılandırılması, devlet şeffaflığının artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi için 15 yasal düzenleme yapmaktır.

Bu düzenlemeler ile ekonominin krizden hızla çıkmasını ve yeniden büyümeye başlamasını sağlayacak önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu program bir anlamda makroekonomik hedeflerin yeniden revize edilerek, ekonomik istikrar programına kalınan noktadan devam edileceğini taahhüt etmektedir (Demircan, Ener 2003–2004: 100).

3.3. 18. Stand- By Düzenlemesi

Nisan 2001’de hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaları sonunda IMF’ye verilen 18. Ocak.2002 tarihinde verilen niyet mektubunu takip ederek Şubat 2002’de 18. stand-by imzalanmıştır. 18. stand-by anlaşması yine orta vadeli bir istikrar programıdır ve 17. stand-by hükümlerinin güçlendirilmiş halini içermektedir. Bu program, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında belirtilen

unsurların takip edilerek ekonomiyi olası krizlere karşı güvenceye almayı ve enflasyonist olmayan sürdürülebilir bir büyümenin temellerini atmayı hedeflemektedir. Bu amaçla finansal ve makro ekonomik istikrar ve yapısal reformlar yolu ile sağlıklı bir borçlanma ve bütçe faiz dışı fazlasının sağlanması istenmektedir (Hazine Müsteşarlığı 2006k: 2–3). Ayrıca Tablo 7, 8 ve 9’da görüldüğü gibi, 18. Stand-by’in imzalanması için önkoşullar, yapısal ve performans kriterleri öngörülmektedir.

Tablo 7: 18. Stand-By Düzenlemesinin İmzalanması İçin Yerine Getirilmesi Gereken Önkoşullar

1	GSMH'nın yüzde6.5'u oranında faiz dışı fazlasına ulaşmak amacıyla Ocak ayında uygulamaya konulması mümkün olan tüm ilave tedbirler yürürlüğe konulacaktır
2	Kamu bankalarında çalışanların sayılarının azaltılmasına ilişkin gerekli yasal değişiklikler Meclis'ten geçirilecek ve konuya ilişkin bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi yayımlanacaktır.
3	Özel bankalar için uygulanacak kamu mali destek programının hukuki çerçevesi ve ilgili düzenlemeler Ocak 2002'de yürürlüğe konulacaktır.
4	Tütün Kanunu Meclis'ten geçirilecektir
5	TEKEL için hazırlanacak özelleştirme planı 2002 Eylül ayı sonuna kadar Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilecektir.
6	Türk Telekom'un özelleştirme planı Nisan 2002'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilecektir.
7	Vergi sistemini reforma tabi tutmak amacıyla hazırlanacak plan 2002 Ocak ayında Bakanlar Kurulu'nca onaylanacaktır.
8	Halihazırda yürürlükte olan kredi karşılıklarına ilişkin dört yıllık geçiş kuralı düzenlemesini hemen ortadan kaldıracak olan yasal değişiklik, 2002 Ocak ayında Meclis'ten geçirilecektir.
9	Kamu Borçlanma Kanunu kabul edilecek ve bu Kanunu destekler nitelikte iki genelge yayımlanacaktır
10	Ocak 2002 itibariyle Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) ile uyumlu, yeni bir muhasebe sistemi deneme mahiyetinde uygulanmaya başlanacaktır.
11	BDDK, denetleme sonuçlarının nihai olarak değerlendirmesi ışığında; 15 Mayıs 2002 tarihine kadar bankalara alınması gereken tedbirleri gösteren yazısını gönderecektir.
12	Tasfiye edilmeleri mahkemelerce durdurulmuş olan 2 banka dışında, 2001 Kasım ayından önce devralınan tüm TMSF bankaları çözüme kavuşturulacaktır
13	Birleşmiş Milletler (UNCITRAL) standartları ile uyumlu Kamu İhale Kanunu 2002 yılı Ocak ayında Meclis tarafından kabul edilecektir.
14	15,000 çalışan 2002 Ocak ayı ortasına kadar emekli edilmiş ya da bu kişilere emekli edilecekleri tebliğ edilmiş olacaktır.
15	BDDK, kamu mali destek programına hazırlık teşkil etmesi amacıyla, özel bankaların hedefe yönelik olarak değerlendirilmesinde uygulanacak standart kriterleri belirleyecektir
16	Yabancı Yatırımlar Danışmanlık Hizmetleri Biriminin (FIAS) bulguları ile uyumlu olarak hazırlanan doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin yeni bir yasa tasarısı 2002 yılı Mayıs ayı sonuna kadar Meclis'e sunulacaktır.

Kaynak: 18. Stand-By Düzenlemesi, 18 Ocak 2002 Tarihli Niyet Mektubu Yapısal Koşullar, T.C. Hazine Müsteşarlığı Resmi İnternet Sitesi, (www.hazine.gov.tr)

Tablo 8: 18. stand-By Düzenlemesinde Yerine Getirilmesi Gereken Yapısal Kriterler

1	2002 yılında GSMH'nin %6.5' u oranında hedeflenen, kamu sektörü faiz dışı fazlasına ulaşması için kalan tedbirler, 2002 yılı Mart ayı sonu itibariyle tamamlanacaktır. Maliye Bakanı, bölge müdürlüklerinin ve diğer kurumların bölge şubelerinin kapatılmasıyla sağlanacak tasarrufları belirleyecek ve ilgili bütçe ödeneklerinin bloke edilmesini sağlayacaktır. KİT'ler, maliyet düşürme talimatlarıyla uyumlu olarak bütçelerini onaylayacaktır
2	Piyasa yapıcılığı programı 2002 yılı Eylül sonuna kadar yeniden başlatılmış olacaktır
3	BDDK, belirlenen ilkelerin uygulandığını teyit etmek amacıyla üçüncü taraf olarak denetim firmalarını, 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar atayacaktır
4	TMSF'nin 2001 yılına ilişkin dış denetiminin 2002 Nisan ayı sonuna kadar tamamlanması.
5	Bağımsız bir ihale kurumu 2002 yılı Mart ayı sonuna kadar oluşturulacaktır.
6	Vergi reformunun ilk aşaması 2002 Nisan ayı sonuna kadar yürürlüğe konulacaktır.
7	Vergi reformunun ikinci aşamasında doğrudan vergi ayağına yönelik yasal düzenleme, 2002 Ekim sonuna kadar Meclis'e sunulacaktır.
8	Genel kamu sektörü ve KİT istihdam düzeyini üçer aylık bazda izleyecek bir entegre sistem 2002 Eylül ayı sonuna kadar hayata geçirilecektir
9	Uluslararası standartlarla uyumlu nitelikleri haiz Mali Yönetim ve İç Kontrol Kanunu 2002 yılı Haziran ayı sonuna kadar Meclis'e sunulacaktır.
10	2002 yılı Mart ayı sonuna kadar 548 döner sermaye daha kapatılacaktır.
11	3418 sayılı Kanun kapsamındaki harcama ve gelirler, 17 Ekim 2002 tarihinde Meclise sunulacak olan 2003 yılı bütçe taslağına dahil edilecektir
12	2002 Temmuz ayı sonuna kadar, kalan bütçe dışı fonları düzenleyen yasalar, bu fonların bütçelerinin Meclis tarafından onaylanmasına, hesaplarının dış denetime tabi olmasına (ve Meclis'e raporlanmasına), ve sözkonusu fonların hesaplarının konsolide bazda aylık olarak konsolide bütçe hesaplarıyla birlikte oluşturulmasına olanak verecek şekilde değiştirilecektir
13	Meclis'e 17 Ekim 2002 itibariyle sunulacak olan 2003 yılı Bütçe Taslağı'na garantili borçlara ilişkin net borç verme ödeneği konulacak ve muhasebeleştirme ve kodlama reformları tüm konsolide bütçeli kuruluşları kapsayacak ve diğer genel kamu kesimi birimlerinde pilot bazda uygulanacak biçimde genişletilecektir.
14	2002 yılı Mart ayı sonuna kadar 2001 yılı sonu itibariyle ödeneklerin üstündeki taahhütlere ilişkin bir anket tamamlanacaktır.
15	Bakanlar Kurulu, 2002 yılı Ocak ayı sonuna kadar şeffaflığı artıracak ve haksız kazanç sağlamaya yönelik faaliyetlerle mücadele edilmesini sağlayacak bir strateji kabul edecektir.
16	Yabancı Yatırımlar Danışmanlık Hizmetleri (FIAS) raporunda belirlenen adımların takibi amacıyla Türkiye'nin yerli ve yabancı yatırımcılar için daha cazip bir konuma getirilmesi için yapılacaklar listesi, Bakanlar Kurulu'nca Ocak 2002'de kabul edilecektir

Kaynak: 18. Stand-By Düzenlemesi, 18 Ocak 2002 Tarihli Niyet Mektubu Yapısal Koşullar, T.C. Hazine Müsteşarlığı Resmi İnternet Sitesi, (www.hazine.gov.tr)

Tablo 9: 18. Stand-By Düzenlenmesinde Yerine Getirilmesi Gereken Performans Kriterleri

1	2002 yılı Haziran ayı sonuna kadar, Ziraat ve Halk Bankalarının 800 şubesi kapatılacaktır.
2	BDDK, 2002 Haziran sonuna kadar bankaların 2002 yılı sonu bilançolarının Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu olmasını sağlayacak bir düzenleme yayımlayacaktır.
3	2002 Ekim sonuna kadar atıl işçilerin sayısı üçte iki oranında azaltılmış olacaktır

Kaynak: 18. Stand-By Düzenlemesi, 18 Ocak 2002 Tarihli Niyet Mektubu Yapısal Koşullar, T.C. Hazine Müsteşarlığı Resmi İnternet Sitesi, (www.hazine.gov.tr)

18 Stand-By düzenlemesine ilişkin koşul ve kriterleri incelediğimizde, devlet müdahalesi azaltılarak, serbest piyasa sisteminin oluşumu için gerekli düzenlemelerin yapılması; alınan kredi faizi ödemesini garanti edecek bir faiz dışı bütçe fazlasının oluşturulması; bağımsız denetleyici kurumların oluşturulup, işlerliğinin sağlanması şeklinde bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

18. stand-by anlaşması devam ederken genel seçimler sonrası 3. Ocak. 2003 tarihinde AKP tarafından Acil Eylem Planı yapmış ve 5. Nisan 2003 tarihinde 18. stand-by anlaşmasının 4. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubunda “Kamu Yönetimi Reformu”nun gerçekleştirileceği belirtilmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2006k: 8). Acil eylem planında yer alan düzenlemeler 4 ana politika başlığı altında toplanmıştır. Bunlar (DPT 2003: 1);

- Kamu Yönetimi Reformu,
- Ekonomik Dönüşüm Programı,
- Demokratikleşme ve Hukuk Reformu,
- Sosyal Politikalarıdır.

Kamu Yönetiminin en önemli ögesi olan kamu yönetimi temel kanunu tasarısı, devletin sistemini ‘yerellik’ ve ‘özelleştirme’ ilkeleri üzerinde değiştirmeyi amaçlamaktadır. İş stratejilerinin dünya geneli için kuran küresel sermayenin, genel yetkili ve güçsüz yerel birimlerle serbestçe buluşması, 21. yüzyıl sömürgeciliğinin inşası anlamına gelmektedir (KİGEM 2003: 18).

3.4. 19. Stand-By Düzenlemesi

19. Stand-By ise ilk defa kriz durumu olmadan gerçekleşen bir anlaşmadır. Üç yıllık Stand-By düzenlemesi kapsamında 2005–2007 döneminde Türkiye’ye 16,2 milyar dolarlık kredi verilmesi kabul edilmiştir. Yeni ekonomik programın hedefleri arasında ekonominin olası yeni krizlere karşı dayanıklılığını artırmak ve enflasyonist olmayan bir büyümeyi sağlamak yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için dalgalı döviz kuru rejiminin uygulanmasına devam edilerek enflasyon hedeflemesine geçilmesi öngörülmüştür. Ayrıca vergi gelirlerinin artırılması amacı ile vergi reformu yapılması da programa dahil edilmiştir. Türkiye’nin yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekmek için yapması gereken düzenlemeler de programda yer almaktadır.

Aşağıda 26 Nisan 2005 niyet mektubu ve Stand- By düzenlenmesinde önkoşul olarak Türkiye’den istenilen şartlar verilmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2006l):

Tablo 10: 19. Stand By Düzenlemesinin İmzalanması için Önkoşullar

		Zamanlama
1	Emeklilik Reformu Yasa Tasarısının TBMM’ye Sunulması	Tamamlandı
2	Bankacılık Kanunu’nun TBMM’ye Sunulması	Tamamlandı
3	Halk Bankası ve Ziraat Bankası Yönetim Kurullarının Ayrılması	Tamamlandı
4	Vergi İdaresi Yasa Tasarısının TBMM Tarafından Onaylanması	Tamamlandı
5	Varlık Satışının 2007 sonuna Kadar Tamamlanmasını Sağlayacak TMSF Stratejisinin Yayınlanması	Tamamlandı

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Resmi İnternet Sayfaları, (www.hazine.gov.tr)

Programın öngörüldüğü şekilde yürütüldüğüne ilişkin bir takım kriterler anlaşma içerisinde yer almaktadır. 26 Nisan 2005 niyet mektubu performans kriterleri aşağıdaki gibidir (Hazine Müsteşarlığı 2006l):

Tablo 11: 19. Stand-By Düzenlemede Yerine Getirilmesi Gereken Performans Kriterleri

Kriter	Yerine Getirilmesi İstenen Performans Kriteri	Zamanlaması
Yapısal Kriter	Emeklilik Reformu Kanun Tasarısının TBMM Tarafından Onaylanması	Haziran 2005 Sonu
Yapısal Kriter	Bankacılık Kanunu'nun TBMM'ye Sunulması	Haziran 2005 Sonu
Kriter	Yerine Getirilmesi İstenen Performans Kriteri(Milyon SDR)	Haziran 2005 – Aralık 2005
Sayısal Kriter	Konsolide Kamu Faiz Dışı Denge Alt Sınır	15,730 – 30,460
Sayısal Kriter	Orta Vadeli Kamu Borçlanma ve Garanti Üst Sınır	10,000 - 16,000
Sayısal Kriter	Kısa Vadeli Kamu Borçlanma Ve Garanti Üst Sınır	1,000 - 1,000
Sayısal Kriter	Net Uluslararası Rezerv Seviyesi Alt Sınır	2,000 - 3,80
Sayısal Kriter	KİT'ler Hariç Konsolide Faiz Dışı Denge Alt Sınır	14,130 - 26,660
Sayısal Kriter	Para Tabanı Üst Sınır	23,6 - 25.0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Resmi İnternet Sayfaları, (www.hazine.gov.tr)

Programın başarısı için kritik dönemdeki ekonomik değişkenlerin izlenmesi gerekmektedir. Bu göstergeler programın yürütülmesiyle ilgili bir takım göstergeler vermektedir 26 Nisan 2005 Tarihli IMF Niyet Mektubu Stand by Düzenlemesi gösterge niteliğinde ki hedefleri aşağıda ki tablodaki gibidir (Hazine Müsteşarlığı 2006l):

Tablo 12: 19. Stand By Düzenlemesinin İmzalanması için Yerine Getirilmesi

Gereken Hedefler

		Haziran 2005	Aralık 2005
1	Konsolide Kamu Kümülatif Genel Dengesi Alt Sınır	—8,770	—19,590
2	Net İç Varlıklar Stoku Üst Sınır	37,7	36,4
3	Özelleştirme Gelirleri	300	1,900
4	Sosyal Güvenlik Kuruluşları Kümülatif Denge Üst Sınır	—10,500	21,500

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Resmi İnternet Sayfaları,(www.hazine.gov.tr)

26 Nisan 2005 tarihli Niyet mektubunda yapılacak düzenlemelere ilişkin konular şu şekilde sıralanabilir (19.Stand-By Düzenlemesi 26 Nisan Tarihli Niyet Mektubu):

- **Emeklilik Reformu Yasa Tasarısı ile** emekliliğe esas asgari yaş sınırının yükseltilmesi, ödenen asgari prim tutarlarının arttırılması, prim ödeme gün sayısının arttırılması, ortalama emeklilik aylık bağlama oranının düşürülmesi, sosyal güvenli kurumlarının (SSK, Bağkur, Emekli Sandığı) birleştirilerek özel sağlık sigortacılığının teşvik edilmesi;
- **Vergi İdaresi Yasa Tasarısı ile** Gelir İdaresinin Maliye Bakanlığı'na “yarı-özerk” olarak yapılanması, finansal hizmetler üzerinden alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)'nin kaldırılması, bunun yaratacağı vergi açığının yeni vergilerle telafi edilerek verginin tabana yayılması, tarımsal destekleme alımlarının kaldırılması, KİT'lerde çalışan sayısının azaltılması;
- **Bankacılık Kanunu Yasa Tasarısı ile** Kamu bankalarının özelleştirilmesi, özel bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi konusunda merkezi devletin vergi salma ve harcama yapma politikalarının il özel idarelerine ve belediyelere devredilmesi, belediyelere borçlanma yetkilerinin verilmesini düzenleyen yasaların hazırlanması ve yasama erkine müdahale ederek

bunların TBMM'den geçirilmesi koşullarıdır. Diğer Koşulların ötesinde, niyet mektuplarında yürürlüğe konulması istenilen yasaların, TBMM'den geçirilmesi koşulu meclisin iradesini kısıtlamak, müdahale etmektir.

1999–2004 arasında IMF ile yapılan üç stand-by anlaşması ile maliye politikasına yönelik düzenlemeler aşağıda Tablo 13'de özetlenmiştir.

Tablo 13: IMF' ye Taahhüt edilen Maliye Politikasına Yönelik Yapısal Düzenlemeler (1999–2004)

- Gayrimenkul sermaye iratları ve serbest meslek kazançları üzerinde uygulanan stopaj yüzde 15'den yüzde 20'ye çıkarılacak,
- Faiz ve repo gelirlerine uygulanan stopaj oranı yüzde 2 yükseltilecek,
- Ücret ve maaş kazananların vergi dilimleri ve özel istisna miktarlarının artışı hedeflenen enflasyon oranıyla sınırlandırılacak,
- KDV oranı yüzde2 puanında arttırılacak,
- Akaryakıt fiyatlarının belirlenmesinde Hazine onayı gerekli olacak ve harçlar akaryakıt fiyatlarındaki değişikliğe bağlı olarak otomatik olarak ayarlanacak,
- Tütün ve alkollü içecekler üzerinde KDV oranı arttırılacak,
- 2000 yılı bütçesinin TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda kabul edilecek,
- Peşin vergi uygulamasına 2001 yılında da devam edilecek,
- Kurumlar vergisi oranı arttırılacak,
- Telefon ve doğal gazdan alınan KDV oranı yükseltilecek,
- 2001 yılı bütçesinin, bütçe plan komisyonunda kabul edilecek,
- Mayıs 2001 yılı başında ATV arttırılacak, KDV oranları yükseltilecek
- Nisan 2001 itibariyle, sosyal güvenlik ödemelerine ilişkin minimum katkı payı yükseltilecek,
- 2001 yılı için ek bütçe kabule dilecek
- Vergi kimlik numaralarının yaygınlaştırılmasına ilişkin vergi düzenlemeleri yapılacak,
- Özel sektör vergi borçları stoku azaltılacak,

- Bakanlar Kurulu konsolide bütçe vergi gelirlerinden Büyükşehir Belediyelerine ayrılan payın yüzde 4.1 seviyesine düşürülmesine ilişkin karar alınacak,
- Bakanlar Kurulu kamu kuruluşlarında istihdam edilen personele yönelik işten ayrılma kurullarının hayata geçirilmesine yönelik bir genelge yayınlayacak,
- Maliye Bakanlığı küçük çiftçilere yönelik doğrudan gelir desteğine yeterince kaynak ayırmak amacıyla, ödenekler arası kaydırma yapmayı onaylayacak,
- 2002 yılı Şubat ayında ÖTV reel olarak attırılacak
- 2002 Mart sonuna kadar Maliye Bakanlığı, konsolide bütçeye tabi kuruluşların bölge müdürlüklerinin kapatılmasıyla sağlanacak tasarrufları belirleyecek ve bütçe ödeneklerinin bloke edilmesini sağlayacak,
- KİT'ler maliyet düşürme talimatlarıyla uyumlu olarak bütçelerini onaylayacak,
- Emekli Sandığı ucuz ilaç alım programı, Nisan 2002 uygulamaya konulacak,
- KİT'ler yeni bedelsiz veya tarife altı fiyat uygulaması yapamayacak,
- Mali açığı kapatmak için, 2003 yılında tütün mamulleri ve alkollü içecek fiyatları 0.25 katrilyon TL vergi geliri sağlayacak şekilde arttırılacak,
- 2003 yılı içinde, Serbest Ticaret Bölgeleri'ndeki teşviklerin aşamalı olarak azaltılacak, coğrafi, sektörel ve diğer yatırım teşvikleri de en aza indirilecek,
- 2003 yılı haziran ayı sonuna kadar stopaj aşamasında, finansal gelirlerin vergilendirilmesi uyumlu hale getirilecek,
- 2004 yılı için KİT'lerdeki istihdamı sınırlandırmaya yönelik taahhüde bağlı kalmamak,
- 1 Ocak 2005 tarihi itibariyle geçerli olacak ve bütçe dışındaki özel hesapların ve ödeneklerin kaldırılmasını sağlayacak yasal düzenlemenin 2004 yılı Nisan ayı sonuna kadar TBMM sunulacak,
- Sosyal güvenlik açıklarının, sistemin sürdürülebilirliğini sağlayacak şekilde düzenlenecek

Kaynak: AYDIN Murat ve ŞİRİNER İsmail (2005: 200), "Mali Egemenliğin Sınırlandırılması: Vergilendirme Yetkisi ve IMF", **Vergi Sorunları Dergisi**, Yıl 28, Sayı 196, ss. 188-207.

4. TÜRKİYE – IMF İLİŞKİLERİNİN MALİ EGEMENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

IMF ile imzalanan stand-by anlaşmalarında izlenecek programların egemenliği aşındıran en önemli özelliği, hükümet tarafından niyet mektubu içerisinde IMF'ye uyulacağı taahhüt edilen “koşullardır”. Hükümet IMF kaynaklarını kullanabilmek için bazı politika tedbirlerini almak konusunda taahhütler vermektedir. Hükümet niyet mektubunda taahhüt ettiği politikaları izlediği sürece IMF kaynaklarını dilimler halinde serbest bırakmaktadır. Bu politikalara uyulması performans kriterleri, yapısal kriterler, gösterge niteliğindeki hedefler ve bunların üçünü kapsayan program gözden geçirmesi göstergeleri ile ölçülür.

Performans kriterleri, programın öngörüldüğü gibi işleyip işlemediğini gösteren kriterlerdir. Bu kriterler rakamsal hedefler olabileceği gibi (bütçe temel fazlası, Merkez Bankası'nın net iç varlıkları vd.) rakamsal olmayan yapısal performans kriterleri de olabilir (Kanunlar vb). Performans kriterleri, programın sürekliliği için IMF tarafından istenen koşullardır. Performans kriterlerine uyulmaması durumunda yeni kredi dilimlerinin serbest bırakılması ancak IMF İcra Direktörleri kurulunun onayı ile mümkün olabilmektedir. Yapısal kriterlerin sağlanmaması durumunda IMF kriter sağlanana kadar program gözden geçirmesini durdurarak kredi dilimlerini serbest bırakmamaya karar verebilir. Gözden geçirmeler ise programın amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığının değerlendirilmesini sağlayan önemli bir süreçtir. Performans ve yapısal kriterler tutturulmuş olsa bile, gözden geçirmeler sırasında hükümet tarafından alınan farklı tedbirler nedeni ile programın amaçlara ulaşmada başarısız kalacağı düşünülüyorsa; IMF, program gözden geçirilmesinin tamamlanmamasına ve kredi dilimlerinin serbest bırakılmamasına karar verebilir (Hazine Müsteşarlığı 2006a).

Gözden geçirme programlarının yerine getirilmesi için gereken düzenlemeler gerçekleştirilmediği durumda Stand-by düzenlemesi imzalanmamakta ya da Gözden Geçirme Programları yapılmayıp, istenilen kaynaklar kullanılamamaktadır.

IMF ile yapılan Stand-by düzenlemelerinin kriterlerin ele alındığı gözden geçirmelerin listesi aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 14: 17. Stand-By Düzenlemesi

Tarih	Gözden Geçirme
09.12.1999	IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
10.04.2000	1. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
22.06.2000	2. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
18.12.2000	3. ve 4. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
30.01.2001	5. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
03.05.2001	6. ve 7. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
26.06.2001	8. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
31.07.2001	9. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
20.11.2001	10. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2006m

Tablo 15: 18. Stand-By Düzenlemesi

Tarih	Gözden Geçirme
18.01.2002	Yeni Stand-By Düzenlemesine ilişkin (2002-2004) Niyet Mektubu
03.04.2002	1. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
19.06.2002	2. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
30.07.2002	3. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
05.04.2003	4. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
25.07.2003	5. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
31.10.2003	6. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
02.04.2004	7. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu
15.07.2004	8. Gözden Geçirmeye İlişkin Niyet Mektubu

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2006n

Tablo 16: 19. Stand-by Düzenlemesi

Tarih	Gözden Geçirme
26.04.2005	Yeni Stand-by Düzenlenmesine ilişkin(2005-2007) Niyet Mektubu
24.11.2005*	1. ve 2. Gözden Geçirmelere ilişkin Niyet Mektubu
30.09.2005**	3. Gözden Geçirme
31.12.2005**	4. Gözden Geçirme
31.03.2006**	5. Gözden Geçirme
30.06.2006**	6. Gözden Geçirme
30.09.2006**	7. Gözden Geçirme
31.12.2006**	8. Gözden Geçirme
30.04.2007**	9. Gözden Geçirme
30.08.2007**	10. Gözden Geçirme
31.12.2007**	11. Gözden Geçirme

*Gerçekleşen, ** Niyet Mektubuna yapılan EK-A'da belirtilen tarihler

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2006o

Görüldüğü gibi, 17. stand-by anlaşması 10, 18. stand-by anlaşması ise sekiz defa IMF tarafından gözden geçirilerek hükümet tarafından niyet mektuplarında taahhüt edilen performans ve yapısal kriterlere uyulup uyulmadığı kontrol edilmiştir. Gözden geçirmelerin tarihlerine bakıldığında ise bazı dönemler her ay IMF tarafından kriterlerin kontrol edildiği görülmektedir.

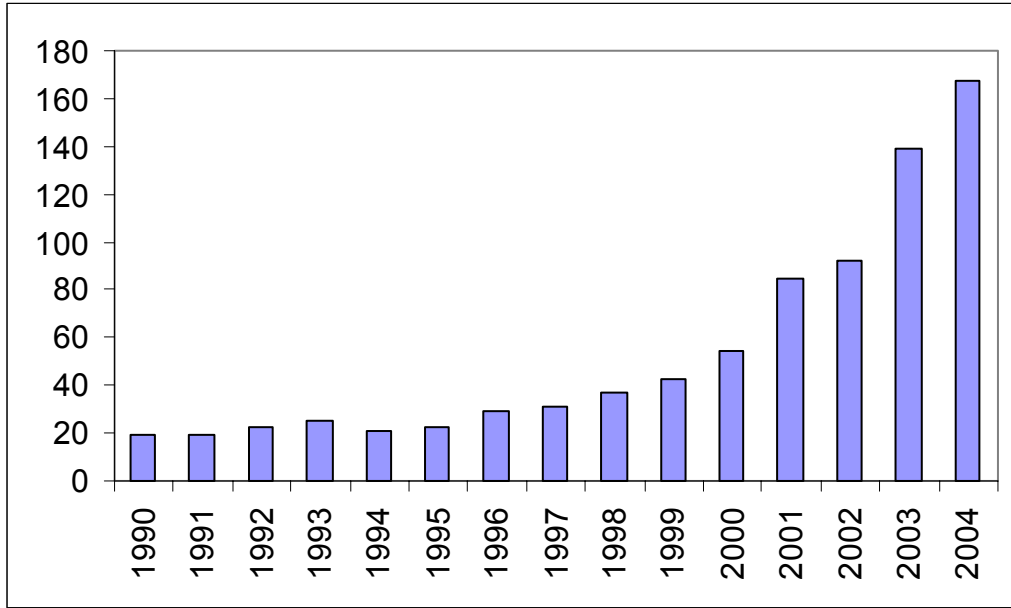
4.1. IMF ile Uygulanan Programların Egemenlik Üstündeki Etkilerinin Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergelerdeki Gelişmeler ile İncelenmesi

IMF'nin önemle üzerinde durduğu faiz dışı bütçe fazlası, vergi oranları, iç borç stoku ve dış borç stoku gibi bütçe kalemlerinin 1990–2005 yılı arası değişimleri incelenecektir.

4.1.1 Konsolide Bütçe Üstündeki Etkiler

Kamu bütçesi basit anlamda bir muhasebe kaydı olmayıp devletin topluma karşı taahhütlerini de temsil eden siyasi bir belgedir. Bütçenin gelir ve gider kalemlerinin yapısı devletin topluma karşı sorumluluklarını ve duyarlılıklarını göstermektedir (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2005: 19). IMF ile yapılan anlaşmalar bahsedildiği üzere iki temele dayanmaktadır: İstikrarlı makro ekonomik çevre ve yapısal düzenlemeler. İzlenen politikalar ile öncelikle kamu kesimi faiz dışı fazlasının artırılması amaçlanmaktadır. Hedeflenen faiz dışı fazla ise borç faizi ödemelerinde kullanılacaktır. Gerçektende artan borç yükü bütçe üzerinde ağır bir yük oluşturmakta ve bütçe giderek bir borç idaresine dönüşmektedir.

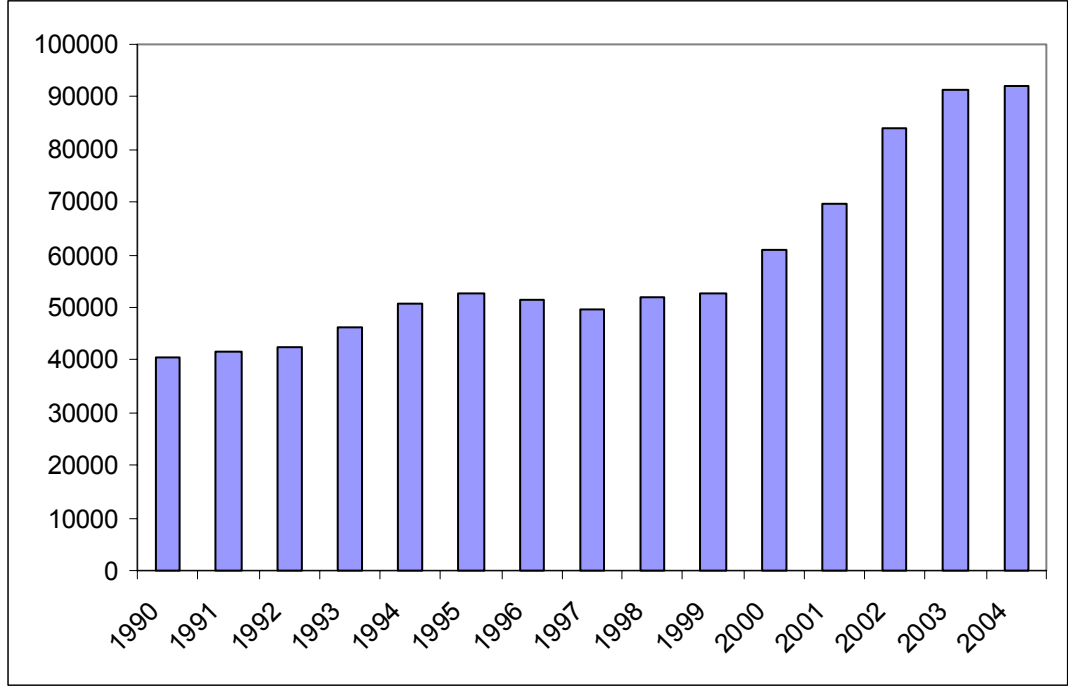
Şekil 2: Toplam İç Borç Stoku (Milyar \$)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, DPT

Şekil 3: Toplam Kamu Sektörü Dış Borç Stoku (Milyar \$)

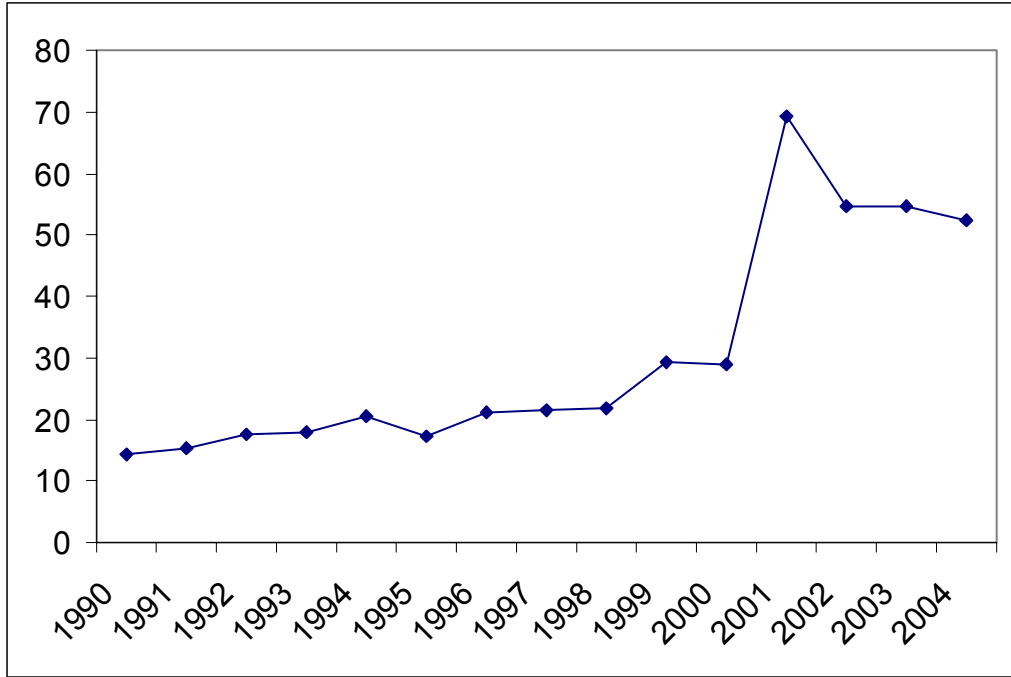
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, DPT

Şekil 2 ve şekil 3'ten görülebileceği gibi Türkiye'nin iç ve dış borç miktarları 1990 yılından başlayarak artmaktadır. 1990 yılında 19,53 milyar dolar olan iç borç 1999 yılında 42,44 milyar dolara yükselmiştir. 2001 yılında ise 1999 yılı rakamına göre yüzde 100,2 artarak 84,9 milyar dolara yükselmiştir. Sonraki yıllarda ise iç borç miktarı artmaya devam etmiş ve 2004 yılında 167,3 milyar dolara ulaşmıştır. Kamu sektörü dış borç stoku ise 1990 40,683 milyar dolardır. Büyüme eğilimi dış borç stokunda da bulunmasına rağmen iç borç stoku gibi yüksek seyretmemektedir. 1999 yılında 52,687 milyar dolar olan stok 2001 yılında 1999 rakamına göre yüzde 32,4 artarak 69,752 milyar dolara ulaşmıştır. 2004 yılında ise 91,924 milyar dolar olan kamu sektörü dış borç stoku 1999 yılına göre yüzde 74,47 artmış olup aynı dönem yüzde 294,2 artmış olan iç borç stokuna göre düşük büyümüştür. İç ve dış

stoklarındaki bu mutlak artış özellikle IMF programlarında belirtilen kamu borç stokunun büyümesinin sınırlandırılması hedefi ile ters yönde hareket etmektedir.

Bu durum özellikle iç borçların GSMH' a olan oranı ele alındığında daha açıkça görülebilmektedir.

Şekil 4: Toplam İç Borç Stokunun GSMH' a Oranı

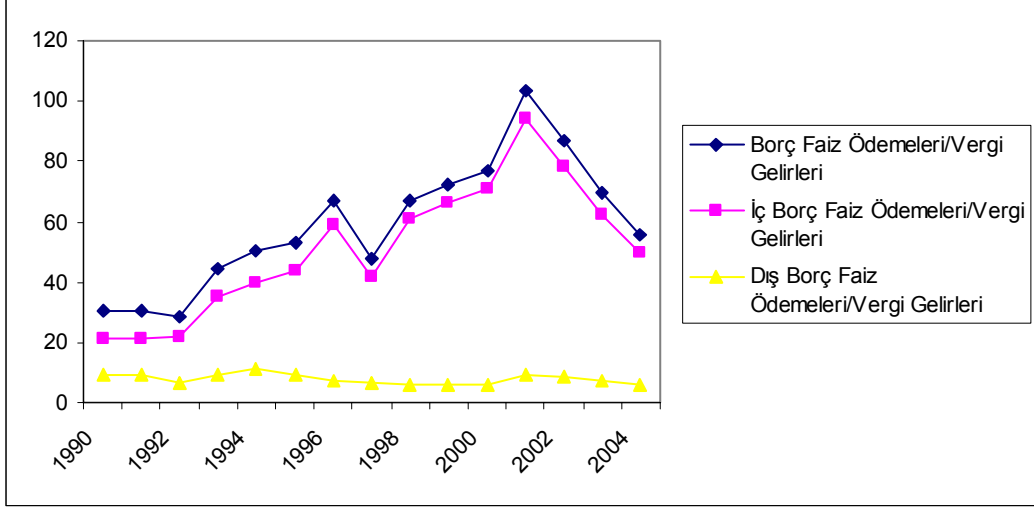

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

İç borç stokundaki artış eğer GSMH'daki artıştan küçük ise borç stokunda göreceli bir azalmadan bahsedilebilir. Ancak şekil 3 ele alındığında 1990'da 14,4 olan iç borç/GSMH oranının 1999 yılında 29,3'e yükseldiği görülmektedir. Bu oran 2002'de 91,7, 2003'de 139,3 ve 2004'de 167,3 olmuştur. Bu bir anlamda ülkenin toplam ürettiği zenginliğin sadece iç borcu bile karşılayamadığını gösterir. Eğer kamu gelirleri bu yükü taşıyamıyorsa bu borç yükü ülkenin ekonomik olarak zayıflayarak dışardan gelecek herhangi bir yardım için öne sürülecek her türlü koşulu kabul etmesi demektir.

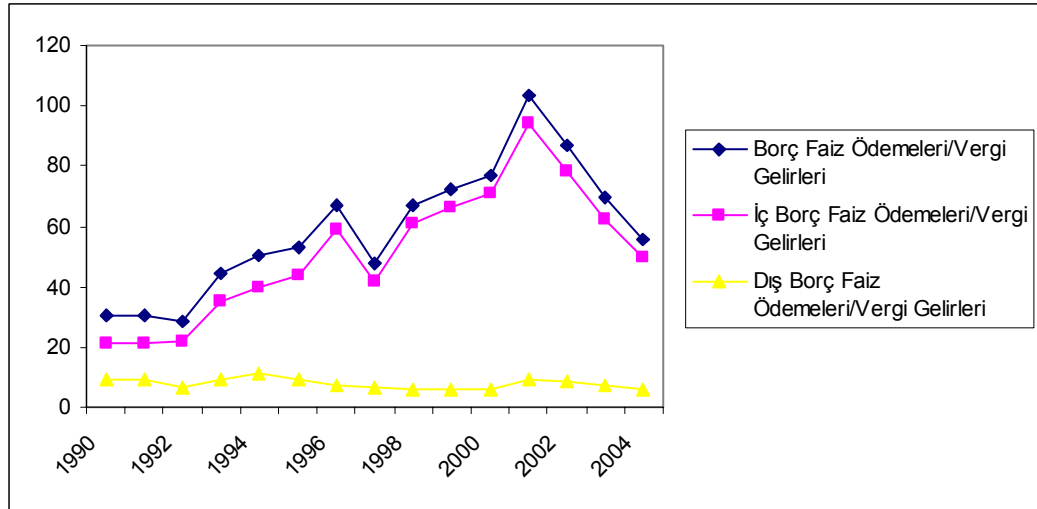
Bütçenin borç idaresine dönüşmesi şekil 5, 6 ve 7'deki iç borç ve dış borç faizlerinin ile anapara ödemelerinin vergi gelirlerine oranı ile anlaşılabilir.

Şekil 5: İç ve Dış Borç Ana Para Ödemelerinin Vergi Gelirlerine Oran

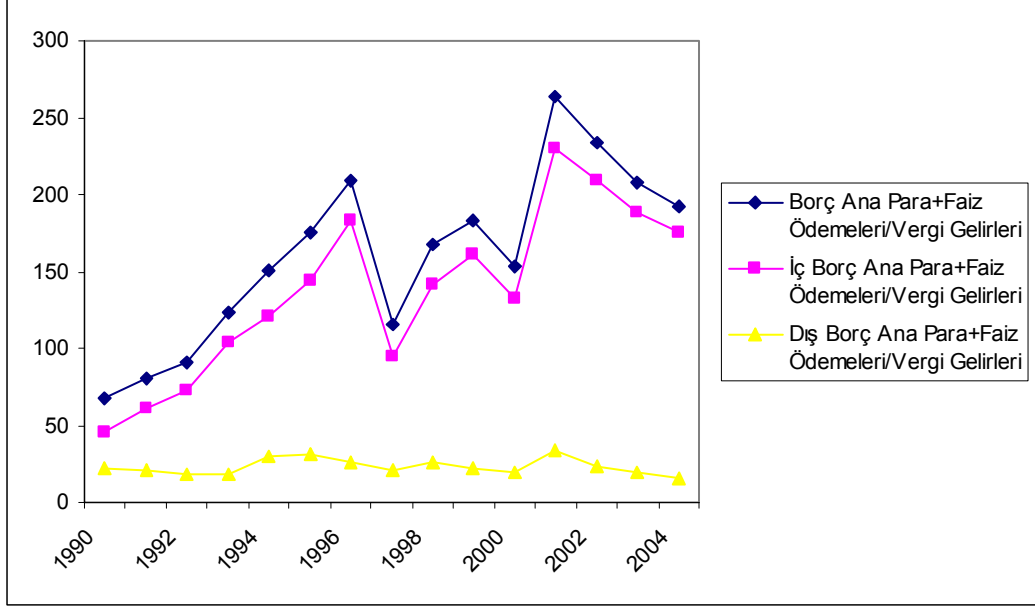
Kaynak: DPT

Şekil 6: İç ve Dış Borç Faiz Ödemelerinin Vergi Gelirlerine Oranı

Kaynak : DPT, (www.dpt.gov.tr)

Şekil 7: İç ve Dış Borç Ana Para ile Faiz Ödemeleri Toplamının Vergi Gelirlerine Oranı

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr.)

İç borç ve dış borçların anapara ödemelerinin vergi gelirlerine oranı 1990 yılında sırasıyla 24,4'tür. Bu oran 1999 yılında aynı sırayla 94,6 ve 15,9'a yükselmiştir. Toplamda 110,5 olan bu oran 2001 yılında en yüksek seviyesine çıkmış ve 160,4 olmuştur. 2004 yılında ise iç borç anapara ödemesinin vergi gelirine oranı 126,0, dış borcunki ise 9,7 olup toplamda vergi gelirlerine oranı 135,7'dir. Anapara ödemelerinin büyük kısmını iç borç geri ödemelerinin oluşturduğu görülmektedir. 2004 yılında iç borç anaparası ödemesi, dış borç anapara ödemesinin 12.98 katıdır.

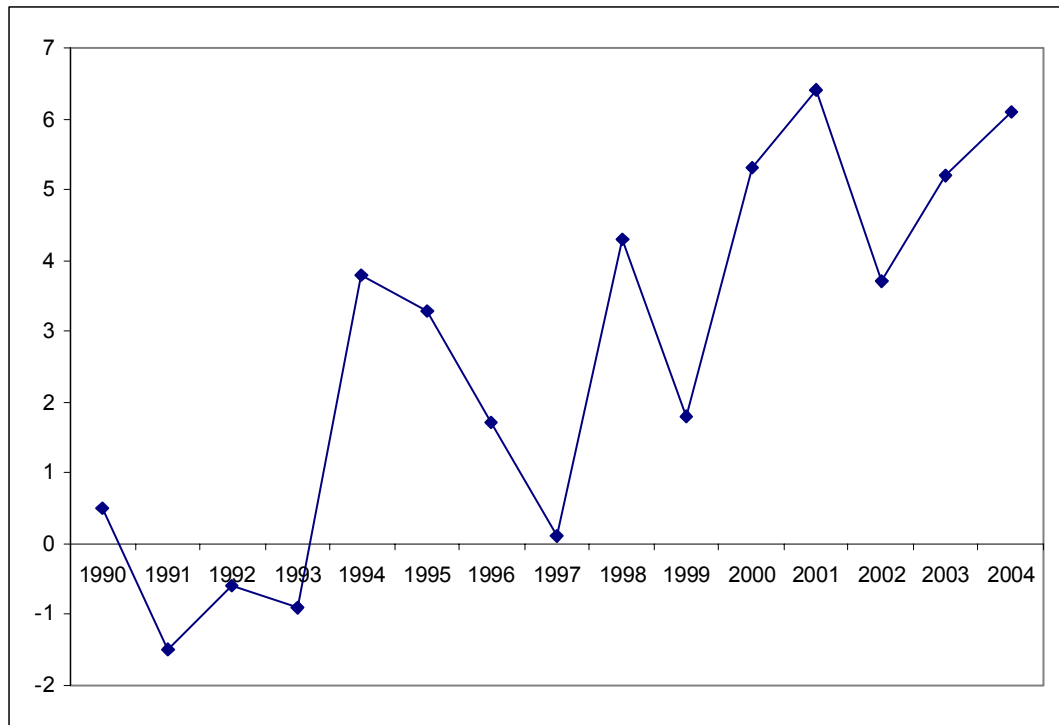
Borç faizi ödemelerinin vergi gelirlerine oranı şekil 6 ile ele alındığında yine iç borçların faiz geri ödemelerinin daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Dış borçların ödenmesini kolaylaştırmaya ilişkin olarak, uygulanan programların en önemli özelliklerinden biri yurt içi tasarruflardan sağlanan fonların dış borç faizi olarak ödenmesidir. Bu durum IMF istikrar programlarını uygulayan ülkelerde işsizlik ve gelir bölüşümünü olumsuz etkileyerek dengesizliği arttırmaktadır (Seviğ 2003: 165). 1990 yılında iç borç ve dış borç faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı 21,2 ve 9,6 iken bu oran 1999 yılında 66,4, 6,1'e yükselmiş ve 2004 yılında 49,8, 6,2 olmuştur. Dış borç faiz ödemeleri 1990–2004 yılları arasında durağan sayılabilecek bir seyir

izlemekte iken iç borç faiz ödemeleri 2001 yılında zirve yaparak 94,4'e yükselmiş ve 2004'te 49,8 olmuştur. Dış borçların iç borçlar ile finanse edilmesiyle dışarıya değer aktarımı gerçekleşmektedir. Bu durum iç borç anapara ve faiz ödemelerinin dış borçlardan daha yüksek bir seviyede seyretmesine neden olmaktadır. Bu rakamlar bize vergi gelirlerinin 2001 yılında faiz ödemelerini bile karşılayamadığını göstermektedir. Sonraki yıllar gözlemlenen düşme eğilimine rağmen 2004'te hala vergi gelirlerine olan oranı yüzde 56'dır.

İç ve dış borç anapara ile faiz ödemeleri toplamının vergi gelirlerine oranı şekil 7'den incelendiğinde bütçenin ana işlevinin borç idaresi olarak belirginleştiği açığa çıkmaktadır. 1990 yılında bahsedilen oran 67,2 iken 1999 yılında 182,9 olmuş, 2001 yılında zirve yaparak 263,7'ye yükselmiş e 2004'te 191,7 olmuştur.

IMF ile yapılan programlarda, bütçenin faiz dışı fazla vermesi amaçlanarak borç stokunun çevrilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

Şekil 8: Faiz Dışı Konsolide Bütçe Açığı Fazlasının GSMH' a Oranı

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)

Faiz dışı fazla uygulanan programların temelindedir ve kamu borç stokunun sürdürülebilmesi bütçenin faiz dışı fazla vermesine bağlanmıştır. Gerçekten de şekil 8'e bakıldığında borç anapara ve faiz ödemelerinin tepe yaptığı 2001 yılında faiz dışı fazlanın GSMH'a olan oranı da 6,4 ile tepe yapmaktadır. Bu artan borç stoku hedefinin tutturulmamasına rağmen faiz dışı fazla performans kriterinin sağlanmasına önem verilmekte olduğunu göstermektedir. Kısaca borcun miktarından ve bütçeye getirdiği yükten çok borç faizlerinin ödenebilme yeteneğinin korunması özelliği öne çıkmaktadır. Faiz dışı fazlanın sağlanması faiz dışında diğer harcamaların kısılmasını gerektirmekte ve IMF tarafından uyulması gereken bir kriter olması halkın kamu bütçesi üzerinde söz sahibi olmasını engelleyerek bütçe yapma yetkisini aşındırmaktadır. Kamu harcamalarının borçlanma ile karşılanması ise demokratik sürecin ipotek altına alınması anlamına gelmektedir.

Faiz dışı fazlanın hedeflenerek borcun sürdürülebilmesinin maliyeti, bütçe içindeki diğer kalemlerin kısılması ile mümkündür. Bu ise harcama yetkisinin zayıflatılması anlamına gelmektedir. Diğer bir anlamda yüksek borç yükü, bütçe içerisinde sosyal öneme sahip diğer kalemlere ayrılan kaynakların kısılmasıdır. Personel, yatırım, sosyal güvenlik harcamaları ve KİT'lere transferler azaltılarak ülke içinde yaşayanların önemli bir kesiminin gelirlerinin düşmesi ve gelir dağılımının bozulması demektir. Bu süreç IMF tarafından bir takım yapısal kriterlere koşullandırılmakta ve devlet ile toplumun geniş olan az ve orta gelirli hanehalkı arasındaki bağı zayıflatmaktadır.

Gelirler politikası üzerinden yapılan uygulamalar sürdürülen programın maliyetini çalışan, emekli ve çiftçinin üstüne yılmaktadır. Hedeflenen enflasyon uygulamasına geçilerek kamu çalışanlarının ücret artışları gerçekleşen değil hedeflenen enflasyona göre belirlenerek, özel sektörde ise fiyat ve ücretler serbest piyasa koşullarına göre belirlenmektedir.

Yine sosyal güvenlik reformu ile emeklilik yaşının artırılması ve emekli maaşlarının TÜFE'ye bağlanması emeklilerin yük altında kalmasına yol açmaktadır. Nüfusun ve istihdamın önemli bir kısmını oluşturan tarım kesiminde ise uygulanan destekleme sistemlerinin aşama aşama kaldırılması ve Doğrudan Gelir Ödemeleri

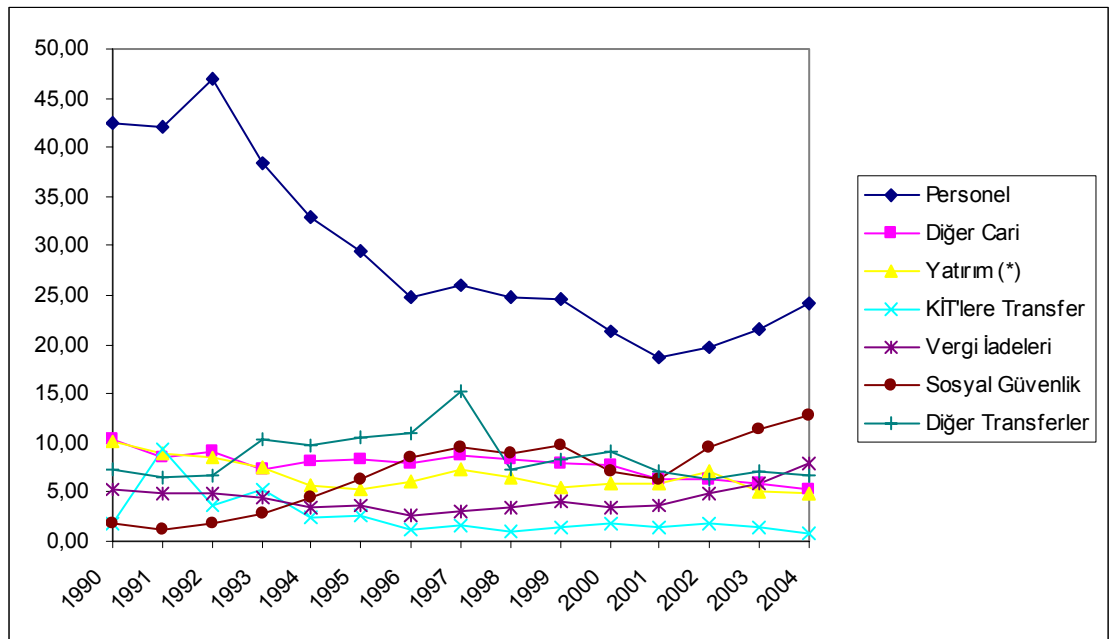
sistemine geçilmesi yine bütçe üzerinde iyileştirici etkilere sahip olmasına rağmen tarım kesiminde bulunanlar için gelirlerinin azalması anlamına gelmektedir.

Tarım reformu ile aynı zamanda tarımsal ürün piyasalarının serbest ticarete açılması sağlanmakta ve önemli bir nüfusun geçim kaynakları ellerinden alınmaktadır. Bunun sonucu ise üretim yapmayacak olan tarımda istihdam edilmiş büyük bir kitlenin şehirlere göç etmesi ve varoşlara yerleşmeleridir. Yatırım harcamalarındaki azalışla beraber istihdam olanakları azalacağı için bu göç eden nüfusa sosyal olanaklar sağlamak imkânı kalmayacak ve beraberinde getireceği ekonomik yoksunluklar toplumda artan şiddet olayları, artan adli olaylar, politik kargaşa gibi sonuçlara yol açacaktır. Günümüzde meydana gelen olaylar ise bunun önemli bir kanıtıdır.

Sosyal yapının deformasyona uğraması ise devlet ile millet arasındaki ilişkiyi zayıflatarak birbirinden uzaklaştıracak dolayısıyla egemenliğin en önemli unsurlarını birbirinden ayıracaktır. Bu ise minimalist (sınırlandırılmış, küçük) devlet sürecinde önemli bir adımdır.

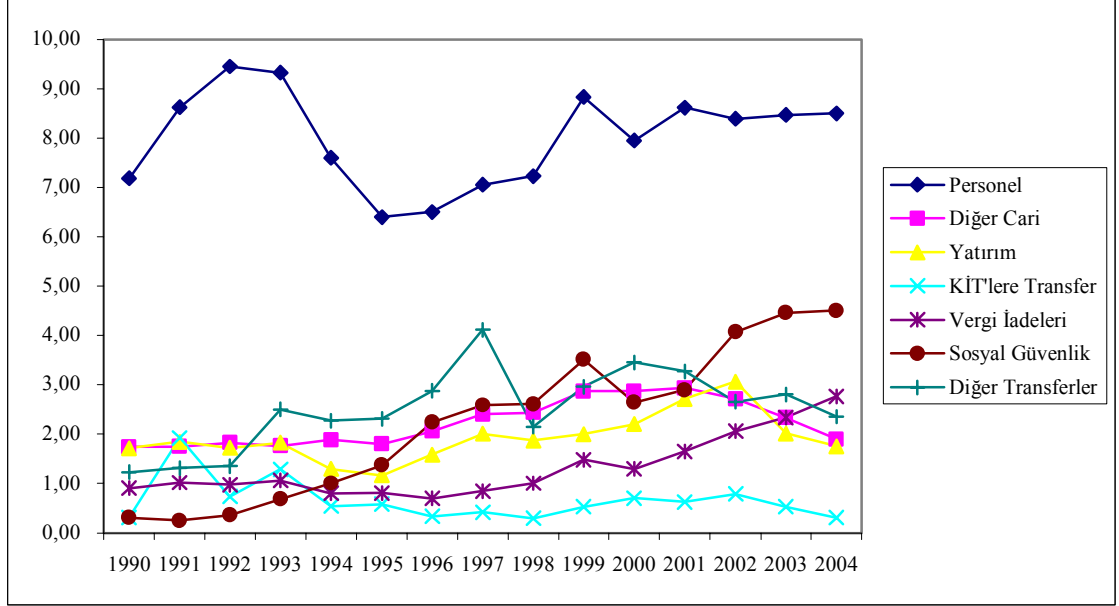
Konsolide bütçe içinde faiz dışında kalan harcamaların yapısı Şekil 9 ve 10'da özetlenmektedir.

Şekil 9: Konsolide Bütçede Faiz Dışı Harcamaların Yüzde Dağılımı

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)

Şekil 10: Konsolide Bütçede Faiz Dışı Harcamaların GSMH'a Oranı(%)

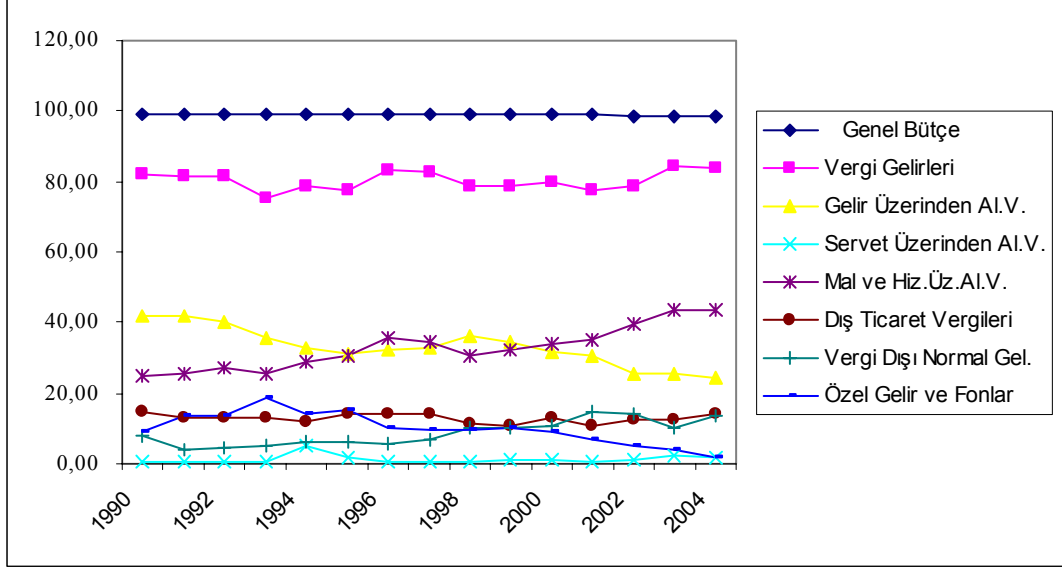

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)

Konsolide bütçenin gelir kısmı devletin olağan gelirlerini göstermektedir. Kamu gelirlerinin ana kaynağı ise vergi gelirleridir. 90'lı yıllar süresince uygulanan programlarda yapılan reformlar ile kamu gelirleri açısından yapılan yeniden yapılanmanın sonuçları Şekil 11 ve Şekil 12'de gözlenmektedir. Vergi gelirlerinin konsolide bütçe içindeki oranı 1990–2005 yılları arasında durağan bir seyir izlemektedir. 1990 yılında 82.19 olan bu oran süreç boyunca kısa aralıklarda dalgalanmasına rağmen 2003 yılında 84.11 ve 2004 yılında 83.49 olmuştur. Ancak alınan vergilerin yapısına bakıldığında mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerde bir yükselme görülmektedir. Bu vergiler özellikle tüketim malları üstünden alındığından oranlarındaki değişme bütçe giderlerinin yükünü hangi kesimlerin omuzladığını göstermesi açısından önemlidir. Mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin oranı 1990 yılında toplam bütçe gelirlerinin 24.78'in, vergi gelirlerinin ise yüzde 30,1'ini oluşturmaktadır. Ancak 1999 yılında bu oran bütçe gelirleri içinde 32.48'e yükselmiş toplam vergi gelirleri içindeki payı ise yüzde 41,2'ye çıkmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında ise bu oranlar bütçe gelirleri içinde sırasıyla 43,82 ve 43,76 olmuş, vergi gelirleri içindeki oranı ise yine sırasıyla yüzde 52,1 ve yüzde 52,4'e yükseldiği şekil 10'dan görülmektedir.

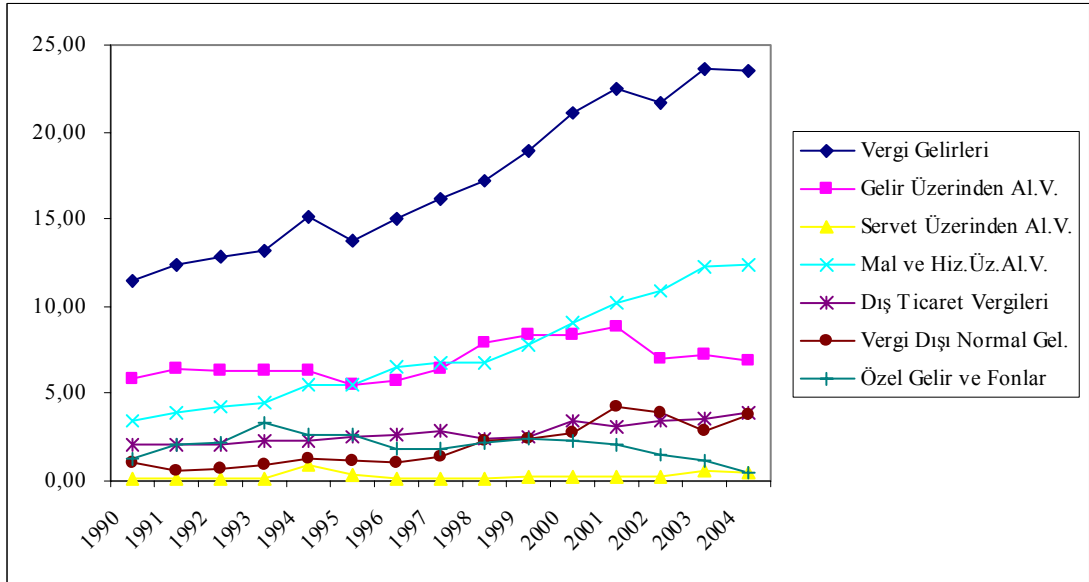

Şekil 11: Konsolide Bütçe Gelirlerinin Dağılımı (%)

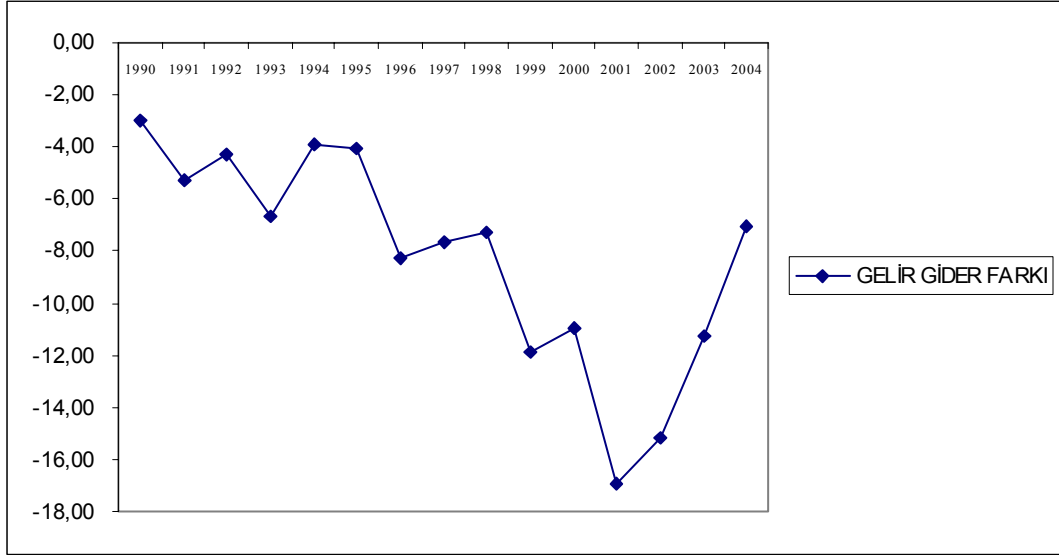
Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)

Şekil 12: Konsolide Bütçe Gelirlerinin GSMH'ya Oranı (%)

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)

Şekil 13: Konsolide Bütçe Gelir ve Gider Farkının GSMH'a Oranı (%)

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)

Konsolide Bütçe üzerinde artan faiz baskısı gelir ve gider dengesini bozmaktadır. Şekil 13'te görülebileceği gibi bütçe gelirleri ve giderlerinin arasındaki dengesizlik 1990–2001 yılları arasında giderek artmakta ve 2001 yılında dip yaptıktan sonra yükselişe geçmektedir. 1990 yılında -3.01 olan gelir ve giderler arasındaki farkın GSMH'a olan oranı 2001 yılında -16.91'e yükselmiştir. Sonraki yıllarda düşme eğiliminde olmasına rağmen 2004 yılındaki -7.07'lik oran hala 1990 seviyesinin üstündedir.

Sonuç olarak konsolide bütçenin iktisat politikası aracı olma işlevi, harcama ve gelir kalemlerindeki bozulma nedeni ile azalmaktadır. Kamu bütçesi devletin topluma karşı taahhütlerini de temsil eden siyasi bir belge olduğundan, bütçenin gelir ve gider kalemlerinin yapısındaki bu bozulma devletin topluma karşı sorumluluklarının ve duyarlılığının azaldığını göstermektedir. Bütçe toplum ihtiyaçlarından çok, IMF kredilerinin anapara ve faiz ödemelerinin sağlanması için bir araç niteliğine bürünme yolunda ilerlemektedir.

4.1.2 Özelleştirme ve Özelleştirme Gelirleri

Faiz ödemelerindeki artışların, kamu borç stokunda yol açacağı büyümenin sınırlandırılması amacı ile özelleştirme gelirlerine ihtiyaç duyulacağı programlarda belirtilmiştir. Ancak Tablo 17 ele alındığında, özelleştirmelerin devlet elindeki varlıkların nakde çevrilerek faiz ödemeleri için kullanılması dışında egemenliği yıpratıcı ve yıkıcı etkilerinin de olduğu göz ardı edilmemelidir. Tablodaki verilere göre, özelleştirme gelirleri 1984–2004 yılları arasında 10.351.066.000 dolar olarak gerçekleşmiştir ancak özelleştirme giderleri bu dönem içinde 4.504.964.000 dolar olmuştur. Kısaca net olarak 20 yıllık dönemde özelleştirme gelirlerinden 5.846.102.000 dolar elde edilmiştir. 1999–2004 arasında ise net gelir 3.113.027.000 dolardır. Yıllık olarak yaklaşık yarım milyar dolarlık bir özelleştirme geliri devletin gelir sağlayıcı varlıklarının elden çıkması pahasıdır. Devletin özelleştirme vasıtasıyla varlıklarını kaybetmesi, bugün elde edeceği özelleştirme geliri için, ilerde bu varlıklardan elde edeceği gelirden vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Bu durum ise, devletin egemenlik alanı ve gücünün zayıflaması, dolayısıyla istenilen yapısal ve mali düzenlemeleri daha kolay kabul etmesi demektir.

Tablo 17: Özelleştirme Gelirleri

Yıl	Net Özelleştirme Geliri (Bin Dolar)	Net Özelleştirme Gideri (Bin Dolar)	Özelleştirme Gelir Gider Farkı(Bin Dolar)
1990	388.966	182,09	370.756
1991	225.665	293,42	196.323
1992	284.304	1.266,81	157.623
1993	414.048	622,71	351.778
1994	546.909	543,39	492.370
1995	763.118	317.755	445.363
1996	271.641	139.469	132.172
1997	363.431	220.004	143.427
1998	1.020.344	665.354	354.989
1999	320.328	131.217	189.110
2000	2.727.789	640.200	2.097.589
2001	421.919	262.365	159.555
2002	1.102.294	1.002.195	100.099
2003	457.153	223.773	233.380
2004	896.473	553.179	343.293
1985–2004	10.351.066	4.504.964	5.846.102

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)

Uygulanan programlar gereği, kamu mallarının özelleştirilmesinde izlenen politikalar milli servetin el değiştirilmesine ve yabancılaşmasına nende olmaktadır. Bu dönüşümün sonraları telafi edilmesi mümkün görülmemekte ve yabancı sermayeye böylesine açık hale gelmenin sosyal ve ekonomik boyutlarını belirleyebilmek mümkün olmamaktadır (Seviğ 2003: 167)

4.1.3. Bağımsız Düzenleyici Kurumların Mali Egemenlik Açısından İncelenmesi

IMF'ye verilen 09.12.1999 tarihli 17. Stand-By'a ilişkin niyet mektubunun içerdiği yapısal kriterlerin, Kamu Mali Yönetimi ve Şeffaflık bölümünde bütçe çerçevesinin fiili kapsamının genişletilmesi gerekliliği nedeni ile mevcut 61 bütçe fonunun kapatılacağı belirtilmektedir (Hazine Müsteşarlığı 2006a). Fon'lar merkezi idarenin kontrolü dışında kaldığından, harcamalarındaki artış kamu maliyesinin bütünlük ve disiplini üzerinde negatif bir etki göstermiştir. Fon'ların harcamalarının bütçeleştirilmesi ile kamuda kaynak tahsisi sürecinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması amaçlanmıştır. Fon uygulamalarının amacı dışı açılma sürecinde bir yandan iç piyasayı korurken diğer yandan da ihracatı teşvik eden yeni bir mekanizma ile sermaye kesimine kaynak aktarmak idi (Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu 2001: 23). Fon'ların kapatılması ile devletin küçülmesi, ekonomik ve sosyal yaşamda rolünün daha çok etkin düzenleme ve denetlemeye kayması, buna karşın piyasaların toplumsal yaşamda daha fazla rol alması, üretilen hizmet ve ürünlerin nihai kullanıcısı vatandaşın çıkarı için devlet ile piyasalar arasında çok daha farklı bir işbirliği ve etkileşimin olmasını gerektirmiştir. Bağımsız düzenleyici kurullar da bu gereksinime cevaplardan birisi olarak ortaya çıkmıştır (İlkorur 2005).

Ancak oluşturulan kurulların bahsedilen gereksinime ne ölçüde cevap verdiği kuşkuludur. Kurullara tanınan yetkiler bir anlamda kamunun ekonomiye müdahale gücünün devredilmesi ve egemenliğinin aşındırılması anlamına gelmektedir. Bu durum şu şekilde açıklanabilmektedir (Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu 2001: 23) ;

“Yapısal reformlar ile yapılmak istenen doğrudan doğruya kamu kesiminin ekonomiye müdahalesini tasfiye etmektir. Kurul sistemi aracılığı ile getirilmek istenen denetim, aslında kamunun elindeki ekonomiye müdahale imkanı veren bütün”iktisat politikası araçlarını” tasfiye etmektir. Bu bağlamda dikkati çekilmesi gereken bir nokta da, kurullar aracılığı ile kurulacak denetimin siyaseti ekonomiden ayırıştırma amacı sağlayacağı görüşüdür. Ne var ki başta İngiltere olmak üzere birçok kapitalist ülke deneyimlerinin de gösterdiği gerçek, bu tür kurulların, siyasal iktidarların ekonomiye dolaylı ve denetimsiz müdahale araçları haline geldiğidir. “

Kamu yararını kollamakla görevlendirilmiş kimi hükümet organları devre dışı bırakılmakta ve özerk bir kurul oluşturularak hükmi şahsiyet kazandırılmaktadır (Türel 2002: 37). Oluşturulan bu kurullar ile sektörel politikalar yeniden yapılanma adı altında bağımsız düzenleyici kurullar tarafından belirlenmektedir. Ancak ne bu kurulların ne ölçüde bağımsız oldukları sorgulanmaktadır. Bağımsız düzenleyici kurullar az gelişmiş ülkelerde uluslararası kuruluşların istenci doğrultusunda değişik sektörlerde düzenleyici görevi üstlenmektedirler. Uluslararası kuruluşlar ise küreselleşme süreçlerinin garantörü, takipçisi, uyumlaştırıcısı olarak görev yapmaktadırlar (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2005: 26).

17. Stand-By Anlaşmasında taahhüt edilen yapısal reformlar bağlamında şu kurullar oluşturulmuştur;

- * Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu–1999
- * Telekomünikasyon Kurulu- 2000
- * Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu- 2001
- * Şeker Kurulu- 2001
- * Tütün ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu- 2002
- * Kamu İhale Kurulu- 2002

17., 18., 19. Stand-by düzenlemeleri ve sosyo-ekonomik göstergeleri incelediğimizde, sonuç olarak; Türkiye'nin IMF'den kaynak aktarımı için öne sürülen koşullar demokratik Anayasal düzene aykırı olduğudur.

1982 Anayasası 90. maddesinin II. Fıkrasına göre ekonomik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşan ve Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getiren anlaşma, III. Fıkrasına göre ‘uluslararası bir anlaşmanın uygulama anlaşması’ olarak değerlendirildiğinde, bu belgeler Anayasa’nın 90. maddesi hükümleri gereğince onaylamaya ve bunlara katılmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir. Var olan uygulamada ise bu düzenlemeler Anayasa denetimi dışında bırakılmaktadır. (1982 Anayasası 90. Madde)

Ayrıca, 244 Sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü, Yayınlanması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun’un V. Maddesi gereği,

“Türkiye Cumhuriyeti adına *yabancı devletlerle ve milletlerarası kurullarla veya bunların adına hareket eden kurumlarla yapılmış olup Türkiye Cumhuriyeti bakımından yürürlükte bulunan iki veya çok taraflı andlaşmaların iktisadi, ticari, teknik veya idari hükümlerinin taşıdığı amaçların yerine getirilmesi gayesini güden iki veya çok taraflı andlaşmalar ile Türkiye Cumhuriyetine hibe, kredi veya sair suretlerle yardım sağlayan iki veya çok taraflı andlaşmaları*, iki veya çok taraflı teknik veya idari işbirliği andlaşmalarını, *iki veya çok taraflı borç ertelenmesi* veya ticaret andlaşmalarını ve aynı nitelikteki modüsivendileri 2. maddenin 4. fıkrası gereğince **onaylamaya veya bunlara katılmaya Bakanlar Kurulu yetkilidir.**”

Ayrıca bu belgeler borçlanma dışında vergi, sosyal güvenlik, tarım gibi farklı düzenlemeleri de koşul olarak sunduğu için, söz konusu belgeleri onaylama yetkisinin Bakanlar Kurulunda olmasına rağmen Devlet Bakanı tarafından imzalanıp, Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı Tarafından onaylanmaması ve ayrıca Resmi Gazete’de yayınlanmaması Anayasanın 90. Maddesine aykırılık taşımaktadır.

Bir başka durum ise, 4749 sayılı (28 Mart 2002 kabul tarihli, Resmi Gazete’de ilan tarihi 9 Nisan 2002) Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlemesi Hakkında Kanun’a aykırılıktır. Bu kanunun ilgili maddesi;

“Mali yıl içinde 1 inci maddede belirtilen ilkeler ve mali sürdürülebilirlik de dikkate alınarak **yılı bütçe kanununda belirtilen başlangıç ödenekleri toplamı ile**

tahmin edilen gelirler arasındaki fark miktarı kadar net borç kullanımı yapılabilir.

Borç yönetiminin ihtiyaçları ve gelişimi dikkate alınarak, **bu limit yıl içinde en fazla yüzde beş oranında artırılabilir.** Bu miktarın da yeterli olmadığı durumlarda, ilave yüzde beşlik bir tutar, ancak Müsteşarlığın görüşü ve Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile artırılabilir. Bütçenin denk olması durumunda da borçlanma, anapara ödemesinin en fazla yüzde beşine kadar artırılabilir. Borçlanma limiti değiştirilemez” (4749 Sayılı Kanun Madde V)

Stand-by düzenlemesi bir uluslararası borç sözleşmesidir. IMF Anasözleşmesi, 1947 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiş bir uluslararası sözleşme olduğu için, “IMF niyet mektupları ve Stand-by düzenlemeleri” Anayasa’nın 90/III. Maddesine göre 1947 ‘de imzalanan uluslararası andlaşmanın uygulama anlaşması niteliğinde belgelerdir ve Resmi Gazete’de yayınlanmak zorundadırlar. Ancak, bu belgeler Resmi Gazete’de yayınlanmamaktadır. Ayrıca Vergi Kanun’ları açısından da baktığımızda benzer durumlar görmekteyiz.

Anayasanın 73.maddesinin III. fıkrasında vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır hükmüyle bu mali yükümlülükleri yasama organı tarafından konulabileceği hükme bağlanmıştır.

Anayasanın 73. maddesinin IV. fıkrasında “Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisini de Bakanlar Kurulu’na vermektedir” hükmü yer almaktadır.

Bu yetki, yasama organına ait olmakla birlikte; ekonomik yapıdaki değişiklikler, ekonomiyi yönlendiren mevzuatın ekonomik durumla uyumlaştırılmasını gerektirmekte, bu nedenle yürütme organına bazı yetkiler tanınmaktadır (Doğrusöz 2000: 136). Verilmiş olan bu yetki, Anayasa’nın 73. maddesinde yer alan verginin kanuniliği ilkesine aykırıdır (Doğrusöz 2000: 144–145).

Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Stopaj oranlarında kanunla belirlenmiş oranı sifıra kadar indirme ve bir katına kadar artırma; Katma Değer Vergisi oranlarında dört katına kadar artırmaya veya yüzde 1 kadar indirmeye ve bu oranlar arasında değişiklik yapabilme konusunda Bakanlar Kurulu’na yetki verilmesi verginin

kanuniliği ilkesini zedelemekte ve bu bent hükmü, Anayasanın vergilendirmeye ilişkin temel hükmü ile çelişmektedir. Diğer taraftan belirtilen ölçüde geniş tutulan vergilendirme sınırları, T.B.M.M.'ye ait olan vergi koyma yetkisinin yürütme organına devredilmesi sonucunu doğurmaktadır. Anayasanın 91.maddesine göre, siyasi haklar ve ödevlerden olan “vergi ödevi” konusunda, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilemezken, Bakanlar Kurulu'nun oranlar konusunda yetkilendirilmesi Anayasanın temel esaslarıyla uyuşmamaktadır (T.C 1982 Anayasası 91. madde).

Anayasanın 167'inci maddesinde, “Dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Bakanlar Kurulu'na yetki verilebilir” ifadesiyle vergi ve benzeri yükümlülükler dışında “ek mali yükümlülükler” koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir (T.C 1982 Anayasası 167. madde). 73. maddede vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin “kanunla konulacağı” ifade edildiği halde 167. maddede sözü edilen ek mali yükümlülüklerin kanunla konulması yerine, Bakanlar Kuruluna “kanunla yetki verilmesi” durumu mevcuttur. Vergi benzeri ek mali yükümlülüklerin niteliği, kapsamı ve ölçüleri önceden kanunla belirlenmemekte, bu hususları belirlemek üzere Kanunla Bakanlar Kurulu'na yetki verilmesi öngörülmektedir. Bu düzenlemeye dayanılarak 1984 yılında çıkarılan 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, “verginin kanuniliği” ilkesiyle çelişmektedir. Bakanlar Kurulu Kararı ile vergilemeye imkan tanıyan 167. madde, Anayasanın hangi hallerde kanun hükmünde kararname çıkarılmasını hükme bağlayan 91.maddesiyle de uyuşmamaktadır.

Bu hüküm temsilsiz vergileme olmaz ilkesine tamamen aykırıdır. Olaya mali egemenlik boyutundan baktığımızda ise, vergilemeden harcama olmaz ilkesi önem taşımaktadır. Yani kamu harcamalarının vergi-dışı finansman kaynakları ile karşılanmasıdır. Diğer bir deyişle, vergilemeden harcamak demek, devletin yaptığı harcamaları borçlanma ve para basma vasıtasıyla yapmasıdır. Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede mali disiplinin ve mali sorumluluk ahlakının yok olmasının belki de temel nedeni, vergilemeden harcama yapılmasıdır.

Mali egemenliği oluşturan her bir unsur, devletin varlığını sürdürebilmesi için gerekli vasıtalarđır. Vergilendirme yetkisi, harcama yapma yetkisi, bütçe yapma yetkisi, borçlanma yetkisi, kamu mallarını yönetme yetkisi devletin ekonomiyi yönlendirmek ve istikrarı sağlamak için kullanmış olduğu bir nevi maliye politikası aracıdır. Bu unsurları kullanma yetkisi anayasamızda belirtilen esaslar dahilindedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi Anayasada bazı çelişik hükümler sözkonusu olsa bile; uygulamada en etkin hukuk kaynağı yine Anayasa'dır.

SONUÇ

Egemenlik, egemen gücün mutlak, sürekli ve bölünmez bir nitelik olduğu görüşüne dayanmaktadır. Egemenlik siyasi bir otoritenin sınırlı bir toprak üstündeki mutlak kontrolünü öngörür ve devletin kendi coğrafi sınırları içinde en yüksek, kapsayıcı, sınırsız ve paylaşılmayan bir otoriteye sahip olmasını gerektirir.

Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle ABD liderliğinde kurulan yeni dünya düzeninin yaygınlaşabilmesi, getirdiği kural ve uygulamaların diğer ülkeler tarafından da kabul edilip uygulanmasına bağlıdır. Düzenin yerleşebilmesi için gönüllü veya zorunlu diğer ülkelerin işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır ve yine düzenin işleyebilmesi için; doğrudan veya dolaylı ekonomik, politik, sosyal baskılarla, yeni düzenin sürekliliğini sağlayacak kuralları diğer aktörlere de kabul ettirilmelidir. Bu nedenle kuralların yürütülebilmesi ve sürecin izlenip denetlenebilmesi için uluslararası kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Gümrük Tarifeleri Genel Antlaşması (GATT) ve sonrasında WTO savaş sonrası kurulan uluslararası ekonomik düzenin üç temel direği olarak yeni uluslararası düzeni oluşturma ve genişletme amacına hizmet etmektedirler.

Bu uluslararası kuruluşlar, yeni uluslararası düzenin işlemlerini sağlayacak kurumlardır ve bu kurumlar ile uluslararası düzenin işlemesi için gerekli çok taraflı kurallar getirilmeye çalışılmıştır. Bu kuruluşlar uyguladıkları programlarla birbirlerini tamamlamaktadır. Uluslararası ticaretin genişlemesi, ülkelerin ödemeler dengesi problemlerini çözülmesi ile uluslararası ekonomik ve finansal istikrarsızlıkların engellenmesine bağlıdır.

IMF ve WB gibi uluslararası kurumların organizasyon yapıları ele alındığında bağımsız olmayan bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Özellikle karar alma mekanizmaları ele alındığında, organizasyon yapılarından kaynaklanan özellikleri nedeni ile bu kurumların gelişmiş ülkelerin çıkarlarına uygun hareket ettikleri gözlenmektedir. Bunun anlamı, mali kaynaklara ihtiyaç duyan ülkelerin dış

kaynaklara ulaşabilmek için bu kurumlar tarafından öne sürülen çeşitli koşulları kabul etmesinin gerektiğidir. Bu koşullar ise genel anlamda devlet ve kamu politikalarını kontrol altına almayı hedefleyen salt ekonomik olmayan politik düzenlemeleri de içerir. Kısaca krediye ihtiyaç duyan ülkeler egemenliklerini aşındıracak koşullara uymayı taahhüt ederler ve önlerine konulan programları uygularlar. Bu programlar bir takım kriterlere bağlanmıştır ve ülkelerin, sürekli gözden geçirmeler ile programlarda şart olarak konulmuş bu kriterlere uygun hareket edip etmedikleri kontrol edilmektedir. Kredi dilimlerinin serbest bırakılması, bu kriterlerin gerçekleştirilmesine bağlı olduğundan yeterli performans gösterilmediğinde, kredilerin kesilmesi ihtimali gizli bir tehdit olarak ülkelerin deneyimleriyle sabittir. Uygulanan programlar ise ülkelerin ekonomik ve siyasi egemenliklerini giderek yitirmelerine yol açmakta ve uygulanan politikalar bu kurumların temsil ettiği düzenin güdümüne göre düzenlemektedir. Koşullar kredi borçlusunun kendi tercihlerine göre kullanılmak üzere belirlenmemekte, dünya kapitalist sistemi gerçeklerine göre belirlenmektedir.

IMF ve Türkiye ilişkileri ele alındığında özellikle 1990'ların sonlarından itibaren uygulanan programların öngördüğü sonuçları sağlayamadığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin yükselen iç ve dış borçları giderek artan miktarda mali kaynağa ihtiyaç duymasına sebep olmuştur. Mali kaynak ihtiyacı ise IMF politikalarına boyun eğmesini gerektirmiştir. Ancak 1999'dan sonra uygulanan üç stand-by anlaşmasına rağmen, ülkenin ekonomik durumu iyileşmemiş ve mali yapısının kırılganlığı artmıştır. Egemenlikten verilen ödüllere karşın koşullanan kriterlere uyulmaya devam edilmiş; IMF tarafından koşul olarak dayatılan kriterlerle egemenliğin aşındırılmasına neden olunmuştur.

24 Ocak kararları ile başlayan dünya ekonomisi ile bütünleşme süreci Türkiye ile dünya ekonomisi arasında her türlü mal, hizmet ve sermaye hareketleri üzerindeki denetimlerin kaldırılmasını temel almaktadır. 1989 yılında alınan 32 sayılı karar ile de sermaye akımları önündeki engeller kaldırılmıştır. IMF ile ilişkilerde son evre ise 1998'de Yakın İzleme Programı ile başlamaktadır. Bu süreç boyunca imzalanan üç stand-by anlaşması ele alındığında bunların birbirlerinin güçlendirilmiş hali olduğu

anlaşılmaktadır ve her bir anlaşma ile devlet egemenliğinin giderek artan bir kısmı çeşitli şekillerde kendisinden alınmaktadır

Minimalist devlet anlayışıyla, ulusal ekonominin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi devletin toplumsal sınıflar ile olan bağının zayıflamasını sonucunu doğurmuştur. Diğer bir ifade ile yapısal kriterlerin görevi IMF istekleri doğrultusunda toplumsal yapıyı dönüştürmektir. Toplumsal dönüşümü sağlayacak uygulamaların IMF baskısı ile yürürlüğe konması geniş toplumsal kesimlerin gerek devlet gerek kendileri arasında bağların aşınmasına yol açmıştır. Tarım reformu ve sosyal güvenlik reformu ile geniş kitlelerin refahlarında azalma yaşanmakta, özelleştirmeler ile devletin ve toplumun gelecekte elde edecekleri gelirden vazgeçilmektedir. Kamunun gözetim ve düzenleyicilik işlevi, belirli bir kesimin güdümünde olan çeşitli bağımsız üst kurullara devredilmekte ve kamu araçlarından yoksun bırakılmaktadır.

Egemenlik ancak kendisini yerleştirebilecek ve sürdürebilecek araçlara sahipse bir anlam ifade etmektedir. Mali araçlara sahip ve bunu ülkenin kendi yapısına uygun, toplumun tümünün çıkarlarına seslenecek şekilde kullanabilme egemenliğin en önemli koşuludur.

Hukukun kaynaklarını sıraladığımızda; yasama, yürütme ve yargı organlarından doğan kaynaklar şeklindedir. Hukuk hiyerarşisinde en üst sırada Anayasa olmak üzere, Uluslararası Anlaşmalar, Kanun, Kanun Hükmünde Kararnameler, Bakanlar Kurulu Kararları, Tüzükler, Yönetmelikler, Genel Tebliğler.. şeklinde olmaktadır. Tüm kanunların temeli olan ve devletin egemenliğini ifade eden Anayasa'dır. Dolayısıyla devlet sınırları içerisinde ve o devleti temsil eden organların aldığı kararlar da Anayasa'ya uygun olmak durumundadır.

Bu noktada, devletin ulus devlet kimliğinden çıkıp küreselleşme ile beraber yaşadığı dönüşümün en belirleyici göstergelerinden biri uluslararası anlaşmaların Anayasa'ya aykırılık taşıdığı durumlarda bile o anlaşmanın Anayasa'ya uygunluğunun sağlanabilmesidir. Teorik olarak en üst hukuk kaynağı anayasalar iken, uygulamada uluslararası anlaşmalar ve küresel aktörler tarafından uygulanan programlar çoğu zaman Anayasa'nın önünde yer almaktadırlar. Devletin yürütme

gücü olan hükümetin, ülkesinde uyguladığı ekonomik, mali ve diğer politikalarda bu anlaşma ve programlara uyması egemenliğin bu dönüşümünü sorgulamamıza yol açmaktadır.

Bir uluslararası kuruluş olarak IMF'nin Türkiye'ye öne sürdüğü koşullar, kurumlarla ilgili düzenlemeler ve bunların TBMM'den geçirilmesi konusundaki dayatmaları ülke egemenliğinin ve dolayısıyla mali egemenliğinin aşınmaya uğramasının en önemli göstergesidir.

KAYNAKÇA

AKIN İlhan F

1987 **Kamu Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul.

AKTAN Coşkun Can

2004 “Ekonomik Düzenin Sağlanmasına Yönelik Optimal Mali ve Parasal Kuralların Tasarımı”, **Etkin Devlet**, Konya: Çizgi Kitabevi,
(<http://www.canaktan.org/ekonomi/kurumsal-iktisat/makaleler/optimal-kural.htm>),
Erişim Tarihi: 05.06.2004

ALPAGO Hasan

2002 **IMF- Türkiye İlişkileri**, Ötüken Yayıncılık, Yayın No 509, Kültür Serisi 215, İstanbul

ALPAR Cem ve Tuba ONGUN

1998 **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Evrim Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul

AMITTAY Jakob Ben

1983 **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Savaş Yayınları, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay- Levent Köker), Birinci Çeviri, Ankara

AYDIN Murat ve ŞİRİNER İsmail

2005 “Mali Egemenliğin Sınırlandırılması: Vergilendirme Yetkisi ve IMF”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Yıl 28, Sayı 196, ss. 188–207.

BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER İKTİSAT GRUBU

- 2001 **Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler**, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayınları, ISBN:975-395-447-6, Ankara.
- 2005 2005 Başında Türkiye'nin Ekonomik ve Siyasal Yaşamı Üzerine Değerlendirmeler,(http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB2005Mart.pdf), Erişim Tarihi:18.03.2006)

BERKSOY Taner

- 1982 “Türkiye’de İstikrar Arayışları ve IMF”, **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**, Edt. Cevdet ERDOST, Savaş Yayınları, Birinci Baskı, 147-174, Ankara

BIERSTEKER Thomas J.

- 1990 “Reducing the Role of the State in the Economy: A Conceptual Exploration of IMF and World Bank Prescriptions”, **International Studies Quarterly**, Vol. 34, No. 4, (December 1990), pp. 477-492

BORATAV Korkut

- 2003 **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, İmge Kitabevi, Yedinci Baskı, Ankara
- 2004 “Cancun’daki Tıkanma Üzerine Çeşitlemeler: “Yapısal Bir Hata”nın Maliyetleri”, **Dünya Ekonomisinde Bütünleşme Hareketleri ve Türkiye**, Ed. Nihal YILDIRIM MIZRAK, Siyasal Kitabevi, Ankara

BUHR Manfred, KOSİNG Alfred

- 1999 **Bilimsel Felsefe Sözlüğü**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul

BÜYÜKTAŞKIN Şener

1983 **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Gazi Üniversitesi Yayın No: 20, Ankara.

ÇAĞAN Nami

1982 **Vergilendirme Yetkisi**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul

COLLIER Paul ve GUNNING Jan Willem

1999 “The IMF’s Role in Structural Adjustment”, **The Economic Journal**, Vol.109, No. 459, Features, (November 1999), pp. F634-F651

DEMİRCAN Esra ve Meliha ENER

2003–2004 IMF’nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yönetim Bilimleri Dergisi**, Roma Yayınları, Cilt 1, Sayı 1–2, ss.83–102, ISSN: 1304–5318, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

2003 03.01.2003 Tarihli Acil Eylem Planı,

(<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep.doc>), Erişim Tarihi: 10.12.2005

DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI

2005a <http://www.dtm.gov.tr/anl/DTO/TURLAR-DTO.htm>. Erişim Tarihi 25.12.2005

2005b <http://www.dtm.gov.tr/anl/DTO/GATT-ILKE.htm>. Erişim Tarihi
25.12.2005

DOEHRİNG Karl

2002 **Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)**, (Çev. Ahmet Mumcu), İnkılâp Kitabevi, Ankara

DOĞRUSÖZ Bumin

2002 Yargı Kararları Işığında Vergilerin Kanuniliği İlkesi Açısından Türk Vergi Mevzuatının Değerlendirilmesi, **Anayasal Mali Düzen**, XIII. Türkiye Maliye Sempozyumu, 14–16 Mayıs 1998-Bodrum, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:12, ss.135–160, İstanbul.

DÜNYA BANKASI

2006a <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:20049563~pagePK:43912~menuPK:58863~piPK:36602,00.htm#11> Erişim Tarihi 14.01.2006

2006b <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/0,,contentMDK:20120732~menuPK:268725~pagePK:41367~piPK:51533~theSitePK:40941,00.html> Erişim Tarihi 14.01.2006

EĞİLMEZ Mahfi

1997 **Dünya Bankası ve Türkiye**, Creative Yayıncılık, İstanbul

EĞİLMEZ Mahfi ve KUMCU Ercan

2002 **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, Om Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul.

ENER Meliha, SİVEREKLİ DEMİRCAN Esra

2004 **Küreselleşen Dünyada IMF Politikaları ve Türkiye**, Birinci Baskı,
Roma Yayınevi, Ankara

ERGİNAY Akif,

1984 **Vergi Hukuku Prensipleri**, A.Ü.H.F. Yayınları, İstiklal Matbaacılık
ve Gazetecilik Kolektif Ortaklığı, Ankara.

FALAY Nihat

1999 Parlamenter Bütçe Denetimi ve Bütçe Komisyonu: Türkiye'deki
İşleyiş, **Parlamento ve Sayıştay Denetimi**, Türkiye Ekonomik ve
Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul.

TESEV, http://www.tesev.org.tr/projeler/kamu_butce_metin_tebliğ3.php,
(08.07.2004)

FEINBERG Richard E.

1988 “The Changing Relationship Between the World Bank and the
International Monetary Fund”, **International Organization**, Vol.42,
No. 3, (Summer 1988), pp. 545–560

FISCHER Stanley, MELTZER Allan H., SACHS Jeffrey D., STERN Nicholas

2003 “The Future of the IMF and the World Bank: Panel Discussion”, **The
American Economic Review**, Vol. 93, No. 2, (May 2003), pp. 45–50

GAVIN Micheal ve RODRIK Dani

1995 “The World Bank in Historical Perspective”, **The American Economic Review**, Vol.85, No. 2, (May 1995), pp. 329–334

GEMALMAZ Mehmet Semih

1997 **İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Beta Yayını, İstanbul.

GÖZE Ayferi

1986 **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları, İstanbul.

GÖZLER Kemal

2002 **Anayasa Hukukuna Giriş**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

GÖZÜBÜYÜK Şeref

1997 **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara

GÜLER Birgül Ayman

2005 **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, Yapısal Uyarılama Politikaları 1980–1995**, İmge Kitabevi, II. Baskı, Ankara, ISBN:975–533–438–6

GÜNEŞ Gülsen

2000 Hukuksal Teknik Açısından Bütçede "Önceden İzin İlkesi"nin Vergi Gelirleri Yönüyle İşlevini Kısmen Yitirmesinin Bütçe Hakkı Açısından Değerlendirilmesi, **Anayasal Mali Düzen**, XIII. Türkiye Maliye Sempozyumu, 14–16 Mayıs 1998-Bodrum, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:12, ss.173–198, İstanbul.

GÜRAN Nevzat, AKTÜRK

1999 **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Dokuz Eylül Üniversitesi,
Dördüncü Baskı, Isparta.

HAGUE Rod, HARROP Martin

1998 **Comparative Government and Politics**, Second Edition, Published
by Palgrave, Newyork, ISBN: 0333696328

HAKYEMEZ Yusuf Şevki

2004 **Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı**, Seçkin
Yayıncılık, Ankara, ISBN: 9753477821

HASANOĞLU Mürteza,

2001 “Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri”, **Sayıştay Dergisi**,
Sayı 43, Ekim – Aralık, ss.68–82.

HAZINE MÜSTEŞARLIĞI

2006a **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#2001_ve_2002 Erişim Tarihi: 15.01.2006

2006b **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#para_ve_doviz_kuru Erişim
Tarihi: 15.01.2006

2006c **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#gelirler_politikasi Erişim
Tarihi: 15.01.2006

2006d **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#yapisal_reform Erişim Tarihi:
15.01.2006

2006e **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#tarim_politikalari Erişim Tarihi:
15.01.2006

2006f **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#sosyal_guvenlik Erişim
Tarihi: 15.01.2006

2006g **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#kamu_mali_yonetimi Erişim
Tarihi:15.01.2006

2006h **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#vergi_politikasi Erişim
Tarihi:15.01.2006

2006i **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#ozellestirme Erişim
Tarihi:15.01.2006

2006j **09.12.1999** Tarihli IMF ile yapılan Stand-By Düzenlemesine İlişkin Niyet Mektubu
http://www.hazine.gov.tr/duyuru/sb_turkce.htm#bankacilik Erişim Tarihi:15.01.2006

2006k Yeni Stand-By Düzenlemesi 2002–2004 18 Ocak 2002 tarihli Niyet Mektubu

http://www.hazine.gov.tr/standby/mektup/mektup11/nmektub_tr.htm Erişim

Tarihi: 15.01.2006

2006l Yeni Stand-By Düzenlemesi'ne ilişkin 26 Nisan 2005 tarihli Niyet Mektubu

<http://www.hazine.gov.tr/Standby/9GGNM/Turkce/NSBA-EFPByuzde20.pdf>

Erişim Tarihi: 15.01.2006

2006m 17. STAND - BY DÜZENLEMESİ

http://www.hazine.gov.tr/imf_niyetmektubu_17stand-by.htm

Erişim

Tarihi: 15.01.2006

2006n 18. STAND - BY DÜZENLEMESİ

http://www.hazine.gov.tr/imf_niyetmektubu_18stand-by.htm

Erişim

Tarihi: 15.01.2006

2006o 19. STAND - BY DÜZENLEMESİ

http://www.hazine.gov.tr/imf_niyetmektubu_19stand-by.htm

Erişim

Tarihi: 15.01.2006

IMF

2005a <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/glance.htm>. Erişim Tarihi 26.12.05

2005b <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/surv.htm>. Erişim Tarihi 26.12.2005

2005c <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/tech.htm>. Erişim Tarihi 26.12.2005

2005d <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/howlend.htm>

[Erişim Tarihi 26.12.2005](http://www.imf.org/external/np/exr/facts/howlend.htm)

2005e <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/finfac.htm> Erişim Tarihi 26.12.2005

2005f <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/quotas.htm> Erişim Tarihi 26.12.2005

2005g <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/gold.htm> Erişim Tarihi 26.12.2005

2005h <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/gabnab.htm> Erişim Tarihi 26.12.2005

2005i

http://www.imf.org/external/np/tre/tad/exquota.cfm?memberKey1=980&date1key=2006%2D02%2D28&finposition_flag=YES Erişim Tarihi: 27.12.2005

İLKORUR Korkmaz

2005 15.02.2005 tarihli Köşe Yazısı, Radikal Gazetesi.

İNAN Afet

1989 Birinci İzmir İktisat Kongresi Açılış Nutku,
<http://www.aydinlanma1923.org/sayi/19/19-01.htm>, 08 Mart
2006'dan: Afetinan, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 1.
Sanayi Planı, 1972

İNCE Macit

2001 **Devlet Borçları ve Türkiye**, Gazi Kitabevi, Altıncı Baskı, Ankara

İŞLETMELER İÇİN DÜNYA TİCARET SİSTEMİ REHBERİ

1999 **Uluslararası Ticaret Merkezi UNCTAD/DTÖ ve Commonwealth Sekreteryası**, 2. Baskı, Çeviri İktisadi Kalkınma Vakfı, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul.

KARACA Nil

2003 Gatt'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne, **Maliye Dergisi**, Sayı 144, ss. 84–99, Eylül-Aralık 2003

KARLUK Rıdvan

2002 **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, 5. Basım, Ankara

KAZGAN Gülten

2005 **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929–2001)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No:109, Birinci Baskı, İstanbul

KEOHANE Robert O.

1984 **After Hegemony:Coorporation and Discord in the World Political Economy**, Princeton University Pres., Princeton- New Jersey, ISBN: 0691022283.

KEPENEK Yakup – Nurhan YENTÜRK

2001 **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, On İkinci Baskı, İstanbul.

KILINÇ Ramazan

2002 “Küreselleşmeyi İnşa Etmek: Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 25–26, Cilt 7, ss. 27–40.

KİGEM

2003 **AKP'nin Kamu Yönetimi Reformu**, Edt. Işık KANSU, Ankara.

KİLİ Suna ve Şeref GÖZÜBÜYÜK

2000 **Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)**, İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı, Yayın No:269, İstanbul.

KOÇAK Mustafa

2006 **Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi: Devlet ve Egemenlik**, Seçkin Yayıncılık, Ankara. ISBN 9750201337

KURDAŞ Kemal

2003 **Bitmeyen Gaflet ve Türkiye Ekonomisinin Çöküşü**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara

KURUÇ Bilsay

1982 “Bunalımdan Büyümeye Geçişte Türkiye Ekonomisi”, **IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye**, Edt. Cevdet ERDOST, Savaş Yayınları, Birinci Baskı, 199–210, Ankara

LÜTEM İlhan

1969 **Devletler Hukuku Dersleri**, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd., İkinci Baskı, Birinci Kitap, Ankara.

MCCONNACHIE Alistair,

2003 “The Seven Principles of Sovereignty”. February 2003 issue of Sovereignty. <http://sovereignty.org.uk/features/articles/sevensov.html>.
Erişim Tarihi 07.01.2006

MİLLİ EMLAK KONTROLÖRLERİN GÖREV VE YETKİLERİ,

2005 **2005 Yılı Faaliyet Raporu**,

(http://www.milekontkur.gov.tr/faaliyet_rap/Faal_RP05.htm) (15.02.2006)

MORGENTHAU Hans J.

1970 **Uluslararası Politika**, (Çev. Baskın Oran - Ünsal Oskay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Sevinç Matbaası, İkinci Cilt, Türkçe Birinci Baskı, Ankara

ODABAŞI Hakkı; GÜNGÖR Kamil

2004 “Yürütmenin Sınırlandırılması ve Anayasal Bütçe Yaklaşımı”,
(http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/oda-bas-yurutmenin-sinirlendirilmesi-anayasal-butce.pdf), (08.07.2004)

OYAN Oğuz

1998 **Türkiye Ekonomisi: Nereden Nereye?**, İmaj Yayıncılık, İkinci Baskı, ISBN: 975-7852-54-6, Ankara

ÖNCEL Mualla; KUMRULU Ahmet; ÇAĞAN Nami

1998 **Vergi Hukuku**, Turhan Kitabevi, Altıncı Baskı, Ankara, ISBN: 975-7425-86-9.

ÖZDEK Yasemin

1999 “Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar”, **Amme idaresi Dergisi**, Cilt 32, Sayı 3, ss. 22-47

ÖZGEN Ferhat Başkan

- 2004 “Mali Sürece İlişkin Kuralların İyileştirilmesi Amacıyla Vergi ve Harcama Yetkilerinin Çerçevesinin Belirlenmesi”,
(http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/ozgen-mali-surece-iliskin.pdf), (07.08.2004)

PARASIZ İlker

- 1998 **Türkiye Ekonomisi 1923’den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitabevi, Birinci Baskı, Bursa

PAYER Cheryl

- 1981 **Borç Tuzağı: IMF ve Üçüncü Dünya**, (Çev: Reşit Ergener), Yalçın Yayınları, 1. Baskı, Nisan 1981

PAZARCI Hüseyin

- 1990 **Uluslararası Hukuk Dersleri**, İkinci Kitap, İkinci Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara

REVIEW OF WORLD BANK CONDITIONALITY

- 2005 Operations Policy and Country Services. World Bank.
(<http://siteresources.worldbank.org/PROJECTS/Resources/40940-1114615847489/webConditionalitysept05.pdf>). İndirilme Tarihi
14.01.2006

ROUSSEAU Jean Jacques

- 1974 **Toplum Sözleşmesi**, Çev. Vedat Günyol, Çan Yayıncılık, İstanbul.

RUGMAN Alan

- 2004 **Globalleşmenin Sonu “Radikal Bir Globalleşme Analizi”**,
MediaCat Kitapları, I. Baskı, (Çev. Sedat Eroğlu), İstanbul.

SANCAR Mithat

- 2003 “Değişen Egemenlik Sürecinde Meşruiyet Sorunu ve Anayasal
Düzen”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt 20, ss.158–169.

<http://www.anayasa.gov.tr/anyarg20/msancar.pdf> Erişim Tarihi: 16.10.2005

SARICA Murat

- 1982 **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

SCHMITT Carl

- 2002 **Siyasi İlahiyat (Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm)**, Dost
Kitabevi yayınları, Ankara

SCHOLTE Jan Art

- 2000 **Globalization: A Critical Introduction**, Macmillan, London and
St.Martin’s Press, Newyork.

SELASSIE Bereket Habte

- 1984 “The World Bank: Power and Responsibility in Historical
Perspective”, **African Studies Review**, Vol. 27, No. 4, December, pp.
35–46

SEVİĞ Veysi

- 2003 “International Monetary Fund (IMF) İle Yapılan Borçlanma Maliyeti Hesaplamaları”, XVIII. Türkiye Maliye Sempozyumu, 12–16 Mayıs 2003-Girne, **Türkiye’de Kamu Borçlanması (Ekonomik ve Sosyal Etkileri, Beklentiler)**, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:16, ss.163–172, İstanbul ISBN: 975–400–263–0

SEYİDOĞLU Halil

- 2002 **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, 3. Baskı, Güzem Can Yayınları:18 İstanbul.
- 2003 **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları No:20, 15. Baskı, İstanbul ISBN 9757516104

SIEGEL Deborah E.

- 2002 “Legal Aspects of the IMF/WTO Relationship: The Fund’s Articles of Agreement and the WTO Agreements”, **The American Journal of International Law**, Vol.96, No.3, July, pp. 561–599

SÖNMEZ Sinan

- 2004 Küresel Finansal Düzen, Yönetişim ve Büyüme, **Dünya Ekonomisinde Bütünleşme Hareketleri ve Türkiye**, Edt. Nihal YILDIRIM MIZRAK, Siyasal Kitabevi, Ankara. ISBN 9756325038
- 2005 **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, 2. Baskı İmge Kitabevi, Ankara..ISBN 9755332227

STIGLITZ Joseph

- 2000 “Unraveling the Washington Consensus An Interview with Joseph Stiglitz”, **Multinational Monitor**, April 2000, Volume 21, Number 4. (<http://multinationalmonitor.org/mm2000/00april/interview.html>), Erişim Tarihi: 18.03.2006

SWEDBERG Richard

- 1986 “The Doctrine of Economic Neutrality of the IMF and the World Bank”, **Journal of Peace Research**, Vol. 23, No.4, (December 1986), pp. 377–390

ŞAHİN Mehmet

- 2003 “Washington Konsensusu”ndan “Yeni Washington Konsensusu”na IMF ve Dünya Bankası Değişiyor mu?, **ODTÜ Uluslararası İlişkiler Konferansı Tebliğleri**, 3-5 Temmuz 2002, Ankara; antay Kitabevi, ISBN: 975-7206-67-9, 205-230, İstanbul

ŞANLI Ufuk

- 2002 **Borç Kapanı: IMF, Ekonomik Savaşın Perde Arkası**, Selis Kitaplar, Birinci Baskı, İstanbul.

TCMB

- 2002 Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları**, ISBN: 975-7589-72-1, Birinci Basım, Ankara. (www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf)

2006 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı,

(http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.doc), Erişim

Tarihi:24.01.2006

TESEV

2004 “Bütçe Süreci Kuramı”,

(http://www.tesev.org.tr/projeler/kamu_butce_metin_tebliğ1.php),

Erişim Tarihi:10.07.2004

TEZİÇ Erdoğan

1991 **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul.

TOSSAINT Eric

1999 **Ya Paramı Ya Canını: Dünya Bankası ve IMF’nin Üçüncü Dünya Politikaları**, (Çev. Maral Berberyan), Yazın Yayıncılık, İstanbul

TÜRCAN, Talip

2001 **Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara

TÜREL Oktar

2002 “Kriz: Nereden Nereye?”, **İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı 194, 32–38

TÜRK DİL KURUMU

1988 **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları 549, ISBN: 975-16-0070-7 Ankara.

TÜSİAD

- 2002 **Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Yayın No. TÜSİAD-T/2002-12/349

UYGUN Oktay

- 2003 “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt 20, ss.250-284.
(<http://www.anayasa.gov.tr/anyarg20/uygun.pdf>), Erişim Tarihi:
16.10.2005

VASQUEZ Ian

- 2003 “Uluslararası Finansa Alacaklı-Borçlu İlişisinin Onarımı”, **Kapitalizm ve Küresel Refah: Kapitalizm Kendini Savunuyor**, Edt. Ömer Demir-Metin Toprak, Çev. Metin Toprak-Murat Doğanlar-Ekrem Erdem, Liberte Yayınları: 76, 261-285, 1. Baskı, İstanbul.

WILLIAMSON John

- 2002 “Did the Washington Consensus Fail?”, **Outline of Speech at the Center for Strategic & International Studies**, Washington, DC, November 6, 2002.
(<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?researchid=488>),
Erişim Tarihi: 15.03.2006

WTO KURULUŞ ANLAŞMASI

- 1995 25.02.1995 Tarih ve 22213 Sayılı Resmi Gazete

YERELİ Ahmet Burçin ve Metin MERİÇ

1992 “Vergilendirme Yetkisi ve Kamu Kaynaklarının Etkin Kullanımı”,
Maliye Yazıları Dergisi, Nisan-Haziran, 63–73

YILDIRIM Oğuz

2003 “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları” Dış Ticaret Dergisi, Sayı 27, Ankara, (<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2003/istikrar.htm>),

Erişim Tarihi: 15.08.2005

244 Sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü, Yayınlanması için Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkındaki Kanun

2976 Sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun

4749 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun

EK:

Tablo 1: 1999'dan Sonraki Yapısal Reformlar ve Mevzuat Değişiklikleri

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
Bankacılık Mevzuatı		
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) Kurulması	Haziran 1999	Gerçekleşti
Ticari bankaların net döviz açık pozisyonları üzerindeki limitin aşağı çekilmesi	Eylül 1999	Gerçekleşti
Bankalar Kanunu'ndaki Değişiklikler	Aralık 1999	
Kredi karşılıklarına ilişkin düzenlemeler	Aralık 1999	Gerçekleşti
Karşılıkların vergiden düşürülmesinin sağlanması		
Sermaye yeterliliği ve döviz pozisyonu limitlerine ilişkin değişiklikler	Aralık 1999	Gerçekleşti
Bankaların getirilen düzenlemelere uyması 2000 yılında		
BDDK'ya atamaların yapılması 1 Nisan 2000'e kadar	Mart 2000	Gerçekleşti
Muhasebe kurallarında değişiklik yapılması 1 Mayıs 2000'e kadar		

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
Kredi limitlerine ilişkin Düzenlemeler 1 Temmuz 2000'e kadar	Aralık 1999	Gerçekleşti
Sermaye yeterliliği kurallarının uygulamaya konması 1 Temmuz 2000'e kadar		
Sermaye yeterliliği kurallarında değişiklikler yapılması 1 Temmuz 2000'e kadar		
BDDK'nın tam olarak faaliyete geçmesi 1 Eylül 2000'e kadar	Eylül 2000	Gerçekleşti
Yeni muhasebe standartlarının getirilmesi 1 Ocak 2001'e kadar		
Risk yönetimine ilişkin düzenlemeler 1 Ocak 2001'e kadar		
Kamu bankalarının yeniden Yapılandırılması 1 Ocak 2001'e kadar	Kasım 2000	

**Görev zararlarına ilişkin
Düzenlemeler**

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
Mevduat sahipleri ve diğer alacaklılara tam koruma sağlayan garantinin kapsam ve özelliklerinin kamuoyuna duyurulması 15 Ocak 2001'e kadar	Ocak 2001	Gerçekleşti.
Hazine ve TMSF arasında yukarıda sözü edilen garantinin finansmanına ilişkin bir protokol imzalanması 15 Ocak 2001'e kadar		
TMSF'ye gerekli durumlarda Hazine'den borç alabilme yetkisinin verilmesi		
TMSF'nin Hazine'den 6,1 milyar ABD doları borç alması	16 Kasım 2000	Gerçekleşti
Banka sahibi olunmasına ilişkin yeni kriterleri içeren düzenleme	5 Kasım 2000	Gerçekleşti
TMSF'nin planlanan takvime göre kontrolündeki tüm bankaları satmaya devam etmesi	16 Kasım 2000	Gerçekleşti

Potansiyel yatırımcılardan TMSF'deki bankalarla ilgilendiklerini gösteren mektuplar alınması 15 Aralık 2000'e kadar	15 Aralık 2000	Gerçekleşti
BDDK'nın potansiyel yatırımcılara onayları bildirmesi 22 Aralık 2000'e kadar	22 Aralık 2000	Gerçekleşti
Onaylanan potansiyel yatırımcılara bankalar hakkında bilgi verilmesi ve yatırımcıların özellikle hangi bankalarla ilgilendiklerini belirtmelerinin istenmesi 15 Ocak 2001'e kadar		Gerçekleşti.
Hangi bankaların satışa sunulacağına ya da satışa sunulmayacaksa nasıl çözüme kavuşturulacağına karar verilmesi 20 Ocak 2001'e kadar		Gerçekleşti.
Satışa çıkarılacak bankalar hakkında bilgi verilmesi ve bankalar hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılmasının sağlanması (yerinde inceleme) 20 Şubat 2001'e kadar		
Tekliflerin alınması 24 Nisan 2001'e kadar		

Her paket için alıcı(ların)
seçilmesi
7 Mayıs 2001'e kadar

Etibank ve Bank Kapital'in
finansal yeniden
yapılandırılması ve çözüme
kavuşturulmaları için ayrıntılı
planların ilan edilmesi
1 Şubat 2001'e kadar

Demirbank'ın tasfiyesi için takvim
belirlenmesi

Gerçekleşti

Borçlarını ödeyemeyen
herhangi bir bankaya anında
müdahale edilmesi

Gelecekte, yukarıdaki
paragrafta anlatıldığı şekilde
müdahale edilen her bir
bankanın çözüme
kavuşturulması

Bir varlık yönetim biriminin
kurulması (Tahsilat Dairesi)

Gerçekleşti.

Bankaların geri dönmeyen
kredilerinin tasfiye edilmesi
için Tahsilat Dairesi'ne
devredilmesi

Bu varlıkların Tahsilat
Dairesi'ne transferinden sonra
bu birimin performansı ile
ilgili bir duyuru yapılması

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
Halk Bankası ve Ziraat Bankası'nın görev zararları stoklarının piyasa düzeyinde faiz oranına sahip tahvillerle karşılanması		
Görev zararları stoklarının faizleri 2001'de tahakkuk edecektir. Bu faizler Ziraat Bankası için Hazine bonolarının ve iskontolu senetlerin ağırlıklı aylık ortalama faiz oranı çarpı 1,33 ve Halk Bankası için çarpı 1,60 olarak şeklinde hesaplanmaktadır.		
Kasım 2000'de yürürlüğe giren kanuna göre kamu bankalarının özelleştirilmesine devam edilmesi		
İç risk denetim sistemleri ve piyasa riskini yansıtan sermaye yeterliliği rasyosuna ilişkin yeni düzenlemelerin kabul edilmesi 1 Şubat 2001'e kadar	Şubat 2001	Gerçekleşti
Söz konusu yönetmeliğin yürürlüğe girmesi 1 Ocak 2002'den itibaren		

Karşılıkların vergiden
düşürülmesi için vergi
düzenlemesinin getirilmesi
1 Nisan 2001'den itibaren

Genel karşılıkların vergiden
düşürülmemesi
Türk lirası mevduat
hesaplarında zorunlu karşılık
oranının yüzde 6'dan yüzde
4'e düşürülmesi
12 Ocak 2001'den itibaren

Gerçekleşti

Hissedarlara dolaylı kredi
verilmesini yeniden
tanımlayan bir düzenleme
çıkartılması
1 Şubat 2001'e kadar

TMSF kapsamındaki bankalar
ve kamu bankalarının gecelik
pozisyonlarının 16 Mart 2001
tarihinden itibaren en az 2/3
oranında düşürülmesi (ticari
bankalara gecelik borçların
ödenmesi dahildir)
IMF'nin 6. ve 7. gözden
Geçirmeleri için önkoşul.

Gerçekleşti.

TMSF kapsamındaki bankalar
ve kamu bankalarının geriye
kalan gecelik pozisyonlarının
da kapatılması
IMF'nin 8.gözden geçirmesinin
tamamlanması(Haziran 2001'in ortasında)

Gerçekleşti.

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
<p>TMSF bankaları ve kamu bankalarının TCMB'deki repo stoklarının 7 katrilyonu aşmaması IMF'nin 8.gözden geçirmesinin Tamamlanması için önkoşul. Mayıs 2001 sonu itibariyle</p>		Gerçekleşti.
<p>Tüm kamu bankaları ve TMSF'ye devredilen bankalar farklı vade yapılarındaki mevduatlar için ortak bir mevduat faiz oranı uygulayacaklardır. Ticari bankalar ve diğer piyasa kaynaklarından gecelik borçlanma konusunda da sınırlamalar getirilecektir</p>		Gerçekleşmedi.
<p>Ziraat Bankası ve Halkbank'ın yönetimi, Hazine'ye karşı sorumlu olacak ortak ve politik olarak bağımsız bir yönetim kurulu kurulması ve yeni bir yönetim atanmasıyla güçlendirilecektir IMF'nin 6. ve 7. gözden Geçirmelerinin tamamlanması için önkoşul.</p>	Nisan 2001	Gerçekleşti

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
<p>Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması (kalan görev zararlarının kapatılması, yeniden sermayelendirilmeleri, piyasanın altında getirisi olan DİBS'lerinin değiştirilmesi ve bankaların risk ağırlıklı sermaye yeterliliği oranının yüzde 8'e çıkarılması) IMF'nin 6. ve 7. gözden Geçirmelerinin tamamlanması için önkoşul.</p>	2 Mayıs 2001	Gerçekleşti
<p>Yukarıdaki gibi finansal yeniden yapılandırılmaları gerçekleştirildikten sonra bu bankaların da diğer tüm ticari Finansal yeniden yapılandırma tamamlandıktan bankalar gibi BDDK düzenlemelerine uyması sağlanacaktır.</p>		
<p>Reformların uygulanması süreci her bankada bağımsız denetçiler tarafından denetlenecektir. Mayıs 2001'de atanacaklardır.</p>		Gerçekleşti.

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
<p>Emlak Bankası kapatılacak ve borçları ve alacaklarının bir kısmı Ziraat Bankası'na devredilecektir. Mayıs 2001 sonuna kadar IMF'nin 8. gözden Geçirmesinin Tamamlanması için önkoşul.</p>		Gerçekleşti.
<p>Sümerbank, TMSF tarafından kamu bankalarına verilenlere benzer alım-satımı yapılabilen ve yabancı para mevduat yükümlülüklerini de karşılayabilmesi için bir bölümü döviz cinsinden olan kağıtlarla yeniden sermayelendirilecektir. IMF'nin 6. ve 7. gözden Geçirmelerinin tamamlanması için önkoşul.</p>		Gerçekleşti.
<p>Sümerbank'ın geri dönemeyen kredileri de TMSF'nin Tahsilat Dairesi'ne devredilecektir. Temmuz 2001sonu İtibariyle</p>		
<p>Sümerbank satışa çıkarılacak, teklifler Eylül 2001 sonunda alınacaktır. Bu zamana kadar cazip bir teklif alınmazsa banka tasfiye edilecektir. Teklifler Eylül 2001 sonunda alınacaktır</p>		31 Mayıs 2001 tarihinde satışa çıkarılmıştır

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
TMSF’de kalan 7 banka negatif özkaynaklarının düzeltilmesi amacıyla yeniden sermayelendirilecektir. IMF’nin 6. ve 7. gözden Geçirmelerinin tamamlanması için önkoşul		Gerçekleşti.
Şu ana kadar ilgilenen yatırımcı çıkmayan dört banka (Demirbank, Bank Ekspres ve İktisat Bankası hariç 7 banka içerisinden dördü) ikinci bir geçiş bankası olarak düzenlenecek ya da tasfiye edilecektir. Mayıs 2001 sonuna kadar IMF’nin 8.gözden Geçirmesinin tamamlanması için önkoşul	15 Haziran 2000	Gerçekleşti.
TMSF’ye devredilen 8 bankanın kapanmasından sonra geriye kalan bankalar da satılacak, tasfiye edilecek ya da başka bir şekilde çözüme kavuşturulacaktır. 2001 sonuna kadar IMF’nin 12.gözden Geçirmesinin tamamlanması için önkoşul 2001 sonuna kadar		
Sünerbank 75 milyar Türk lirasını geçen tüm geriye dönmeyen kredilerini TMSF’nin Tahsilat Dairesi’ne devredecektir.		

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
<p>Diğer TMSF bankları da devirlerini Temmuz ayı sonuna kadar başlatmış olacaklardır.Ekim 2001 sonunda tamamlanmış olacaktır.</p>		
<p>BDDK sermaye açığı olan tüm bankalardan ayrıntılı sermaye güçlendirme planları sunmalarını isteyecektir. Nisan 2001 sonuna kadar IMF'nin 6. ve 7. gözden Geçirmeleri için öncelikli eylem</p>		Gerçekleşti.
<p>Meclis Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikleri onaylayacaktır. Bu değişiklikler arasında (a) özel ticaret mahkemeleri açılması ve TMSF'ye özel borç ödeme yetkilerinin verilmesi, (b) BDDK ve TMSF personeli ve yönetiminin görevlerini yapmalarından dolayı karşı karşıya kaldıkları davalara karşı daha iyi korunmalarının sağlanması, (c) Grup kredileri için konsolide bazda yeni limitler getirilmesini sağlamak üzere "bankaların kendi fonları"nın tanımlanması, (d) Türev enstrümanları da kapsayan yeni bir kredi tanımının getirilmesi, (e) Özel takipteki alacaklar karşılıklarının vergiden tamamen düşürülmesinin sağlanması.</p>	29 Mayıs 2001	Gerçekleşti

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
Grup kredisi kullanılmasına ilişkin düzenlemeler yürürlüğe girecektir. Yapısal Kriter		
1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren piyasa riski mevzuatına göre döviz riski sermaye konmasını gerektirecektir. Bankalar Kanunu kredi tanımına türev enstrümanları da dahil edecek şekilde değiştirilecektir. 1 Ocak 2002'den itibaren geçerli olacaktır.		
Bankaların muhasebe standartları uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilecektir. Yapısal kriter		
Mali Yönetim Düzenlemeleri		
Muhtemel yükümlülüklerin belirlenmesi 1 Ocak 2000'e kadar		
20 adet bütçe içi fonun kapatılması 1 Şubat 2000'e kadar		
Gereksiz bütçe dışı fonların tespit edilmesi 1 Nisan 2000'e kadar		
Bütçe dışı fonların kapatılması 1 Haziran 2000'e Kadar		2 adet bütçe dışı fon kapatılmıştır

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
25 bütçe içi fonun kapatılması 1 Ağustos 2000'e kadar		25 Bütçe içi fon kapatılmıştır
Merkezi bütçeye muhasebe ve kayıt sisteminin getirilmesi	2001 yılında	
Entegre bir finansla bilgi sisteminin oluşturulması	2001 yılında	
Hükümet garantilerinde değişiklik yapılması 1 Ocak 2001'e kadar		
16 bütçe içi fonun kapatılması 1 Haziran 2001'e kadar		
Hiç bir yeni bütçe içi ya da dışı fonun açılmaması		
Mali Yönetim ve Şeffaflık		
21 bütçe içi ve 4 bütçe dışı fonun kapatılmasını öngören kanunun Meclis'e sunulması ve yürürlüğe konması Şubat 2001 ortasından itibaren		
15 bütçe içi ve 1 bütçe dışı fonun kapatılmasını öngören kanunun yürürlüğe konması 1 Temmuz 2001'e kadar		

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
Yeni hiç bir bütçe içi ya da bütçe dışı fonun yaratılmaması Tüm bütçe içi fonların kapatılması (Destekleme Fiyat İstikrar Fonu hariç) Bütçe dışı fonların sayısının 6'yla sınırlandırılması Meclis'e kamu finansmanı ve borç yönetimiyle ilgili bir kanun teklifi verilmesi 1 Temmuz 2001'e kadar		
Hazine'nin aylık raporlarına "geri ödemeler hariç borç verme" kaleminin eklenmesi	2001 yılında	
2001'de verilebilecek yeni garantiler için 2001 yılı bütçe kanununda açık sınırlamalar getirilmesi		Gerçekleşti.
Bilgisayarlı muhasebe sistemi uygulamasının tamamlanması 2001 ortasından itibaren		
Bütçe tasnifinin uluslararası standartlara göre tamamlanması 1 Haziran 2001'e kadar		
Tahakkuk bazlı bütçe muhasebe sistemine geçilmesi için gerekli çalışmaların başlatılması	2001 yılında	

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
<p>Geriye kalan 15 bütçe içi fonun (Dünya Bankası kredilerinin yönlendirilmesi için gerekli Destekleme Fiyat İstikrar Fonu hariç) kapatılması. Haziran 2001'e kadar Yapısal Kriter</p>	3 Temmuz 2001	Gerçekleşti
<p>2 bütçe dışı fonun Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Tanıtma Fonu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Özelleştirme Fonu hariç) kapatılması. Haziran 2001'e kadar(Sosyal Yapısal Kriter)</p>	3 Temmuz 2001	Gerçekleşti
<p>Denetim ve şeffaflığın artırılması için 34187/39B sayılı kanunda öngörülen tüm gelirlerin (çoğunlukla motorlu taşıtlar vergisinden kaynaklanan) bütçe içine kanalize edilmesi. 2002 bütçesinde uygulanacaktır</p>		
<p>Döner sermaye sayısı en azından yarı yarıya azaltılacaktır. (Yapısal Kriter) 2001 sonundan itibaren</p>		
<p>Döner sermaye işlemleri için çok kapsamlı bir finansal ve ekonomik denetim yapılacaktır. Mayıs 2002 sonuna kadar</p>		

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
<p>Döner sermayelerle ilgili denetim sonuçlarına göre atılacak diğer adımlar belirlenecektir. Haziran 2002'den itibaren</p>		
<p>Meclis'e, kamu sektörü için kesin borçlanma kuralları ve sınırlamaları getiren ve Hazine'nin bütçe borç verme ve borç garantisi işlemlerini de kapsayan bir kamu finansmanı ve borç yönetimi kanunu sunulacaktır. Yapısal Kriter Haziran 2001'e kadar</p>		Gerçekleşti.
<p>IMF'nin hükümet finansman istatistikleri standartlarından sonra Hazine'nin aylık raporlarına "geri ödemeler hariç borç verme" kalemi eklenerek bütçe dengesinin kapsamı garanti verilmiş borçların net hazine ödemelerini de içerecek şekilde genişletilecektir Mayıs 2001'e kadar ve 2002 Bütçesine dahil edilmek üzere</p>	Mayıs 2001	Gerçekleşti
<p>Yıl ortasında Ekonomik ve Mali Güncelleme yayınlanacaktır. Temmuz 2001'de</p>	Temmuz 2001'de	

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
2002 yılı için meclise bütçe tasarısının yanı sıra: (a) tüm bütçe dışı fonlara ve sosyal sigorta kurumlarına, (b) döner sermayelere, (c) hazinenin muhtemel yükümlülüklerine, (d) tüm KİT'lere (kamu sermayeli bankalar dahil) ve (e) yerel yönetimlere ilişkin muhasebe kayıtları ve finansal görünüm de sunulacaktır. Yapısal Ölçüt	Ekim 2001'de	
2002 bütçesi, kamu yatırım programlarının tahmin edilen orta vadeli cari harcamalarının olası etkilerini de içerecektir.	Ekim 2001	
Hükümet birimlerindeki harcama ve giderlerin daha iyi izlenmesine olanak tanıyacak bilgisayarlı muhasebe sistemi uygulaması tamamlanacaktır. 2001 ortası itibariyle		pilot bölge sistemine Başlanmıştır.
Uluslararası standartlara uygun yeni bir bütçe sınıflandırmasına geçiş tamamlanacaktır. Haziran 2001 itibariyle (Yeni sınıflandırmaya 2002 bütçesi için 6 pilot kuruluşta başlanacaktır).		Gerçekleşti
Tahakkuk bazlı muhasebe sistemine geçiş çalışmaları 2001'de başlatılacaktır.		Gerçekleşti
Düzenlemeler	Tarih	Sonuç

(Tahakkuk bazlı muhasebe sistemine geçişle ilgili olarak Hazine ve IMF yetkilileri teknik Görüşmelerde bulundular, Mayıs 2001).

TBMM'ye Birleşmiş Milletler standartlarına uyumlu (UNCITRAL) bir Devlet İhale Kanunu sunulacaktır.
Yapısal Kriter
15 Ekim 2001'e kadar

Kamu sektöründe etkinliği artırmak amacıyla yasal ve etik düzenlemelerin tanımlanmasını ve uygulanmasını öngören daha sistematik bir yaklaşımın benimsenmesi

Özel Sektör ve Yabancı Sermayenin Türkiye Ekonomisi'ndeki Rolünün Artırılması

2001'de özelleştirmeden elde edilecek gelirler 1 milyar ABD dolarına düşmüştür (2000'de tamamlanan işlemlerden elde edilecek olan 2 milyar ABD dolarına ek olarak).

2001'de

Özelleştirme gelirlerinin 2002 yılında 3,5 milyar ABD dolarına yükseleceği beklenmektedir.

2002'de

Düzenlemeler

Tarih

Sonuç

Meclis Şu hususları içeren yasal düzenlemeleri onaylayacaktır: (a) Türk Telekom'un hükümete ait olan altın hissesi haricinde yüzde 100 oranında özelleştirilmesine izin verilmesi, (b) Türk Telekom hisselerinin yzde5'inin çalıŐanlar ve küçük yatırımcılara ayrılması, (c) Türk Telekom hisselerinin yüzde 45'ine kadarının yabancı yatırımcılara satılmasına izin verilmesi, çoğunluk hissesini alabilecek stratejik yatırımcı konsorsiyumlarında konsorsiyum üyelerinin çoğunluğunun yabancı yatırımcılardan oluŐmasına izin verilmesi, (d) salt çoğunlukla karar alan ihale komisyonunda yer alan üyelerin yapısı deđiŐtirilecek ve Şu Şekilde yeniden düzenlenecektir: Özelleştirme İdaresi ve UlaŐtırma Bakanlığı'ndan ikiŐer yetkili ve Hazine'den bir yetkili (e) devletin hisse payı yüzde 50'nin altına düŐtüđü günden itibaren Türk Telekom'un sabit hatlar ve diğer iletişim hizmetleri konusundaki tekeli kalkacaktır, (f) tüm iletişim ve altyapı hizmetleri ile ilgili lisans verme yetkisi Telekomünikasyon Düzenleme Kurumu'na devredilecektir. (g) Hazine'ye, UlaŐtırma Bakanlığı'nın onayına gerek olmaksızın Türk Telekom mevzuatında değişiklik yapma ve Türk Telekom kurulu ve

Gerçekleşti

Düzenlemeler

Tarih

Sonuç

yöneticilerini atama yetkisi verilecektir. (IMF'nin 6. ve 7. gözden Geçirmelerinin tamamlanması için ön koşul.)

Türk Telekom'un tamamen ticarileşmesini sağlamak amacıyla Türk Telekom Genel Kurulu tarafından görevlendirilecek yeni profesyonel kurulun üyeleri ve yöneticileri gerekli nitelik ve deneyime sahip olacaklardır. Kurul üyeleri ve yöneticilerde ilgili alanda özel sektör deneyimi aranacaktır. Böyle bir kurul ve Yönetici kadrosunun Atanması IMF'nin 8. Gözden geçirmesinin Tamamlanması için ön koşuldur.

29 Haziran 2001

Gerçekleşti

Türk Telekom yönetim kurulu kapsamlı bir şirketleşme planı benimseyecektir. Bu plana göre; (a) sınırsız denetleme fikrinin sağlanması için uluslararası standartlar, finansal kontroller ve yönetim prosedürleri getirilecek, (b) şirketin gerçek operasyonel gereksinimleri doğrultusunda personel ayarlaması yapılacak, (c) internet erişimi ve kırsal kesime erişimin yaygınlaştırılması için gerekli işlemler yapılacaktır.

Düzenlemeler

Tarih

Sonuç

TÜPRAŞ'la ilgili olarak
Özelleştirme İdaresi yeni bir
halka arz gerçekleştirerek
şirkette özel sektörün payını
yüzde 51'e çıkaracaktır.

Tütün piyasasını
liberalleştiren, tütün destek
alımlarının aşamalı olarak
kaldırılmasını ve TEKEL'e ait
varlıkların satışına olanak
sağlayan Tütün Yasası Meclis
tarafından onaylanacak.
IMF'nin 8. gözden geçirmesinin
Tamamlanması için önkoşul

20 Haziran 2001

Gerçekleşti.

ERDEMİR, İŞDEMİR'le
birleştirilmek ve İMKB'de daha
fazla hissesi satılmak suretiyle
özelleştirilecek.

Hükümet Elektrik Piyasası
Kanunu'nda şart koşulan
işletme hakkı devri için son
gün olarak belirtilen 30
Haziran 2001 tarihinden sonra
devletin elinde kalan tüm
termal elektrik üretim ve
elektrik dağıtım tesislerini
özelleştirecektir. Özelleştirme
İdaresi bu işlemleri kanunda
belirlenen piyasa reform
stratejisi ile uyumlu bir takvim
dahilinde yürütmeleri için
yatırım danışmanları
görevlendirecektir.

Son gün 31 Ekim
2001 olarak
değiştirilmiştir

Düzenlemeler

Tarih

Sonuç

Devlet arazilerinin satışı için bir program belirlenecek. (Meclis tatile girmeden yeni kanun geçirilmiştir).

Mayıs 2001’de

Gerçekleşti

Uluslararası tahkime ilişkin anayasa değişikliğini yürürlüğe sokacak bir kanun TBMM'den geçirilecek. Yapısal Kriter

Gerçekleşti
(21 Haziran 2001)

Uluslararası Finans Kurumu/Dünya Bankası’nın Yabancı Yatırım Danışmanlık Servisinin desteğiyle yatırımların önündeki idari engeller konulu kapsamlı bir çalışma yapılacaktır.

Haziran 2001
sonuna kadar

Yukarıdaki maddede adı geçen çalışmaya dayanarak Türkiye’de iş kurmak ve işletmek için gerekli prosedürlerin kademeli olarak azaltılmasına yönelik olarak - zaman sınırlamaları ve kurumsal sorumlulukları da içeren- bir eylem planı hazırlanarak Bakanlar Kurulu’na sunulacaktır.

Temmuz 2001’e kadar

Ticaret Kanunu, arazi geliştirme kanunu ve yatırım kadar ortamını etkileyen diğer kanunlar geniş bir şekilde gözden geçirilecektir.

Eylül 2001’e

**Maliye Politikası ve Kamu Borç
Yönetimi**

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
2001’de kamu sektöründe faiz dışı fazlanın yüzde 5,5 olması hedeflenmektedir.	2001 sonunda	Gerçekleşti
2002’de kamu sektöründe faiz dışı fazlanın yüzde 6,5 olması hedeflenmektedir.	2002 sonunda	
Kamu borcu/GSMH oranının 2001’deki yüzde 78,5’lik düzeyinden 2002 yılında yüzde 70,4’e ve 2003’te de yüzde 64,9’a düşmesi beklenmektedir.	2002 ve 2003 sonu	
Konsolide bütçenin faiz dışı fazlası (özelleştirme gelirleri, TCMB’nin kâr transferleri ve faiz gelirleri hariç) 2000 yılında GSMH’nin yüzde 4,6’sı iken 2001 yılında GSMH’nin yüzde 5,1’i ve 2002 yılında GSMH’nin yüzde 5,6’sı oranında hedeflenmiştir. Nisan 2001 itibariyle yıllık GSMH’nin yüzde 1,8’i olmuştur.	2001 ve 2002 sonu	

<p>yüzde 15 oranında artırılacaktır (Nisan'da da yüzde 20 oranında artırılmıştı). IMF'nin 6. ve 7. gözden Geçirmelerinin tamamlanması için öncelikli eylem.</p>	<p>Mayıs 2001 başında</p>	<p>Gerçekleşti Mayıs 2001'de yüzde 20'den fazla arttırıldı</p>
<p>KDV oranları yüzde 1 oranında artırılacaktır. IMF'nin 6. ve 7. gözden Geçirmelerinin tamamlanması için öncelikli eylem</p>		<p>Gerçekleşti.</p>
<p>Sosyal güvenlik ödemeleri için gerekli minimum prim yatırma süresi halihazırdaki yasal mevzuata uygun olarak artırılacaktır. IMF'nin 6. ve 7. gözden Geçirmelerinin tamamlanması için öncelikli eylem.</p>	<p>Nisan 2001'e kadar</p>	<p>Gerçekleşti Mayıs 2001'de yüzde 40 arttırıldı</p>
<p>ÖTV her ay en az TEFE artış oranı kadar artırılacaktır.</p>	<p>Haziran 2001'den İtibaren</p>	<p>Gerçekleşti 27 haziran 2001'de yüzde 16 arttırıldı</p>
<p>ÖTV'de yukarıda belirtilen artışla birlikte bu vergiden elde edilecek gelirin GSMH'ye oranı 2000 yılına göre yüzde 0,4 oranında artacaktır.</p>	<p>2001'de</p>	
<p>Sosyal güvenlik kurumlarında yapılan reformların bir parçası olarak sağlık primleri ve ödemeleri artırılacaktır.</p>	<p>2001 yılında</p>	<p>Gerçekleşti sınır yüzde 40 üst sınır 5 katına çıkarıldı</p>

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
<p>Bankalar Kanunu'nda yapılan değişikliklerin bir parçası olarak bankaların bankacılık denetleme kuralları uyarınca ayırmakla yükümlü oldukları özel takipteki alacaklar karşılıklarının tamamının vergiden indirilmesi sağlanacaktır. 2001'in ikinci çeyreğinden itibaren</p>		Gerçekleşti.
<p><i>Reel harcamalar</i> (Kamu Ortaklığı Fonu merkezi hükümete aktarılması için değiştirilmiştir) yüzde 8 oranında azaltılacaktır. harcamalarda, transferlerde ve yatırımlarda enflasyon hedefinin altında yapılacak bu ayarlama GSMH'nin yüzde 1,5'i oranında bir tasarruf sağlayacaktır. Bu tasarrufun yüzde 0,3'lük kısmı bütçe uygulamaları sırasında "diğer cari harcamalar"dan yapılacak kesintilerden sağlanacaktır. Kredi teşvikleri Ocak 2002'den itibaren kaldırılacaktır. Devlet memurlarının maaşları Temmuz 2001'de yüzde 5 oranında artırılabacaktır. Ancak, kümülatif TÜFE enflasyonu Temmuz'a kadar yapılan maaş artışlarından fazla olursa maaşlarda bu fark kadar 2001 sonundan önce ayarlama yapılacaktır. 2001 yılında devlet memuru sayısında artış olmayacaktır.</p>		Gerçekleşti

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
<p>KİT'lerin temel dengesi 2000 yılında GSMH'nin yüzde 1,5'i oranında açık verirken, 2001 yılında dengeye ulaşılması beklenmektedir. Bu amaçla aşağıdaki tedbirler alınacaktır.</p> <p>(a) KİT tarifeleri ve fiyatları, Türk lirasındaki değer kaybı ve yenilenen enflasyon hedefi nedeniyle yükselen maliyetlere paralel olarak artırılabacaktır.</p> <p>(b) KİT'lerin işletme giderleri, maaş ödemeleri dahil, reel bazda düşürülecektir.</p> <p>(c) Şeker pancarı kotaları 12,5 milyon tondan 11,5 milyon tona düşürülecektir ve şeker pancarı destek fiyatı hedeflenen enflasyondan fazla artırılabacaktır.</p> <p>(d) Tahıl destekleme alımları ve fazla stok alımlarının miktarı sınırlandırılacaktır.</p> <p>(e) Çiftçilere doğrudan gelir desteğine başlanması dolayısıyla destek fiyatı artışları en fazla hedeflenen enflasyon kadar olacaktır.</p>	<p>2001'de</p> <p>2001'de Kısmen gerçekleşti (hedeflenen enflasyondan yüksek)</p>	

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
Buğday destek fiyatının hesaplanmasında eski fiyatlar üzerine eklenen marj, hedeflenen enflasyon artışını geçememe hükmü uyarınca eski fiyatlara göre en fazla yüzde 20'ye kadar düşürülecektir.	Haziran 2001 itibariyle	Kısmen gerçekleşti (yüzde 63,4'lük ağırlıklı ortalama artış)
ii. Hububat ithalatına uygulanan gümrük vergileri en fazla yüzde 45'e düşürülecektir.		Gerçekleşti.
(f) TEAŞ tarafından satılan elektriğin ortalama fiyatı ABD doları bazında 4,5 cent / kilovat saat olacak, TEDAŞ'ın ücret ve tarifeleri de TEAŞ'tan alınan elektriğin maliyetini karşılayacak şekilde artırılabacaktır.		
(g) LPG'ye uygulanan sübvansiyona son verilecektir		Gerçekleşti.
(e) KİT ürün ve hizmetlerine uygulanan tüm indirim ve muafiyetlere son verilecektir.	Haziran 2001 itibariyle	
(f) Özelleştirme İdaresi portföyündeki şirketlerde, fonlarda ve döner sermayelerde çalışan işçilerden hiçbiri KİT'lere ya da konsolide bütçeye transfer edilmeyecektir. Fazla mesai ücretleri kısıtlanacaktır		

Düzenlemeler	Tarih	Sonuç
Banka hesabı sahipleri, bankacılık işlemleri yapanlar ve finansal faaliyete katılanlara vergi kimlik numarası verilmesi uygulamasına başlanacaktır.	Eylül 2001'de	
Zorunlu vergi kaydı için eşik düşürülerek vergi kimlik numarası kademe kademe yaygınlaştırılacaktır.	Haziran 2002	
Vergi Kimlik Numarası için gerekli vergi düzenlemeleri yürürlüğe konacaktır. 8. gözden geçirmenin tamamlanması için önkoşul.	Mayıs sonu 2001 sonu itibariyle	Gerçekleşti
Özel sektörün 2000 yılı sonunda GSMH içindeki payı yüzde 2'ye çıkan vergi borçları düşürülecektir.	2001 sonu itibariyle	
Kamu sektörü çalışanlarının ücret sözleşmeleri tahminin üzerinde artan enflasyona göre ayarlanacaktır, ancak öncelikle altı aylık dönemin dolması gerekmektedir. Fakat ayarlama, öngörülen enflasyon rakamıyla gerçekleşen arasındaki farkın yüzde 80'inden fazla olamaz, ilk altı aylık dönemde böyle bir ayarlamaya gidilmeyecektir. (22 Mayıs 2001) 2002'nin ikinci		Kısmen gerçekleşti.

dönemi için ayarlamamın
yüzde 80 oranında değil
beklenen ve gerçekleşen
enflasyon arasındaki fark
kadar olmasına karar verildi.

Kaynak: TCMB(2002: 85–108), Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri,
Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, ISBN: 975–7589–72–1,
Birinci Basım, Ankara.(www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf)

Tablo 1: 1990 – 2004 ARASI KONSOLİDE BÜTÇE GELİR VE HARCAMALARIN YÜZDE DAĞILIMI

KONSOLİDE BÜTÇE GELİR VE HARCAMALARININ YÜZDE DAĞILIMI		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
HARCAMALAR		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Cari		52,78	50,54	56,14	45,63	41,11	37,66	32,55	34,78	33,16	32,60	28,93	25,13	26,08	27,42	29,48
-Personel		42,49	42,01	47,05	38,36	32,93	29,38	24,72	25,94	24,81	24,60	21,24	18,74	19,70	21,51	24,09
-Diğer Cari		10,29	8,53	9,09	7,27	8,18	8,27	7,83	8,84	8,35	8,00	7,69	6,39	6,38	5,91	5,38
Yatırım (*)		10,15	8,99	8,58	7,53	5,61	5,37	6,04	7,39	6,42	5,58	5,89	5,91	7,19	5,11	4,98
Transfer		37,07	40,47	35,28	46,84	53,28	56,98	61,40	57,83	60,42	61,82	65,18	68,96	66,73	67,47	65,55
-Faiz Ödemeleri		20,79	18,48	18,18	24,00	33,24	33,68	38,00	28,51	39,59	38,16	43,52	50,58	44,25	41,73	37,38
İç Faiz Ödemeleri		14,31	13,01	13,78	19,07	25,99	27,80	33,73	24,75	36,08	34,97	40,01	46,19	39,93	37,53	33,25
Dış Faiz Ödemeleri		6,48	5,47	4,40	4,94	7,26	5,88	4,27	3,75	3,51	3,19	3,51	4,40	4,32	4,19	4,13
-KİT'lere Transfer		1,86	9,36	3,67	5,33	2,34	2,66	1,28	1,54	1,03	1,48	1,89	1,36	1,85	1,34	0,88
-Vergiladeleri		5,32	4,97	4,86	4,38	3,47	3,72	2,66	3,12	3,46	4,13	3,47	3,59	4,83	5,93	7,84
-Sosyal Güvenlik		1,82	1,23	1,80	2,82	4,38	6,33	8,51	9,51	8,97	9,79	7,07	6,30	9,56	11,34	12,77
-Diğer Transferler		7,28	6,43	6,76	10,30	9,85	10,60	10,95	15,14	7,37	8,25	9,23	7,12	6,23	7,13	6,68

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)**TABLO 2: KONSOLİDE BÜTÇE GELİR VE HARCAMALARININ GSMH'YA ORANI (%)**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
GELİRLER	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Genel Bütçe	98,80	99,02	99,21	99,05	99,31	99,11	99,04	99,09	99,00	98,95	99,08	98,81	98,69	98,31	98,50
- Vergi Gelirleri	82,19	81,29	81,28	75,18	78,87	77,76	83,04	82,53	78,83	78,70	79,72	77,41	78,95	84,11	83,49
Gelir Üzerinden Al.V.	42,08	41,78	40,25	35,78	33,09	31,27	32,04	33,00	36,15	34,76	31,59	30,48	25,61	25,65	24,21
Servet Üzerinden Al.V.	0,74	0,70	0,72	0,72	4,99	1,75	0,75	0,63	0,63	0,95	1,05	0,85	0,97	2,09	1,52
Mal ve Hiz. Üz. Al.V.	24,78	25,52	27,18	25,53	28,77	30,78	35,93	34,53	30,80	32,48	34,18	35,26	39,81	43,82	43,76
Dış Ticaret Vergileri	14,59	13,30	13,11	13,15	12,03	13,96	14,33	14,37	11,25	10,51	12,90	10,81	12,56	12,55	14,00
- Vergi Dışı Normal Gel.	7,72	4,06	4,39	5,02	6,49	6,17	5,92	7,04	10,43	10,01	10,49	14,45	14,40	10,20	13,56
- Özel Gelir ve Fonlar	8,89	13,67	13,54	18,85	13,94	15,18	10,07	9,52	9,73	10,24	8,87	6,96	5,34	4,01	1,46
Katma Bütçe	1,20	0,98	0,79	0,95	0,69	0,89	0,96	0,91	1,00	1,05	0,92	1,19	1,31	1,69	1,50
HARCAMALAR	16,92	20,53	20,08	24,29	23,08	21,78	26,31	27,19	29,15	35,89	37,40	46,00	42,62	39,38	35,29

Cari	8,93	10,38	11,28	11,08	9,49	8,20	8,56	9,46	9,67	11,70	10,82	11,56	11,12	10,80	10,40
-Personel	7,19	8,63	9,45	9,32	7,60	6,40	6,50	7,05	7,23	8,83	7,95	8,62	8,40	8,47	8,50
-Diğer Cari	1,74	1,75	1,83	1,77	1,89	1,80	2,06	2,40	2,43	2,87	2,88	2,94	2,72	2,33	1,90
Yatırım (*)	1,72	1,85	1,72	1,83	1,30	1,17	1,59	2,01	1,87	2,00	2,20	2,72	3,07	2,01	1,76
Transfer	6,27	8,31	7,09	11,38	12,30	12,41	16,15	15,72	17,61	22,18	24,37	31,72	28,44	26,57	23,13
-Faiz Ödemeleri	3,52	3,79	3,65	5,83	7,67	7,33	10,00	7,75	11,54	13,69	16,27	23,27	18,86	16,43	13,19
İç Faiz Ödemeleri	2,42	2,67	2,77	4,63	6,00	6,05	8,87	6,73	10,52	12,55	14,96	21,25	17,02	14,78	11,73
Dış Faiz Ödemeleri	1,10	1,12	0,88	1,20	1,67	1,28	1,12	1,02	1,02	1,14	1,31	2,02	1,84	1,65	1,46
-KIT'lere Transfer	0,32	1,92	0,74	1,29	0,54	0,58	0,34	0,42	0,30	0,53	0,71	0,63	0,79	0,53	0,31
-Vergi İadeleri	0,90	1,02	0,98	1,06	0,80	0,81	0,70	0,85	1,01	1,48	1,30	1,65	2,06	2,34	2,77
-Sosyal Güvenlik	0,31	0,25	0,36	0,69	1,01	1,38	2,24	2,59	2,62	3,51	2,64	2,90	4,07	4,46	4,51
-Diğer Transferler	1,23	1,32	1,36	2,50	2,27	2,31	2,88	4,12	2,15	2,96	3,45	3,27	2,66	2,81	2,36
GELİRLER															
Genel Bütçe	13,91	15,25	15,79	17,60	19,17	17,75	18,04	19,56	21,87	24,03	26,47	29,09	27,46	28,11	28,22
-Vergi Gelirleri	13,74	15,10	15,66	17,43	19,03	17,59	17,87	19,38	21,65	23,78	26,23	28,74	27,10	27,63	27,80
Gelir Üzerinden A.I.V.	11,43	12,40	12,83	13,23	15,12	13,80	14,98	16,14	17,24	18,91	21,10	22,52	21,68	23,64	23,56
Servet Üzerinden A.I.V.	5,85	6,37	6,35	6,30	6,34	5,55	5,78	6,46	7,91	8,35	8,36	8,87	7,03	7,21	6,83
Mal ve Hiz. Üz. A.I.V.	0,10	0,11	0,11	0,13	0,96	0,31	0,13	0,12	0,14	0,23	0,28	0,25	0,27	0,59	0,43
Dış Ticaret Vergileri	3,45	3,89	4,29	4,49	5,51	5,46	6,48	6,75	6,74	7,80	9,05	10,26	10,93	12,32	12,35
-Vergi Dışı Normal Gel.	2,03	2,03	2,07	2,31	2,31	2,48	2,58	2,81	2,46	2,53	3,42	3,15	3,45	3,53	3,95
-Özel Gelir ve Fonlar	1,07	0,62	0,69	0,88	1,24	1,10	1,07	1,38	2,28	2,41	2,78	4,20	3,95	2,87	3,83
Katma Bütçe	1,24	2,09	2,14	3,32	2,67	2,69	1,82	1,86	2,13	2,46	2,35	2,02	1,47	1,13	0,41
	0,17	0,15	0,13	0,17	0,13	0,16	0,17	0,18	0,22	0,25	0,24	0,35	0,36	0,47	0,42

Kaynak: DPT, (www.dpt.gov.tr)